

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

הפקולטה למדעי הרוח והחברה

המחלקה לעבודה סוציאלית

להיות הורה במשפחה בין-תרבותית :

המפגש בין אמהות יוצאות ברה"מ לשעבר לבין אבות יוצאי

עדות המזרח

חיבור זה מהווה חלק מהדרישות לקבלת התואר "מוסמך למדעי הרוח והחברה" (M.A.)

מאת: נועה יעקבסון

בהנחיית: פרופ' יוליה מירסקי

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

הפקולטה למדעי הרוח והחברה

המחלקה לעבודה סוציאלית

להיות הורה במשפחה בין-תרבותית:

המפגש בין אמהות יוצאות ברה"מ לשעבר לבין אבות יוצאי

עדות המזרח

חיבור זה מהווה חלק מהדרישות לקבלת התואר "מוסמך למדעי הרוח והחברה" (M.A.)

מאת: נועה יעקבסון

מנחה: פרופ' יוליה מירסקי

תאריך: _____

חתימת הסטודנט: _____

תאריך: _____

חתימת המנחה: _____

תאריך: _____

חתימת יו"ר הועדה המחלקתית: _____

אייר תשע"א

תודות

תודתי והערכתי הרבה נתונות למשפחות שהשתתפו במחקר, על שהסכימו לפתוח עבורי צוהר לעולמם האישי והמשפחתי ואפשרו לי ללמוד על חייהן וניסיונן. ללא שיתוף פעולתן מחקר זה לא היה יוצא אל הפועל. כולי תקווה כי עבודה זו, פרי מפגשינו, משקפת נאמנה ככל האפשר את החוויות והתובנות שהן חלקו עמי בנדיבות כה רבה.

ברצוני להודות מעומק לבי לפרופ' יוליה מירסקי, על הנחייתה המלמדת והמסורה ששזורים בה הקשבה, רגישות, הענקת ביטחון וחופש מחשבה בצד ביקורת בונה וציפיות גבוהות. אני מוקיחה את האפשרות שניתנה לי ללמוד ממנה ולהתפתח בעזרתה, ומעריכה מאד את הדרך שפתחה בפניי לחשיבה אקדמית יצירתית ואיכותית.

אני מודה לזינה בר, אשר חשפה אותי לראשונה לעולם התוכן של המשפחות המעורבות, על שיתוף הפעולה הפורה ועל הסיוע לאורך הדרך.

לבסוף, תודה גדולה במיוחד שמורה לבני משפחתי האהובים - לבן זוגי לידור, להוריי דני וחל ולאחותי אביגיל – על השיחות המפרות, התמיכה והאמונה המלאה, שחשבה לי כל-כך. הם המלמדים אותי בכל יום מחדש מה רב הוא ערכה של משפחה קרובה, חמה ואוהבת.

תקציר

היחסים החברתיים בין יוצאי ברה"מ לשעבר לבין יוצאי עדות המזרח מאופיינים לעתים קרובות במחקר כיחסים טעונים, מרובי קונפליקטים ודעות קדומות. עם זאת, בצד המתחים והניכור אנו עדים גם למפגשים בין-תרבותיים מסוג שונה, ובכלל זה להיווצרותן של מערכות יחסים זוגיות והקמתן של משפחות מעורבות. מחקר זה מבקש לעסוק בחווית ההורות של זוגות בהם האם היא יוצאת ברית המועצות לשעבר, והאב הוא יליד הארץ ממוצא מזרחי. המחקר מתמקד במפגש המשפחתי הבין-תרבותי וזיקתו לעמדות ולפרקטיקות הוריות. ההורות הבין-תרבותית נבדקה במחקר זה באמצעות מתודולוגיה איכותנית בגירסתה הפרשנית ומתוך נקודת המוצא של הפרדיגמה הקונסטרוקטיביסטית. במחקר השתתפו 12 מרואיינים-הורים. בכל הזוגות מוצא האישה בברה"מ לשעבר (אוקראינה, בלרוס ורוסיה) והיא נשואה לגבר יליד הארץ אשר מוצא הוריו בצפון אפריקה (מרוקו ולוב) ובאסיה (עיראק, איראן ותימן). כל המשתתפים הנם הורים לילדה/ה בגיל הרך (עד גיל 5). הנתונים נאספו באמצעות ראיונות עומק מובנים למחצה ונותח בשיטת ניתוח תוכן על-פי גישת תיאוריה מעוגנת בשדה. תהליך הניתוח הפרשני הפיק 5 תמות מרכזיות אשר עלו מתוך הטקסטים. מן התמות עולה מורכבותה של חווית ההורות הבין-תרבותית. בעוד בחלק מהעמדות והפרקטיקות ההוריות אנו עדים לדמיון בין האימהות לאבות, באחרות נמצאו הבדלים מהותיים אשר לעתים אף גורמים לחילוקי דעות ולקונפליקטים. כן מצביעות התמות על הבדלים בחלוקת התפקידים וברמת המעורבות בטיפול בילד. לאורך כל הראיונות בלטה באופן עקבי הנטייה של בני הזוג לשלול את השפעת ההבדלים התרבותיים על החוויה הזוגית וההורית שלהם. חרף הקשיים והאתגרים הניצבים בפני הנחקרים מראה המחקר כי ההורות הבין-תרבותית טומנת בחובה גם הזדמנות ייחודית לחוויה מעשירה, לקרבה, פתיחות והשלמה הדדית.

תוכן עניינים

1	מבוא
2	סקירת ספרות
2	1. עמדות ופרקטיקות הוריות
6	2. ההשפעה התרבותית על ההורות
8	3. ההגירה מברה"מ לשעבר והמפגש עם בני עדות המזרח
11	4. ההורות הסובייטית וההורות המזרחית
14	5. שאלות המחקר
14	שיטת המחקר
15	1. משתתפים
16	2. איסוף הנתונים
18	3. ניתוח הנתונים
19	4. אמינות המחקר
20	5. סוגיות אתיות
21	תוצאות
21	תיאור המרואיינים
22	1. חלוקת התפקידים והמעורבות בטיפול בילד
23	1.1. הבדלים בחלוקת התפקידים ובמעורבות
23	1.2. מעורבות בקבלת ההחלטות
24	1.3. עומס רגשי בקרב האימהות
25	2. הצבת גבולות ומשמעת
25	2.1. חשיבות המיחסת להצבת גבולות ומשמעת
26	2.2. הבדלים בפרקטיקות של הצבת גבולות
26	2.3. מקום ההסבר בהצבת הגבולות
27	2.4. אמביוולנטיות ביחס לשימוש בענישה
27	3. התגובתיות וההיענות לילד
28	3.1. חשיבות ההיענות לילד ולצרכיו

28	3.2 החשיבות המיוחסת לעצמאות הילד
29	3.3 הבדלים בפרקטיקות התגובתיות לילד
30	3.4 החשיבות המיוחסת להבעת אהבה וחיבה כלפי הילד
30	4. ציפיות להתפתחות הילד
31	4.1 החשיבות המיוחסת ללימודים ולהעשרה
32	4.2 העדיפות היחסית המוענקת לתפקוד הילד לעומת ההיבט החברתי-רגשי
33	4.3 הבדלים בתפיסת האוטונומיה הפסיכולוגית של הילד
33	4.4 הבדלים בתפיסת האוטונומיה ההתנהגותית של הילד
34	5. השפעתם של ההבדלים התרבותיים
35	5.1 שלילת השוני התרבותי כמשפיע על החוויה הזוגית וההורית
35	5.2 רמזים לקשיים על רקע הבדלים תרבותיים
37	5.3 מודעות להשפעה של מאפיינים אישיותיים על החוויה הזוגית וההורית
37	5.4 מודעות להשפעה של חינוך "מהבית" על החוויה ההורית
38	5.5 המפגש הבין-תרבותי כהזדמנות
38	5.6 הדגשת זהותן הישראלית של האימהות
39	דיון
40	1. חלוקת התפקידים והמעורבות בטיפול בילד
43	2. הצבת גבולות ומשמעת
46	3. התגובתיות וההיענות לילד
49	4. ציפיות להתפתחות הילד
52	5. השפעתם של ההבדלים התרבותיים
57	סיכום
60	התייחסות רפלקסיבית
64	רשימת מקורות
78	נספח מס' 1: מודל השטחות של שייפר (Schaefer, 1959) להתנהגות הורית
79	נספח מס' 2: מודל 3 המימדים של שייפר (Schaefer, 1965) להתנהגות הורית
80	נספח מס' 3: מדריך ראיון
82	נספח מס' 4: טופס הסכמה מדעת להשתתפות במחקר

מבוא

המחקר הנוכחי יעסוק בחוויית ההורות של זוגות בהם האם היא יוצאת ברית המועצות לשעבר, והאב הוא יליד הארץ ממוצא מזרחי. המחקר יתמקד במפגש המשפחתי הבין-תרבותי וזיקתו לעמדות ולפרקטיקות הוריות.

מתחילת דרכה התאפיינה החברה הישראלית במגוון תרבותי ניכר. במאה הקודמת הפכה ישראל ליעד-הגירה עבור המוני עולים יהודים – כאלה שהגיעו חדורי מוטיבציה ציונית, וכאלה שבאו מסיבות כלכליות או כפליטים נעדרי אלטרנטיבות. המפגש בין תרבויות המוצא השונות בישראל טומן בחובו מורכבות רבה ופוטנציאל לקונפליקטים בין ערכים, נורמות, מנהגים, אמונות, שפה ותפיסות עולם ייחודיות. האחרון בגלי העליה לישראל היה זה של יהודי ברה"מ לשעבר, בשנות ה-90. גל זה הפגיש מאות אלפי זוברי רוסית עם האוכלוסייה הוותיקה יותר בישראל לרבות יוצאי עדות המזרח שהם או הוריהם עלו מארצות האיסלאם בסוף שנות ה-40 ובשנות ה-50 של המאה שעברה. בשיאו של גל העלייה מברה"מ לשעבר, בין השנים 1990-1994, עלו לישראל כ-500,000 עולים (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2003). הם היוו תוספת של 20% מכלל האוכלוסייה הישראלית (Horowitz, 2005). גל עלייה זה, שהביא עמו אוכלוסייה אשכנזית ברובה, ערער את מאזן הכוחות ואת מרקם היחסים העדין ממילא בין אשכנזים למזרחים בישראל (ליבוביץ' ולומסקי-פדר, בדפוס עומד להתפרסם). אך בצד המתחים והניכור בין יוצאי עדות המזרח ליוצאי ברה"מ לשעבר אנו עדים גם למפגשים בין-תרבותיים מסוג שונה, ובכלל זה להיווצרותן של מערכות יחסים זוגיות והקמתן של משפחות מעורבות. מפגשים בין-תרבותיים אלו בין יוצאי עדות המזרח ויוצאי ברה"מ לשעבר לא זכו עדין לתשומת לב ציבורית ומחקרית מספקת ואין בידינו מידע רב על טבעם ועל היקפם (שם).

ממחקרו של לשם (2009) עולה כי רוב המהגרים מברה"מ לשעבר רוקמים קשרים חברתיים בתוך קבוצת המוצא שלהם. עם זאת, במהלך השנים חלה עלייה קלה בשכיחות הקשרים גם מחוץ לקבוצת המוצא והוותק. אכן, כ-95% ממהגרי ברה"מ לשעבר נשואים ליוצאי אותה תרבות מוצא. אך ניתן לשער כי בתוך 5% הנותרים קיים שיעור מסוים, לפי שעה אמנם זעיר למדי, של נישואין בין יוצאי ברה"מ לבני יוצאי עדות המזרח. עוד עולה ממחקרו של לשם (2009) כי ככל שהגיל בעת העלייה צעיר יותר כך עולה תדירותם של הקשרים הרומנטיים החוצים את גבולות קבוצת המוצא. לנוכח זאת יתכן כי שיעור הנישואין בין יוצאי ברה"מ לבני זוג מחוץ לקבוצת המוצא ובכלל זה ליוצאי עדות המזרח, יגדל עם השנים.

המשפחות הבין-תרבותיות מתמודדות עם אתגרים העשויים להיות מורכבים יותר מאלו הניצבים בפני משפחות חד-תרבותיות. השאלה כיצד ראוי ורצוי לגדל ולחנך את ילדי המשפחה עומדת, כמובן, בפני כל משפחה. היא עשויה להפוך למורכבת וקשה יותר לישוב כאשר בני הזוג הם בעלי רקע תרבותי שונה. 'המובן מאליו' בנושאים הקשורים לגידול וחינוך הילד כמו שיטות הזנה, משמעת וגבולות, ומיהו המחנך המרכזי עומד לבחינה מחדש (Youakim 2004). צפויים להתעורר קונפליקטים סביב עמדות ופרקטיקות הוריות וסביב השוני בין בני הזוג הנבדלים כל כך בתרבות המוצא שלהם באשר לערכים ולמודלים להתנהגות נאותה שרצוי להנחיל לילדיהם (Garcia, 2006). קונפליקטים אלו עלולים להקשות מאוד על התפקוד ההורי והמשפחתי, להפוך לגורם סיכון עבור הילדים ואף להביא לפירוק המערכת המשפחתית (Crippen & Brew, 2007). מאידך, משא ומתן, הסתגלות והתאמה הדדית עשויים לסייע להורים ביצירת הורות הרמונית יחסית ולהוות הזדמנות להתפתחות זהות משפחתית חדשה (Crohn, 1998).

חיפוש ביבליוגרפי יסודי מצביע על העדרם המפתיע והכמעט מוחלט של מחקרים שעסקו בעמדות ובפרקטיקות הוריות במשפחות ממוצא מזרחי, בייחוד בעשורים האחרונים. פער ספרותי זה מתווסף, כאמור, למחסור במחקר העוסק במפגשים המשפחתיים בין יוצאי ברה"מ לשעבר לבין ילידי הארץ יוצאי עדות המזרח. כוונתי במחקר זה היא לתרום במידת-מה לגוף הידע הדל בעולם התוכן הזה, ולשפוך אור על חווית ההורות הבין-תרבותית במשפחות אלה. להבנה מעמיקה יותר של חוויה זו נגיעה ישירה לדיסציפלינות שונות העוסקות בתחום המשפחה, ההורות והמפגש בין תרבויות, ובהן עבודה סוציאלית, פסיכולוגיה, חינוך וסוציולוגיה. כמו כן, היא עשויה לסייע לאנשי המקצוע הטיפוליים בפיתוח מענים הולמים בקונטקסט התרבותי הייחודי של הורים אלו.

סקירת ספרות

1. עמדות ופרקטיקות הוריות

מחקרים פסיכולוגיים וחינוכיים רבים מדגישים את חשיבותה של ההורות ומשאביה להתפתחותו התקינה של הילד (Coatsworth, Pantin & Szapocznik, 2002; Papalia, Olds & Feldman, 2002). התנהגותם של ההורים והפרקטיקות אותן הם מיישמים בגידול ילדיהם מעוצבות על-ידי עמדותיהם ההוריות (Jambunathan, Burts & Pierce, 2000). לעמדות ולפרקטיקות ההוריות הנובעות מהן השפעה ישירה על הילד במישור ההתנהגותי, החברתי, הרגשי והקוגניטיבי. סולומון, ברדשאו, רייט וצ'נג (Solomon, Bradshaw, Wright & Cheng, 2008) מצאו, למשל, קשר בין

העמדות של בני נוער ביחס לאלימות פיזית, לבין העמדות של הוריהם באותו נושא. הן העמדות של ההורים והן של ילדיהם נמצאו בקשר חיובי עם התנהגות תוקפנית ואלימה מצד הילדים. ממחקר אחר עולה כי לתמיכה ההורית השפעה חיובית על איכות הקשרים החברתיים של הילד וכי לעיונות הורית השפעה שלילית עליהם (Cui, Conger, Bryant & Elder, 2002). מחקרים נוספים על השפעתן של הפרקטיקות ההוריות על הילד הראו, למשל, כי הורות חמה מסייעת להתפתחות הויסות הרגשית (Eisenberg, Fabes, Guthrie & Reiser, 2000) והאינטליגנציה הרגשית (Alegre & Perez, 2009).

מעיון בספרות עולה כי אין הגדרה אחת ויחידה למושג "עמדה" (ראו, למשל: Allport, 1935; Alwin, 2001; Schuman & Johnson, 1976; לענייננו, במשמעותן הרחבה עמדות מהוות מערך של סברות והערכות אשר יכולות להתפתח כתוצאה מניסיון אישי או דרך חיברות (אדגר וסדג'וויק, 2007). הן כוללות את הנטיות המוקדמות (predispositions), ההערכות הרגשיות או הנטייה של הפרט להגיב לאובייקט, נושא או מצב מסוים (Holden & Edwards, 1989). כאשר בעמדות הוריות עסקינן, הכוונה היא לכל אותן נטיות והערכות של הורים בעת שהם מגדלים את ילדיהם וביחס לנושאים כגון תפקיד ההורה, מעמד הילד במשפחה, הציפיות ההתפתחותיות מהילד, ציפיות ביחס לחלוקת התפקידים בין ההורים וכדומה. הניסיון לדלות מידע על עמדות באמצעות מדדים כמותיים אינו נקי מקשיים ומגבלות. לעתים קרובות, הפריטים מהם מורכבים השאלונים מתייחסים רק להיבטים מסוימים ומוגבלים של העמדה ובכך יוצרים רדוקציה של משמעותה עבור הסובייקט הנחקר (Ajzen, 1988). מכאן גם חשיבותו של המחקר הנוכחי, המבקש להתחקות אחר עמדותיהם ההוריות של המשתתפים באמצעים איכותניים-פנומנולוגיים.

הספרות התיאורטית והמחקרית נוטה להתייחס למושג "פרקטיקות הוריות" כאל מגוון ההתנהגויות ודרכי גידול הילדים של ההורה (רואר-סטריאר ורוזנטל, 2004; Kochanska, Kuczynski & Radke-Yarrow, 1989). התנהגויות אלה כוללות, למשל, שימוש בעונשים, הצבת דרישות וחוקים, דרכי הבעת חום ואהבה וכדומה (שרף ומייזלס, 2005).

הקשר בין עמדות והתנהגות מהווה מוקד למחקר מזה שנים רבות. בעוד שחלק מהחוקרים גורסים כי התנהגותו של הפרט נובעת באופן ישיר ומהימן מעמדותיו (Allport, 1935; Kelman, 1974), אחרים מטילים ספק בקשר סיבתי זה וטוענים כי לעמדותיו של האדם לא נודעת השפעה עקבית על התנהגותו וכי עשויות להיות אי התאמות וסתירות בין השניים (Wicker, 1969). לדידם

של רייגן ופאזיו (Ragen & Fazio, 1977), על אף שהקשר המנבא בין עמדות והתנהגות אינו גורף כמו שחשבו באופן מסורתי, עדיין ניתן לעתים למצוא בו עקביות. השאלה העומדת בפני החוקרים, לטענתם, אינה עוד האם ניתן להשתמש בעמדות של האדם כדי לחזות את התנהגותו הנצפית, אלא **מתי**. השניים העלו במחקרם, למשל, כי עמדות שהתפתחו דרך אינטראקציה אישית וישירה עם מושא העמדה נמצאו בקשר חזק ועקבי עם ההתנהגות ביחס אליו. ישנן עדויות לכך שהקשר בין עמדות והתנהגות תלוי בהיבטים שונים בסיטואציה שבה ההתנהגות נצפית (Warner & DeFleur, 1969, In Ragen & Fazio, 1977). בנוסף, מאפיינים מסוימים של הפרט עשויים להשפיע על מידת הסבירות שיפעל או לא יפעל בהתאם לעמדותיו, למשל: הדימוי העצמי שלו כאדם פעיל (McArthur, Kiesler, & Cook, 1969, In Ragen & Fazio, 1977) והיכולת המעשית שלו לקחת חלק בהתנהגות מסוימת (Ehrlich, 1969, In Ragen & Fazio, 1977).

חקר ההורות והשפעתה הניב מודלים רבים של סגנונות ומימדים לניתוח ההתנהגות ההורית (Darling & Steinberg, 1993). מודל השטחות של שייפר (Schaefer, 1959), למשל, גורס כי ניתן לארגן את המשגות השונות של האינטראקציות הרגשיות והחברתיות בין ההורה (במקור האם) לילד על-פי שני מימדים (צירים) מרכזיים היוצרים 4 שטחות: אוטונומיה מול שליטה, ואהבה מול עוינות (ראו נספח מס' 1). הציר הראשון מייצג אינטראקציה המאפשרת אוטונומיה של הילד אל מול התנהגויות הוריות המשקפות חרדה, חודרנות, דאגה יתרה לבריאות הילד, הישגיות, עידוד תלות, התקשרות מופרזת ומעורבות רגשית. הציר השני כולל בקצהו החיובי הערכה חיובית כלפי הילד, קשר שוויוני וביטוי רגשי ובקצהו השלילי התעלמות, תפיסת הילד כנטל, נוקשות, השגת שליטה באמצעות הפחדה, ענישה ורגזנות. בפיתוח מאוחר יותר (Schaefer, 1965) הרחיב אותו חוקר את המשגה לשלושה צירים: קבלה לעומת דחייה (Acceptance – Rejection), אוטונומיה פסיכולוגית לעומת שליטה פסיכולוגית (Psychological Autonomy – Psychological Control), ומתירנות לעומת שליטה קשוחה (Lax Control – Firm Control). שלושה צירים אלה יוצרים 6 שטחות התנהגויות אפשריות (ראו נספח מס' 2).

בהסתמך על סקירת המודלים ההוריים המקובלים בספרות הגדירו דרלינג וסטיינברג (Darling & Steinberg, 1993) את המושג "סגנון הורות" כמערך עמדות וערכים הבאים לידי ביטוי מעשי בהתנהגויות ההוריות. התנהגויות אלו כוללות פרקטיקות הוריות מכוונות המטרה וכן התנהגויות שאינן מכוונות מטרה, כגון ביטוי רגש ספונטניים, שינויים בטון הדיבור וכדומה. אחת

ההמשגות המוכרות לסגנונות הורות היא זו של דיאנה באומרינד (Baumrind, 1989), המבוססת על שני ממדים מארגנים עיקריים: תובענות (demandingness) ותגובתיות (responsiveness). הממד הראשון משקף את השליטה של ההורים על התנהגות ילדיהם (Stattin & Kerr, 2000; In Huver, Otten, De Vries & Engels, 2010). הורים הנוטים לתובענות נוהגים לפקח ולכוון באופן פעיל את פעילויותיו של הילד, להקפיד באופן עקבי על כללי משמעת ולהציב בפניו דרישות להתנהגות בוגרת ללא רתיעה מפני עימות עמו (Baumrind, 1989). הממד השני מתייחס לחום, לחיבה, לקבלה ולתמיכה שמבטאים ההורים כלפי הילד, לרגישותם לצרכיו ולנכונותם להיענות ולספק להם מענה. הורים הנוטים לתגובתיות נוהגים לקיים עם ילדיהם תקשורת הדדית ולאפשר להם ביטוי עצמי. בעוד הממד הראשון מבטא את הציפייה שהילד יימלא את הדרישות שמציבה החברה בפניו, הממד השני מבטא למעשה את ההכרה של ההורה באינדיבידואליות של הילד ובדרישות שלו מהחברה (שם).

על בסיס שילובם של שני הממדים מציעה באומרינד (שם) שלושה סגנונות הורות מרכזיים:

1. **סגנון הורות סמכותני (authoritarian)** - כולל רמות נמוכות של תמיכה, תגובתיות ורגישות הורית, ומתאפיין בעיקר בתובעות גבוהה מהילד. תובענות זו מובעת באופן נוקשה מתוך ציפייה לציות ללא עוררין ותוך שימוש תכוף באמצעי ענישה כותניים. ההורה נתפס כסמכות העליונה ולא ניתן מקום רב לביטוי העצמי של הילד ולתקשורת ההדדית בינם לביןו.
2. **סגנון הורות סמכותי (authoritative)** - כולל רמה גבוהה של תמיכה, תגובתיות ורגישות הורית אך מתאפיין גם בדרישות להתנהגות בוגרת תוך בקרה הורית. הורים בעלי סגנון הורות סמכותי דוגלים בהחלט בהצבת גבולות ברורים. אך, להבדיל מבעלי הסגנון הסמכותני לעיל מתלווה לכך גם נכונות לשמוע את נקודת המבט של הילד ולאפשר לו ביטוי עצמי. הם מכירים בצורך להסביר לילד את הרציונל העומד בבסיס הדרישות והגבולות שהם מציבים בפניו ומקפידים על קיומה של תקשורת הדדית בינם לביןו.
3. **סגנון הורות מתירני (permissive)** - כולל רמה בינונית-גבוהה של תמיכה, תגובתיות ורגישות הורית, בצירוף רמה נמוכה של דרישות לבגרות ולאחריות מצד הילד ורמה נמוכה של שליטה עליו. הורים בעלי סגנון הורות מתירני תופסים עצמם יותר כמשאב עבור הילד ולא כסוכנים פעילים האחראיים לעצב או לשנות את התנהגותו העכשווית או העתידית. הם מאפשרים לו לווסת את פעילויותיו בכוחות עצמו ואינם דורשים מהילד לציות לגבולות חיצוניים. פעמים

רבות, גם אם ההורים מציבים ציפיות וחוקים הם אינם נוטים לאכוף אותם ולמעשה נוטים לוותר לילד ולאפשר לו לעשות כרצונו.

ממחקריה של באומרינד (Baumrind, 1967, 1989), כמו גם ממחקריהם של רבים אחרים, עולה כי לסגנונות ההורות השפעה ניכרת על התפתחות הילד במישורים שונים. חוקרים מערביים רבים מצאו כי סגנון ההורות הסמכותי הוא המיטיב ביותר עם הילד במונחים כמו הסתגלות, היקשרות, הישגים בלימודים והתנהגות פרו-חברתית (לסקירה ראו: Alegre, 2011; Huver, Otten, De Vries & Engels, 2010). עם זאת, יש לסייג ולומר שהשפעות אלו הן תלויות-תרבות וכי מטרות החיברות והאמצעים להשגתן תלויות במידה רבה בסביבה החברתית של המשפחה (Baumrind, 1972; Darling & Steinberg, 1993).

2. ההשפעה התרבותית על ההורות

לתרבות נודעת השפעה נרחבת על היבטים שונים של המערכת המשפחתית. גבולות המשפחה, הציפיות, התפקידים, הדרכים להגדרת בעיות ופתרוןן, דפוסי תקשורת ומיומנויות ההתמודדות מושפעים במידה רבה מן ההקשר התרבותי. קבוצת המוצא התרבותית עליה נמנית המשפחה מהווה עברה מסגרת התייחסות הן קוגניטיבית והן התנהגותית, השומרת על עקביות יחסית לאורך זמן ומקום (Crippen & Brew, 2007). ואכן, במחקרים שונים נמצא כי עמדות ופרקטיקות הוריות מעוגנות בידע תרבותי באשר למשימות שילדיהם יהיו אמורים למלא בעתיד. כך, למשל, ג'מבונתן, ברטס ופירס (Jambunathan, Burts & Pierce, 2000) חקרו עמדות הוריות בקרב 5 קבוצות אתניות בארה"ב. ממחקרם עולה כי בין הקבוצות האתניות קיימים הבדלים בעמדות ההוריות ביחס לגילוי אמפתיה כלפי הילד, ביחס לשימוש בענישה גופנית, בציפיות התפתחות וביחס לתפקידי ההורה והילד במשפחה (למחקרים נוספים המצביעים על השפעת התרבות על עמדות ופרקטיקות הוריות ראו, למשל: Giles-Sims & Lockhart, 2005; Julian, McKenry & McKelvey, 1994; Rosenthal & Roer-Strier, 2001; Shor, 1999).

נראה כי העמדות בהן מחזיקים הורים ביחס לגידול ילדיהם ואשר מנחות את הפרקטיקות ההוריות הן פועל יוצא של אישיות ההורה והילד אך לא פחות מכך של תהליכי החיברות שעברו ההורים במסגרת קבוצת התייחסות התרבותית שלהם (Belsky, 1984). לדידם של חוקרים רבים, עמדות ופרקטיקות הוריות נשענות על אתנו-תיאוריות, דהיינו הרעיונות, האמונות והמטרות המשותפות לקהילה תרבותית מסוימת והמנחות את פירושיהם והתנהגותם של הנמנים עליה

(Suizzo, 2004). האתנו-תיאוריות על התפתחות הילד, מטרותיה והפרקטיקות הנחוצות להשגתן משקפים את ההקשר האקו-תרבותי הכולל בתוכו את הסביבה הפיזית, החברתית והתרבותית במגדלים ההורים את ילדיהם (Rosenthal & Roer-Strier, 2001).

מורכבותה של ההשפעה התרבותית מקבלת משנה תוקף כאשר מדובר במשפחות בין-תרבותיות. מסקירת ספרות שערכו סאליבן וקוטון (Sullivan & Cottone, 2006) עולה כי זוגות בין-תרבותיים מאופיינים בהבדלים רבים יותר מזוגות חד-תרבותיים, במגוון רחב של תחומים. במשפחות אלו, בהן מוצאם האתני של ההורים שונה, עלולים להתפתח קונפליקטים סוציו-תרבותיים בין שני בני הזוג (Garcia, 2006). לידת הילד הראשון עשויה להוות מאיץ לקונפליקטים גם בקרב זוגות אשר עד כה היטיבו למזער את השפעת ההבדלים התרבותיים ביניהם. בנוסף, כל שלב התפתחותי בחיי הילדים מהווה גורם דחק פוטנציאלי נוכח המטרות ההתפתחותיות השונות של ההורים הנובעות מתפיסות תרבותיות שונות (Crippen & Brew, 2007). חוסר ההצלחה ביישוב הקונפליקטים הבין-תרבותיים עלול לפגוע בילד במישורים שונים ולגרום, למשל, לבעיות רגשיות ולקשיים בתהליך עיצוב הזהות (McDermott & Fukunaga, 1977). נוכח השפעות אלו נדרשים ההורים במשפחות בין-תרבותיות לקיים משא ומתן סביב ערכים תרבותיים מגוונים. אימוץ דפוסי התמודדות בונים המיטיבים עם הקשר הזוגי, כגון שיתוף פעולה, הסתגלות והתאמה הדדית, עשויים לסייע להורים ביצירת הורות הרמונית יחסית ולהוות הזדמנות להתפתחות זהות משפחתית חדשה (Crippen & Brew, 2007). מאידך גיסא, התעלמות והימנעות מעיסוק בקונפליקטים בין תרבותיים עלולות לגרום לתוצאות שליליות עבור ההורים, הילדים והמערכת המשפחתית כולה (Crohn, 1998).

הפוטנציאל לקיומם של קונפליקטים בין-תרבותיים אינו פוסח על המשפחות הבין-תרבותיות בישראל, ובכלל זה גם על משפחות בהן האמהות יוצאות ברה"מ לשעבר והאבות ממוצא מזרחי, וההיפך. המפגשים המשפחתיים הבין-תרבותיים בין יוצאי עדות המזרח ויוצאי ברה"מ לשעבר לא זכו עד כה לתשומת לב ציבורית ומחקרית ראויה, ואין כמעט נתונים על טבעם ועל היקפם (ליבוביץ' ולומסקי-פדר, עומד להתפרסם). המחקר הנוכחי מבקש לתרום במעט להרחבת הידע וההבנה על התנהלותם של מפגשים אלו.

3. ההגירה מברה"מ לשעבר והמפגש עם בני עדות המזרח

בעקבות התמורות הפוליטיות במזרח אירופה היגרו לישראל בשנות ה-90 של המאה הקודמת מעל 900,000 עולים מברה"מ לשעבר (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2004). עיקר הכוחות שהניעו את ההגירה היו פתיחת שערי ברה"מ, ההגבלות שהטילו ארה"ב ומדינות המערב על הכניסה לתחומן, חוסר יציבות כלכלית והתגברות האנטישמיות בברה"מ (Al-Haj, 2002). בתנאים של היעדר ביטחון קיומי וחוסר וודאות בחרו או נאלצו רבים להגר לישראל מתוקף חוק השבות (Al-Haj & Leshem, 2000).

בחינת תהליכי ההיטמעות וגיבוש הזהות של המהגרים בחברה הישראלית מצבע על מורכבות יתרה. בעוד בחלק מהמחקרים מדווח על מגמת ההתבדלות של אוכלוסיית המהגרים הרוסית מהחברה הישראלית ועל הסתגרותה בתוך עצמה (לשם, 2009; Al-Haj, 2002), אחרים דווקא זיהו מגמה לאמץ אסטרטגיית היטמעות דו-תרבותית. במסגרת אסטרטגיה זו משמרים המהגרים את זהותם הרוסית ובמקביל מאמצים לעצמם זהות ישראלית (Adler, 2004; In Benish-Weisman & Horenczyk, 2010). על תהליכי ההיטמעות של המהגרים השפיעו גורמים רבים, ביניהם מדיניות הקליטה של ישראל באותן שנים (הכהן, 1994; בתוך אליאס, בר-אילן ירושלמי וסופר, 2000), אי היערכותן של המסגרות השונות להגירה ההמונית, יחסה של החברה הקולטת ומאפייניה של האוכלוסייה המהגרת עצמה.

לבד מממדיו העצומים של גל העלייה, ייחודו נובע גם מתכונותיהם הסוציו-תרבותיות של המהגרים. הגישות החינוכיות והערכיות שהביאו עמם עולי ברה"מ לשעבר נסמכו על האידיאולוגיה הסובייטית שהעלתה על נס ערכים קולקטיביסטיים ואת בכורת המדינה על פני הפרט. אידיאולוגיה זו שהיתה מוטמעת היטב בחברה הישראלית של שנות ה-30, ה-40 וה-50 של המאה שעברה הפכה לזרה לחברה הישראלית הקולטת בשנות ה-90, שכן משלהי שנות השבעים הפכה חברה זו ליותר ויותר לאינדיבידואליסטית ניאו-ליברלית בערכיה (הרפז ובן-ברוך, 2004).

למעלה ממחצית (56%) מעולי שנות ה-90 היו בעלי השכלה של 13 שנות לימוד ומעלה (לעומת 28% מהאוכלוסייה הישראלית הוותיקה), וכ-60% מהם בעלי מקצועות חופשיים ואקדמיים (לעומת 30% מהאוכלוסייה הוותיקה) (Al-Haj & Leshem, 2000). כמו כן, רוב העולים באו מהחלקים האירופיים של ברה"מ ומערים שגאוותן על היותן מרכזי מדע ותרבות, כגון מוסקבה וסנט-פטרסבורג (סיקרון ולשם, 1998). נוכח רדיפות המשטר הסובייטי, האפליה והדיכוי, הפכה ההשכלה וההצטיינות האישית לתנאי להשרדות עבור יהודי ברה"מ (לומסקי-פדר, רפפורט

ולרנר, 2005). מכאן, שההשתייכות לאינטליגנציה היוותה מרכיב מרכזי בזהותם ובדימויים העצמי, כמו גם בהבניית תפיסתם את ה"אחר" (Rapoport & Lomsky-Feder, 2002).

עם הגעתם של העולים, ציפו הישראלים הוותיקים כי אלו יקבלו עליהם את הנורמות התרבותיות השכיחות בחברה הקולטת ויכירו בכורתן. ברם, צפייה זו נכזבה נוכח התבדלותם התרבותית והקהילתית של רבים מהמהגרים (ליסיצה ופרס, 2000). משנות ה-90 התחלפה ההתלהבות הראשונית לביקורת גוברת ביחסו של הציבור הישראלי כלפי עולי ברה"מ לשעבר (אליאס, בר-אילן ירושלמי וסופר, 2000). מטבע הדברים, מרבית גילויי העוינות הגיעו מקרב הקבוצות שהיו נתונות במגע אינטנסיבי עם העולים: בני המעמדות הבינוני-נמוך, תושבי הפריפריה ועיירות-הפיתוח (דמיאן ורוזנבאום-תמרי, 1993). בקרב אוכלוסיות אלו שיעור גבוה של בני עדות המזרח, אשר המרחק התרבותי בינם לבין עולי ברה"מ לשעבר גדול במיוחד (ליסיצה ופרס, 2000).

ההגירה ההמונית של אוכלוסיה אשכנזית ומשכילה ברובה ערערה אפוא עוד יותר את מרקם היחסים העדין ממילא בין האשכנזים לבין המזרחים בארץ (ליבוביץ' ולומסקי-פדר, עומד להתפרסם). יחסים אלו מתאפיינים בקונפליקט מתמשך בין האוכלוסיה האירופית-אשכנזית לבין יוצאי ארצות האיסלאם, אשר מרביתם עלו לארץ בראשית שנות ה-50 של המאה הקודמת (הורובץ וליסק, 1990). בליבה של הקונפליקט העדתי עומד המאבק על חלוקת המשאבים הלאומיים ועל ההגמוניה התרבותית בחברה הישראלית (כזום, 1999). תחושת האיום שחשו האשכנזים הוותיקים נוכח עליית ההמונים מארצות ערביות הולידה גישות פטרנליסטיות ואוריינטליסטיות המתייגות את המזרחים כנחותים ופרימיטיביים (שם).

לטענתן של ליבוביץ' ולומסקי-פדר (עומד להתפרסם, ע' 5), "מעמדם של המהגרים הרוסים היה מלכתחילה גבוה יחסית עקב הדמיון האתני-תרבותי של מרביתם לאליטות המייסדות של החברה הישראלית ובגלל ההון התרבותי בו הם אווזים, המוערך בחברה הישראלית". דימויים העצמי של המהגרים כאליטה תרבותית הביא עמו לעתים קרובות גילויים של יחס מתנשא, לעגני ומדיר כלפי האוכלוסייה הישראלית בכלל והמזרחית בפרט (שם). לדידו של שומסקי (2005), השיח של מהגרי ברה"מ הנו שיח אוריינטליסטי, המתאפיין בהכפשה אולטימטיבית של ה"אחר" המזרחי. הכפשה זו משמרת את דימויים העצמי של העולים כאליטה תרבותית ומבססת, לכאורה, את מעמדם התרבותי והחברתי בישראל. בעוד מקור של המזרחים הוא בוותק שלהם בארץ, כוחם של עולי ברה"מ לשעבר טמון באתניות הלבנה שלהם, המאיימת על מעמדם החברתי, התרבותי והכלכלי של הראשונים. אין תמה אפוא כי המפגש בין שתי הקבוצות טעון לעתים קרובות במתחים רבים, ריחוק וסטריאוטיפים הדדיים (לומסקי-פדר, רפפורט ולרנר, 2005).

עם זאת, היות ועם הוותק עולה שיעור העולים המביעים פתיחות רבה יותר לקרבה עם הישראלים הוותיקים (דמיאן ורוזנבאום-תמרי, 1996), אין זה מן הנמנע כי טבעו של מפגש זה עשוי להשתנות לטובה במרוצת הזמן. לומסקי-פדר, רפפורט ולרנר (2005) העלו במחקרן כי במקביל לשיח האוריינטליסטי של מהגרי ברה"מ לשעבר, ולעתים בניגוד לו, נשמעים גם קולות אחרים ופרשנויות חלופיות, הטומנות בחובן פוטנציאל לדחקו לשוליים. אחת מהן, למשל, היא הפרשנות הרומנטית המציגה את בני עדות המזרח כאנשים חמים, פתוחים ויצריים (שם). ליסיצה ופרס (2000) מצאו כי חרף החשדנות וההסתייגות שמגלים ישראלים וותיקים רבים ביחס לעולים, כמחצית מהם היו מוכנים לעמוד במחיר העלייה והקליטה גם בעתיד, ואילו אחוז המתנגדים קטן בהרבה.

לא נופתע, אם כן, אם לצד המתחים והקונפליקטים הקיימים בין יוצאי עדות המזרח ליוצאי ברה"מ לשעבר נמצא גם עדויות למפגשים בין-תרבותיים מסוג שונה, ובכלל זה להיווצרותן של מערכות יחסים זוגיות והקמתן של משפחות מעורבות. מפגשים בין-תרבותיים אלו בין יוצאי עדות המזרח ויוצאי ברה"מ לשעבר אינם זוכים לדי תשומת לב ציבורית ומחקרית ואין כמעט מידע על אופיים ועל היקפם (ליבוביץ' ולומסקי-פדר, עומד להתפרסם). אמנם, ממחקרו של לשם (2009) עולה כי רוב המהגרים מברה"מ לשעבר רוקמים קשרים חברתיים בתוך קבוצת המוצא שלהם (ראו גם: Remennick, 2005). אך במהלך השנים חלה עלייה קלה בשכיחות המפגשים גם מחוץ לקבוצת המוצא והוותק. כ-95% ממהגרי ברה"מ לשעבר נשואים לבני מוצא זהה לשלהם ואין מן הנמנע כי בתוך 5% הנותרים קיים אחוז מסוים של נישואין בין יוצאי ברה"מ לבני יוצאי עדות המזרח. עוד עולה מן המחקר כי ככל שהגיל בעת העלייה צעיר יותר כך עולה תדירותם של הקשרים הרומנטיים החוצים את גבולות קבוצת המוצא (לשם, 2009). נוכח זאת, שיעור הנישואין בין יוצאי ברה"מ לבני זוג מחוץ לקבוצת המוצא ובכלל זה ליוצאי עדות המזרח, עשוי להשתנות עם השנים.

מחקרים קודמים שבחנו את המפגש המשפחתי בין יוצאי ברה"מ לשעבר לבין יוצאי עדות המזרח התמקדו בעיקר ברמה המאקרו-חברתית ופחות בהשפעות הרב-תרבותיות על הדינמיקה בתוך המשפחה. לטענתן של ליבוביץ' ולומסקי-פדר (עומד להתפרסם), הדינמיקה במשפחות אלו, פרטית ואינטימית ככל שתהא, מנוהלת ומווסתת על-ידי יחסי כוח בין הצדדים הנגזרים מהיררכיות חברתיות ברמה המאקרו-חברתית. עוצמת האתגרים הניצבים בפני המשפחות גוברת עוד יותר בגין תחושת העליונות התרבותית שחשים עולי ברה"מ לשעבר על פני המזרחים (שומסקי, 2005) ובגין תחושת האיום שחווים המזרחים הוותיקים על מיצובם החברתי (לומסקי-פדר, רפפורט ולרנר, 2005). העשרת הידע במישורים אלו, במיוחד במפגש ההורי הבין-תרבותי, חיונית

להבנת קונפליקטים הוריים פוטנציאליים ועשויה לתרום לאנשי המקצוע הטיפוליים בפיתוח מענים הולמים בקונטקסט התרבותי הייחודי של הורים אלו.

4. ההורות הסובייטית וההורות המזרחית

הגם שהעמדות והפרקטיקות ההוריות של יוצאי ברה"מ לשעבר מושפעות גם מהמקובל בחברה המערבית, בין השאר כתוצאה מהחשיפה האינטנסיבית לאמצעי התקשורת במערב לאחר קריסת השלטון הקומוניסטי והאדרת אורח החיים שם, הם משקפים במידה רבה את הרקע האתנו-תרבותי בו גדלו (Rosenthal & Roer-Strier, 2001). בהקשר זה יש לציין כי גודלה וגיוונה התרבותי של החברה בברה"מ רב. ברה"מ האירופית שונה במאפייניה הדמוגרפיים מברה"מ האסייתית (שומסקי, 2005) וניתן אף למצוא הבדלים תרבותיים בין אזורים כפריים לעירוניים (המכון ליהדות זמננו, האוניברסיטה העברית). זהותם והרקע האתנו-תרבותי של יהודי ברה"מ משתנים בהתאם לרפובליקה ולאזור בהם חיו. מכאן שלא ניתן להגדיר זהות אחת הומוגנית של עולי ברה"מ או להכליל על כולם את האפיונים שיוצגו להלן.

על-פי מודל סגנונות ההורות של באומרינד (Baumrind, 1989), נראה על פניו כי ניתן למקם את ההורות הסובייטית בטווח שבין ההורות הסמכותנית (authoritarian) לבין ההורות הסמכותית (authoritative). האידיאולוגיה הדומיננטית בברה"מ הסובייטית ציפתה מהמשפחה לשמש כישות קולקטיבית אשר תפקידה להכין את הילד לתרום לחברה הסוציאליסטית תוך חינוך לקונפורמיזם וכניעה לסמכות. התפקיד שנועד להורים היה לרתום את המאמץ החינוכי ואת הנחלת המשנה התרבותית לילדיהם לשם קידום ערכים אלו (Shor, 1999). מעמדה של האם בכל הנוגע לגידול ילדים וחינוכם נתפס כמרכזי (שטייר, אורן, אליאס ולוין-אפשטיין 1998), לצד תפקידה כמטפלת בדור המבוגר וכמפרנסת (Remennick, 2001).

התפיסה הרווחת ייחסה לילד עצמו יכולת מוגבלת לפתח את כישוריו דרך חקירה עצמאית, ניסוי וטעייה. מכאן שמוטלת על ההורה אחריות לחנך אותו לכך תוך חתירה להישגים ולמצוינות (Rosenthal & Roer-Strier, 2001). בקרב היהודים בברה"מ נוסף על הני"ל פן חשוב נוסף שעיקח החשיבות שיוחסה להשכלה ולהצטיינות האישית. חשיבות זו נבעה מעצם היותה תנאי להישרדות בהתמודדות עם האפליה והדיכוי שחווי היהודים כמיעוט אתני בברה"מ (לומסקי-פדר, רפפורט ולרנר, 2005). היות ומשפחות רבות היו מעוטות ילדים, ההשקעה בהשכלה ובחינוך של כל ילד

היתה גדולה במיוחד (קנייבסקי, 1992). נובע מכך כי ההורים יוצאי בריה"מ לשעבר נוטים לצדד ברמה גבוהה של סמכות, שליטה ופיקוח על החלטות הילדים והתנהגותם.

פרקטיקות המשמעת ההוריות משקפות שילוב בין חוס ובקרה צמודה (Shor, 1999). ממחקרה של הולואט (Hulewat, 1981) עולה כי התרבות הסובייטית הקנתה חשיבות רבה לחוס, דאגה והיענות לצרכי הילד. ההשקעה הרבה בטיפול בילדים ובהיענות לצרכיהם נתפסה כעולה בקנה אחד עם מה שמצופה על ידי האידיאולוגיה הסובייטית (Graff, 2000; Ispa, 2002). השימוש בענישה כחלק מפרקטיקות החינוך היה נפוץ בברה"מ לשעבר (מירסקי ופראוור, 1992). הגם שענישה פיזית לא היתה לגיטימית באופן רשמי, נראה כי הורים רבים תפסו את השימוש בה כנורמטיבי והצדיקו אותו כתגובה ראויה לסטייה של הילד מכללי התנהגות מקובלים (Shor, 1999).

עידוד התלות ודיכוי העצמאות והנפרדות היוו מטרות חשובות בתהליך החיברות בברה"מ הסובייטית. כחברה המעלה על נס ערכים קולקטיביסטיים ואת בכורת המדינה על פני הפרט, הדגש בחינוך היה על המכנה המשותף החברתי ולא על הבדלים בינאישיים. נוכח תפקידה המכריע של המשפחה בתהליך החיברות של הילד הושם דגש על הקשר ההדוק עם ההורים ועל פיתוח התלות בהם. היפרדות ואינדוידואציה של הילד היתה מקובלת בשלב מאוחר יחסית, והם ראו את השליטה ההורית שלהם כביטוי של אהבה (Hulewat, 1981).

ממחקרן של רואר-סטריאר וריבליס (Roer-Strier & Rivlis, 1998) עולה כי בהשוואה לאימהות ילידות הארץ, אמהות שהיגרו מברה"מ לישראל מצפות שהאוטונומיה הפסיכולוגית של ילדיהן תתפתח בגיל מאוחר יותר, כמו גם יכולת הוויסות העצמי והאחריות המופנמת. לדידן של פלדמן ווד (Feldman & Wood, 1994), "האוטונומיה הפסיכולוגית" משקפת את החופש שניתן לילד לבטא את ערכיו, עמדותיו ואמונותיו האישיות. היא מבטאת, למעשה, את הכרתו של ההורה בנפרדות של הילד, המהווה אישיות אינדיבידואלית בעלת חשיבה עצמאית שיש לכבדה (Roer-Strier & Rivlis, 1998). את החופש של הילד לוויסות עצמי של התנהגותו ולניהול פעילויותיו לא פיקוח מצד אדם מבוגר הגדירו פלדמן ווד (Feldman & Wood, 1994) כ"אוטונומיה התנהגותית".

להבדיל מהציפיות הנמוכות של ההורים הסובייטים ביחס לאוטונומיה הפסיכולוגית וההתנהגותית, ציפיותיהם להתפתחות אוטונומיה פונקציונלית של הילד היו דווקא גבוהות

(Gradszkova, 2010). החינוך הסובייטי שם דגש רב על התפתחות התפקודים הפונקציונליים העצמאיים של הילד כשלב ראשון בדרך למילוי חובותיו ותפקידיו במשפחה ובהמשך גם בחברה ובעולם העבודה. פיתוח העצמאות התפקודית אין פירושו מתן חופש לדעה עצמאית. מטרתו לחסוך לדמויות המטפלות זמן ומאמץ (שם). חשיבותם של התפקודים הפונקציונליים של הילד באה לידי ביטוי בציפיות ההתפתחות של אימהות שהיגרו מבריה"מ לישראל (Roer-Strier & Rivlis, 1998).

חיפוש ביבליוגרפי יסודי מצביע על העדרם המפתיע והכמעט מוחלט של מחקרים שעסקו בעמדות ובפרקטיקות הוריות במשפחות ממוצא מזרחי, בייחוד בעשורים האחרונים. יוצא מכלל זה הוא ספרו של שטאל (1993) המציג מספר מאפיינים מרכזיים של המשפחה המזרחית המסורתית. מספרו עולה כי חרף החשיבות הרבה שהוענקה בחברה המסורתית לריבוי ילדים, מעמדם במשפחה לא היה מרכזי כמו במשפחה המודרנית. ההורים לא ראו חשיבות רבה בטיפוח אינטלקטואלי של הילד ובעידוד חקירה וסקרנות. לימודים והשכלה של הילדים נתפסו באופן חיובי, אך בעיקר ככל להשגת מקצוע שהכנסה מכובדת בצידו. בדומה למשפחות מבריה"מ לשעבר, הושם דגש על כיבוד הדור המבוגר, הזקנים וההורים. הילדים היו מצופים לקבלה מוחלטת של סמכות ההורים, ליחס של כבוד ויראה מפניהם. ההורים לא טיפחו את האוטונומיה והעצמאות של ילדיהם אלא רגשו בושה, ריסון עצמי, צניעות ופאסיביות. המשמעת היתה קפדנית והפרתה גררה ענישה ובכלל זה ענישה פיזית. הגם שבמסגרת חלוקת התפקידים המסורתית בין ההורים נפל עיקר נטל הטיפול בילדים על האם, האב נטל חלק בחינוך ערכי ובהטלת משמעת.

בניגוד להורים שעלו מבריה"מ לשעבר, רוב רובם של ההורים המזרחים הצעירים גדלו בישראל והנם דור שני ושלישי לעולי ארצות אסיה וצפון-אפריקה. לא ניתן, אפוא, לשלול את האפשרות לפיה עמדותיהם והפרקטיקות ההוריות שלהם משקפות הן מרכיבים מן התרבות המזרחית המסורתית שספגו בביתם והן את התרבות המערבית הרווחת בחברה הישראלית אליה נחשפו רוב חייהם בארץ. האחרונה נותנת קדימות לערכי האינדיבידואליזם, השוויוניות ועצמאות הילד על פני ציות וקונפורמיות (סלונים-נבו ושרגה, 1999; Roer-Strier & Rivlis, 1998). כפי שכבר נאמר לעיל, מאז שנות ה-70 - 60 של המאה שעברה הוסט בישראל הדגש מערכים קולקטיביסטיים לערכים אינדיבידואליסטיים (הרפז ובן-ברוך, 2004) המבליטים את חשיבות מימוש צרכי ורצונותיו של הפרט, את האוטונומיה והעצמאות הרגשית (Chen & West, 2008). ממחקרים עולה כי במהלך השנים חלה ירידה בסמכות ההורית בחברה המערבית. בעוד שבשנות העשרים והשלושים עיקר המשקל היה על צייתנות ומשמעת, החל משנות הששים הוקנתה חשיבות רבה

יותר לאוטונומיה האישית של הילד (Alwin, 2001). ואכן, חוקרים ואנשי טיפול שונים מצביעים על השחיקה שחלה בסמכות ההורית בחברה הישראלית ועל נוכחותם החסרה של ההורים כדמויות אוטוריטה בחיי ילדיהם (עומר, 2000). לדידם של שרף ומיזלס (2008), יחסי הסמכות בין הורים למתבגרים בישראל מתאפיינים בסגנון הורות מתירני (permissive).

לטענתם של פרס וכץ (1991), עם הוותק בארץ גובר הדמיון בין המשפחה המזרחית המסורתית לבין משפחה מערבית מודרנית פוסט-גרעינית. השפעה זו אינה חד-כיוונית וניכר כי גם אופייה של המשפחה הישראלית הושפע מן הדפוסים המשפחתיים המסורתיים של יוצאי עדות המזרח. אך, כאמור, בעולם התוכן של העמדות והפרקטיקות ההוריות בקרב המזרחים רב עדן הנסתר על הגלוי ועל מנת לאפיין את סגנון ההורות המזרחית כיום מתבקש מאמץ מחקרי נוסף.

5. שאלות המחקר

בהינתן סקירת הספרות לעיל, מבקש המחקר הנוכחי להרחיב את הידע בשני מישורים עיקריים:

(1) המפגש ההורי הרב-תרבותי בין בני זוג ממוצא מזרחי לבני זוג מברה"מ לשעבר לרבות הבדלים וניגודים בעמדות ובפרקטיקות ההוריות והשפעתם על המערכת המשפחתית.

(2) התפיסה ההורית של המזרחים כיום, ובפרט העמדות והפרקטיקות ההוריות הנקוטות בקרב קבוצת אוכלוסיה זו.

השאלה המרכזית המנחה את המחקר היא, אפוא, "מהי חווית ההורות במשפחה בה מוצא האישה הוא בברה"מ לשעבר, ואילו בעלה יליד הארץ ממוצא מזרחי"? שאלות המשנה התייחסו למגוון רחב של עמדות ופרקטיקות הוריות ולהיבטים ספציפיים נוספים של חווית ההורות (ראו נספח מס' 3).

שיטת המחקר

המחקר נערך במסגרת מחקר מקיף על הורות וסבאות במשפחות מעורבות. הבנת ההורות הבין-תרבותית נבדקה במחקר זה באמצעות מתודולוגיה איכותנית המונחית על-ידי הגישה הפרשנית (שלסקי ואלפרט, 2007) ומתוך נקודת מוצא של הפרדיגמה הקונסטרוקטיביסטית. המחקר האיכותני שואף להבין את המורכבות הטמונה בתופעות ולהאיר את האיכויות של תהליכים ומשמעויות שאינן יכולות להימדד ולהיבדק במונחים של כמות ושכיחות (שקדק, 2003). על-פי

הפרדיגמה הקונסטרוקטיביסטית המציאות אינה בגדר עובדה אובייקטיבית נתונה וקבועה אלא מובנית חברתית באופן תמידי דרך אינטראקציות אנושיות ותהליכים של מתן משמעות. משמעויות אלו מקורן בעולם התרבותי בו אנו חיים (שלסקי ואלפרט, 2007). מסורת מחקרית זו מבקשת להקשיב למשמעויות שמעניקים המשתתפים במחקר לתופעות ולסוגיות שונות וללמוד על חוויות האנשים בהתאם לפרשנותם האישית הסובייקטיבית (Babbie, 2004). החוקרים בוחנים תופעות בסביבתן הטבעית ומנסים לתת להן פשר במונחי המשמעויות שאנשים מקנים להן (Denzin & Lincoln, 2005). המחקר הנוכחי חיפש גם הוא להבין את המשמעויות שהמרוואיינים מעניקים לתפקידיהם ההוריים, לחוויית ההורות וגידול הילדים בהקשר התרבותי והבין-תרבותי. הקונסטרוקטיביזם נשען על תפיסות פנומנולוגיות והרמנויטיות. הפילוסופיה הפנומנולוגית רואה בתודעה שלנו את התופעה היחידה שאנו יכולים לבטוח בקיומה. ההתנסות שלנו בעולם מכוננת בתודעה ובאמצעותה (שלסקי ואלפרט, 2007). ההרמנויטיקה, כלומר פרשנות, מדגישה את רכיב ההבנה ומתן המשמעויות לתופעות ולטקסטים, שהוא סובייקטיבי ביסודו (דרגיש וצבר-בן יהושע, 2001; בתוך שלסקי ואלפרט, 2007). הפרדיגמה הקונסטרוקטיביסטית תופסת את התופעות החברתיות כדינאמיות ותלויות הקשר ועל כן מתאימה למחקר הנוכחי, המבקש להבין סיטואציה ייחודית המתקיימת ברמה המיקרו-חברתית. מחקר מסוג זה שואף לעמוד על משמעות התופעה עבור המשתתפים ועבור החוקר, תוך התייחסות למכלול מרכיביה (שם). שאלות המחקר הנוכחי מכוונות לבחון את העמדות והפרקטיקות ההוריות של המשתתפים, את חווית ההורות שלהם ואת המשמעויות והפרשנות שלהם לעולמם התרבותי. בחינת העמדות והפרקטיקות תסייע לנו להבין את עולם המושגים, הערכים והתרבות של ההורה כסוכן - אדם בעל יכולת פעולה - המתבונן בעולם ומתנסה בו. כיוון שהקונסטרוקטיביזם גורס שהמציאות נתפסת באופן סובייקטיבי, או ליתר דיוק, שהמציאות מעוצבת באופן אינטר-סובייקטיבי (ברגר ולאקמן, 1989), דרך הבנת העולם של שני ההורים נוכל לחשוף את המציאות שעוצבה על ידם ולהבין את המשמעויות האישיות שהם מעניקים לה.

1. משתתפים

במחקר הנוכחי השתתפו שניים עשר מרוואיינים-הורים. בכל הזוגות מוצא האישה במשפחת מהגרים מברה"מ לשעבר והיא נשואה לגבר יליד הארץ ממוצא מזרחי. האימהות במחקר על ארצה עם משפחותיהם בראשית שנות ה-90 וגילן בזמן המחקר נע בין 26 ל-32. שלוש מהמרוואיינות עלו מאוקראינה, שתיים עלו מבלרוס ואחת מרוסיה. האבות במחקר נולדו, כאמור,

בישראל ומוצא הוריהם בצפון אפריקה (מרוקו ולוב) ובאסיה (עיראק, איראן ותימן). גילם של האבות בזמן המחקר נע בין 30 ל-39. כל המשתתפים הנם הורים לילד/ה בגיל הרך (עד גיל 5). החלטה זו נשענת על ממצאים מחקרניים לפיהם עם לידת הילד הראשון במשפחות מעורבות עלולים להתעורר קונפליקטים סמויים הנובעים מההבדלים התרבותיים בין המשפחות (Crippen & Brew, 2007), לרבות סביב גידול וחינוך הילדים (גוטליב-רגב, 1998). שניים מן הזוגות שרואיינו היו הורים לשני ילדים בגיל הרך. רוב הזוגות שהשתתפו במחקר מתגוררים בדרום הארץ. זוג אחד מתגורר במרכז הארץ וזוג אחד באזור ירושלים.

המחקר האיכותני אינו מחפש ייצוגיות סטטיסטית אלא ייצוגיות תמטית בניסיון לבחון תופעה קיימת (שלסקי ואלפרט, 2007). לפיכך, לא נעשה שימוש בדגימה אקראית אלא בדגימת נוחות מכוונת. בשיטת דגימה זו ההנחה היא כי המשתתפים מייצגים באופן הטוב ביותר את האוכלוסיה ממנה נבחרו ויכולים ללמד אותנו על התופעה הנחקרת (שקדי, 2003). גיוס המשתתפים נעשה בשיטת "כדור השלג". שיטת דגימה זו מבוססת על יחסים בין-אישיים ברשתות חברתיות ומסייעת בגיוס מרואיינים מאוכלוסיות אשר לעתים קרובות אינן נגישות לחוקר מסיבות שונות (Browne, 2005). במחקר הנוכחי התעורר קושי בגיוס המשתתפים עקב הקריטריונים הצרים והמוגדרים. בהיותו מחקר איכותני, נדרש מהמשתתפים להשקיע מזמנם, וכן צופתה מהם פתיחות וחשיפה אישית. לכן, יצירת קשר בסיוע מכרים היתה קלה ויעילה יותר, יצרה אמון הדדי והפחיתה מתחים.

הקושי בגיוס המשתתפים היווה אילוץ שמן הסתם מגביל את יכולת ההכללה של מחקר זה. יש להתייחס לעבודה זו, אפוא, כאל מחקר זוטא שתכליתו להציע כיווני מחקר עתידיים.

2. איסוף הנתונים

שיטת איסוף הנתונים בה נעשה שימוש במחקר הנוכחי הנה ראיון עומק מובנה למחצה. נראה כי ראיון הוא השיטה העדיפה במחקר זה. ראשית, בשל הנגישות הנמוכה, יחסית, אל אוכלוסיית המחקר ושנית, היות והראיון מספק בצורה הטובה ביותר את סוג הנתונים הרצוי – ההבנות הסמויות, החוויות הסובייקטיביות, הקשרן התרבותי והמשמעות המיוחדות להן על-ידי המשתתפים (שקדי, 2003). יש להדגיש כי הראיון לעולם אינו תהליך נייטרלי של שאילת שאלות ומענה עליהן, כי אם תהליך הקשרי במסגרתו מופק הראיון באינטראקציה הדדית בין החוקר לנחקר (Fontana & Frey, 2005). על-פי הפרדיגמה הקונסטרוקטיביסטית לא נוכל להבין את הפעולה

האנושית דרך עמדה של מתבוננים חיצוניים. היות והמציאות מובנית חברתית אזי כל הלוקחים חלק באינטראקציה המחקרית, ובכלל זה החוקר עצמו, הנם בעלי השפעה ורלוונטיים להבנת התופעה הנחקרת (שקדי, 2003). החוקר, סובייקט כשלעצמו, מבקש לעמוד על משמעויותיה של התופעה עבור המשתתפים ועבור עצמו (שלסקי ואלפרט, 2007).

על מנת לאפשר למשתתפים להעלות מידע בחופשיות רואיין כל אחד מבני הזוג בנפרד. במקרה אחד בלבד ביקשו בני הזוג להיפגש מחוץ לבית והראיונות עמם התקיימו בבתי קפה. על פי רוב, נערכו הראיונות בביתם של המרואיינים בשעות הנוחות להם. היות וכך, לעתים נכחו בחלק מהזמן גם הילדים. לא אחת קטעו הילדים את רצף השיחה והפריעו להתנהלותו השוטפת של הראיון. עם זאת, ראיתי בכך הזדמנות מעניינת לחזות באופן חי ומוחשי בדינמיקה שבין ההורה לילד ובפרקטיקות ההוריות. פעמים רבות אף הציפו "הפרעות" אלה רעיונות חדשים ודוגמאות שאפשר שלא היו עולים אלמלא כן. הראיונות נמשכו, בממוצע, כשעתיים והתנהלו במקומות שקטים ככל האפשר. טרם תחילת הראיון נערכה היכרות ראשונית עם המשתתפים, במסגרתה גם נמסר להם מידע כללי על נושא המחקר ומטרתו וניתן הסבר על טופס ההסכמה מדעת (ראו נספח מס' 4).

המרואיינים הביעו רצון לשתף פעולה למן שיחת הטלפון הראשונית ולכל אורך תהליך המחקר. בראיון מובנה למחצה אין סדר מחייב להעלות נושאים או שאלות ולמראיין מתאפשרת גמישות בהתאם לאופי הראיון והתקדמותו (Berg, 1989). חלקו הראשון של הראיון נפתח בשאלה כללית ופתוחה: "האם תוכלי לספר לי על החוויה שלך במשפחה בה מוצא האישה בברה"מ לשעבר ובעלה יליד הארץ ממוצא מזרחי?". בחלק זה השתדלתי לאמץ עמדת הקשבה אמפאטית ולא שיפוטית ולעודד את המרואיינת לענות באופן חופשי על השאלה באמצעות ביטויים פרה-לינגוויסטיים ובלתי-מילוליים ללא כל הכוונה או תגובה מצד. כאשר המרואיינים סיימו את תשובתם, הושלם איסוף החומר על ידי השאלות המתייחסות להיבטים שונים במחקר, על-פי מפרט הראיון (ראו נספח מס' 3). שאלות אלו אפשרו הזדמנות לחקירה נוספת של היבטים מצומצמים וספציפיים יותר של חוויות ההורות. לעתים הוצגו בהמשך לשאלות אלו שאלות משמעות, שביקשו להבהיר את המשמעויות ואת ההיגיון שמאחורי התיאורים (לדוג': "כשהילד בוכה בלילה, מה אתה עושה? למה?"). כמו כן, נשאלו שאלות המזמינות דוגמאות (למשל: "אתה יכולה לתת לי דוגמא למקרה שבו הילד שלך התנהג בצורה שלא מקובלת עליך?"). בהמשך לטקסט שעלה נשאלו גם שאלות השוואתיות (לדוג': ציינת שאתה נוטה לוותר לילדה. תוכל להשוות בין צורת הויתור שלך לזו של אשתך?") ושאלות השלמה (לדוג': אמרת שצריך לתת לילד אהבה. מה זה אומר מבחינתך?") (שקדי, 2003).

הראיונות הוקלטו במכשיר הקלטה, בהסכמת המשתתפים. ההקלטות תומללו והניתוח נעשה על החומר המתומלל. מקור מידע חיוני נוסף היוו ההערות מן השדה, שכללו את החוויות וההתרשמויות מהמפגש עם המשתתפים ולא תועדו במהלכו באופן פרמאלי וכן מחשבות וחוויות שעלו במהלך איסוף החומר התיאורטי וניתוח הנתונים (שקדי, 2003).

3. ניתוח הנתונים

על-פי הגישה האיכותנית-קונסטרוקטיביסטית בתהליך ניתוח הנתונים מקנה החוקר משמעות פרשנית לפעולה האנושית, המהווה כשלעצמה פעולה פרשנית (שלסקי ואריאלי, 2001). ניתוח הנתונים במחקר הנוכחי התבסס על תמלול הראיונות עם המשתתפים, כמו גם על ההערות מן השדה (שקדי, 2003). התמלול נעשה תוך שמירה על אנונימיות המשתתפים. במהלך תמלול הראיונות נעשה שימוש בשמות בדויים והושמטו פרטים מזהים, במטרה לשמור על סודיות המרואיינים ולהימנע מחשיפת זהותם.

ניתוח הראיונות התבצע בשיטת ניתוח תוכן, היינו איתור וניתוח תמות מרכזיות העולות מן הטקסט (Kondracki, Wellman & Amundson, 2002). ליבליך, תובל-משיח וזילבר (2010) מאפיינות שיטת ניתוח זו כגישה תכנית לחלקים, דהיינו פירוק הטקסט למילים, משפטים או קטעים וקבוצם מחדש בסדר שונה תחת כותרות המכונות "תמות" או "קטגוריות" (שם). צורה זו של קידוד (Ryan & Bernard, 2000) נתפסת על-ידי מייסד והוברמן (Miles & Huberman, 1994) כניתוח. ניתוח תוכן הנו גישה מתאימה כאשר החוקרת מעוניינת לשאול או להבין תופעות המשותפות למספר בני אדם (ליבליך, תובל-משיח וזילבר, 2010). במחקר הנוכחי התופעה המשותפת היא חווית ההורות של הורים ממוצא תרבותי שונה. חשוב לציין, כי למרות שמדובר על תהליך של פירוק הטקסט שממוקד בחלק, במבחן המציאות ניתן בכל זאת לשמור בו על מידע בנוגע לשלם (שם). כך גם בניתוח הנוכחי, אשר כלל התייחסות לריאיון השלם כפי כסופר.

לדידם של ראיין וברנרד (Ryan & Bernard, 2000), לאחר זיהוי התמות על החוקר לנסות ולזהות כיצד הן קשורות אחת לשנייה במודל תיאורטי. אחת הגישות המאפשרות קידוד לכדי בניית מודל תיאורטי היא גישת תיאוריה מעוגנת בשדה (שם). על שיטה זו התבססה, למשל, ליבליך (Lieblich, 2004), בתוך ליבליך, תובל-משיח וזילבר, (2010), בניסיונה לאתר תמות וקטגוריות מרכזיות בעבודתה. תיאוריה מעוגנת בשדה מבקשת להבין חוויות של אנשים בצורה ברורה עד כמה שניתן (Ryan & Bernard, 2000). מטרת הניתוח הנה לזהות קטגוריות העולות מתוך הטקסט

ולקשר אותן לתיאוריות פורמאליות. תיאוריה מעוגנת בשדה היא תהליך מתמשך שבו החוקר הופך יותר ויותר "מבוסס" (grounded) בתוך הנתונים ומעשיר את תפיסותיו באשר לתופעה הנחקרת. לשם כך, לאחר תמלול הראיונות קראתי שוב ושוב בצורה קפדנית ומעמיקה את הטקסטים. בתחילה נקראו הטקסטים כשלמים ולאחר מכן נקראו חלקים מתוכם, על מנת שאוכל לקבל אוריינטציה רחבה וכוללת ולהתחיל להניב קונספטים ייחודיים של המציאות שתוארה בפניי. בתהליך זה, הנקרא "קידוד פתוח" (שם), זיהיתי קטגוריות ראשוניות דרך שימוש בדוגמאות מהטקסט עצמו, עבור כל ראיון בנפרד. בתחילה אותרו הקטגוריות בהתאם לשאלות שנשאלו במהלך הראיון. עם הזמן והקריאה החוזרת של הטקסטים צפו ועלו בכל ראיון נושאים שחזרו על עצמם ועל פיהם נבנו הקטגוריות. לאחר מכן ניסיתי לחפש דמיון בקטגוריות בתוך יחידות המחקר, כלומר בין האימהות, בין האבות ובין הזוגות.

בשלב הבא ערכתי "קידוד צירי" (איילון וצבר-בן יהושע, 2010). כאן הוגדרו הקטגוריות בצורה מדויקת יותר ונקבעו "תנאי כניסה" לכל קטגוריה. כך, למשל, התייחסתי לפרקטיקות של האופן שבו מגיבים ההורים למצוקה של הילד כ"פרקטיקות תגובתיות והיענות לילד" ואילו את הפרקטיקות בנוגע לניהול הטיפול בילד הכללתי בתמה שכונתה "רמת המעורבות בטיפול בילד". לאחר מכן, איתרתי קטגוריות גרעין כחלק מהשיטה של תיאוריה מעוגנת בשדה (שם). מטרתו של תהליך זה הייתה לאתר קטגוריות מרכזיות הקשורות לקטגוריות אחרות ונמצאות בלב הניתוח. תהליך זה הניב מספר קטגוריות גרעין, או "תמות", אשר כל אחת מהן כללה בתוכה מספר קטגוריות משנה.

תהליך הקידוד היה ארוך וספיראלי ובמהלכו השתנו שוב ושוב הקטגוריות והתמות, שמותיהן והחלקים מהטקסט שנבחרו להיכלל בהן. לאורך הניתוח כולו הקדשתי מאמץ רב בניסיון לבסס את הקטגוריות על המשמעויות המקוריות שהמראוינים מקנים לחוויות שלהם ולא להכפיף לקטגוריות מוגדרות מראש.

בשלב האחרון של ניתוח הנתונים חיברתי בין ממצאי המחקר לבין הספרות התיאורטית הרלוונטית. תהליך זה יקבל ביטוי בפרק הדיון בו אעשה ניסיון להגיע למסקנות כלליות ורחבות יותר לגבי נושא המחקר.

4. אמינות המחקר

מחקר איכותני-קונסטרוקטיביסטי אינו שואף, כאמור, לחשוף אמת מדעית אובייקטיבית אותה ניתן להכליל סטטיסטית (שלסקי ואלפרט, 2007). תחת זאת, הוא מבקש לבחון ולתאר משמעויות

סובייקטיביות והקשריות באמצעות כלי מחקר וניתוח סובייקטיביים וסלקטיביים במהותם. ועם זאת, ישנן דרכים לבחון האם הוא "ראוי לאמון", במונחיהם של לינקולן וגובה (Lincoln & Guba, 1985).

במחקר הנוכחי ננקטו מספר אמצעים על מנת להבטיח את אמינותו. כל המסמכים הקשורים למחקר נשמרו ותועדו, החל משיקלוטי הראיונות, דרך ההערות מן השדה וכלה בפרטי הניתוח. תיעוד זה אפשר לי לחזור ולבחון את הפרשנויות והמסקנות שלי ואת נאמנותן לנתונים שהתקבלו. כמו כן, נעשה בו שימוש בעת התייעצות עם עמיתי. לאורך המחקר נעזרתי הן במנחה האקדמית שלי והן בקבוצת מחקר מחלקתית בה השתתפתי. ההתייעצות סייעה לי להתמודד באופן ביקורתי עם ממצאים שאינם חד-משמעיים ולאשר או להטיל ספק בתקפות מסקנותיי. הממצאים המופיעים בדוח המחקר הסופי ופרשנותם הובאו בצורת "תיאור גדוש" הכולל ציטוטים רבים וראיות מהסברי המרואיינים. תיאור זה מאפשר לקורא לשפוט את עצמת המסקנות המחקריות (שקדי, 2003). דרך נוספת להגברת אמינות המחקר היא הצלבה (triangulation) בין מקורות מידע רבים ומגוונים ככל האפשר (שם). ניתוח הממצאים במחקר והדיון בהם היו כרוכים במעבר הלך ושוב בין הנתונים שהתקבלו מהשדה, החומר התיאורטי והפרספקטיבה המושגית שלי. המחקר לווה בתהליך רפלקטיבי מתמיד של חשיבה, שיח עצמי, עיבוד ובחינה מחדש של ההבנות שנלמדו (שם), בין השאר בעזרת יומן החוקרת. להתייחסות הרפלקסיבית, אשר תחתום את העבודה הנוכחית, מקום מרכזי בביסוס אמינות המחקר האיכותני-קונסטרוקטיביסטי. השפעותיו הגלויות והסמויות של החוקר על התהליך המחקרי ועל תוצריו הן בלתי נמנעות (שלסקי ואלפרט, 2007). על כן, ראוי שיהיה מודע להן ככל האפשר ויצגן בשקיפות מלאה לשיפוט הקוראים (שקדי, 2003).

5. סוגיות אתיות

מחויבותו הכפולה של החוקר כלפי נחקריו מחד וכלפי המדע והקהילה המדעית מאידך מפגישה אותו לא אחת עם דילמות אתיות מורכבות (Fontana & Frey, 2005). אחת מהן היא ביחס לשאלה האם ועד כמה לשתף את הנחקרים בנושא המחקר ובמטרתו כאשר קיים סיכוי כי הדבר ישפיע על תוצאות המחקר (Josselson, 2007). במחקר הנוכחי גיוס המשתתפים נעשה דרך דגימת נוחות מכוונת של משתתפים העונים על קריטריונים ייחודיים. מכאן, סביר כי הנחקרים יכלו להניח מלכתחילה באיזה נושא יעסוק המחקר בעת מתן הסכמתם להשתתף בו. עם זאת, על מנת למזער ככל האפשר את הפגיעה בתוצאות, הוצג ההקשר הכללי של המחקר: חקר חוויות של בני משפחה

במשפחות בהן האישה מברה"מ ובעלה יליד הארץ ממוצא מזרחי. בסוף הראיון ובמידה והמרוואיינים גילו בכך עניין פורט נושא ההורות כמוקד המחקר.

סוגיה אתית נוספת נוגעת לעובדה שתהליך המחקר עשוי להביא את המשתתפים להעלות נושאים רגישים שטרם עובדו ולחוות רגשות קשים. כן קיים חשש מפני התעוררות שאלות וקונפליקטים חבויים במשפחה שעשויים להוביל למתחים משפחתיים. על מנת להגן על משתתפי המחקר הבהרתי להם טרם ביצוע הראיון כי השתתפותם היא וולונטרית וכי בכל שלב הם יוכלו להפסיק את השתתפותם במחקר. כמו כן הייתי מוכנה להפנות את הנחקרים לשירותים טיפוליים מתאימים, למרות שבסופו של דבר לא התעורר בכך צורך.

סוגיה שלישית נובעת משיטת גיוס המשתתפים, המבוססת על רשתות חברתיות. נלקחה בחשבון העובדה כי המשתתפים עלולים לחשוש מכך שמידע אישי ומשפחתי שיעלה בראיון ייחשף בפני מכריהם. סוגיה דומה עולה סביב תהליך איסוף הנתונים, במסגרתו רואיין כל בן-זוג בנפרד. נוכח כך, הייתי מודעת לכך שהמשתתפים עשויים לחשוש שמא ייוודע תוכן דבריהם להורה השני. חששות אלו עלולים היו לפגוע באמון ובפתיחות המרוואיינים ולחסום נושאים העשויים להיות רלוונטיים למחקר. במטרה להתמודד עם סוגיות אלה, התבקשו הנחקרים טרם תחילת הראיון לחתום על טופס הסכמה מדעת להשתתפות במחקר. במסגרת החתימה על הטופס הובטחה בכתב ובעל-פה סודיות ואנונימיות מלאה של כל המשתתפים לאורך כל שלבי המחקר.

תוצאות

תיאור המרוואיינים

אלה ואריה: נישאו בשנת 2006 ומתגוררים בדרום הארץ. הורים למיכל, בת חצי שנה. אלה בת 28, היגרה לישראל מאוקראינה עם משפחתה בשנת 1994. אריה בן 39, יליד הארץ ובן לעולים ממרוקו.

נטשה וגיל: נשואים מזה כ-7 שנים ומתגוררים במרכז הארץ. הורים לאור, בת 4. נטשה בת 30, היגרה לישראל מבלרוס עם משפחתה בשנת 1991. גיל בן 32, יליד הארץ ודור שלישי לעולים מתימן ומטריפולי.

טניה ועידו: נשואים כ-5 שנים ומתגוררים באזור ירושלים. הורים לאהוד, בן 3, ולניקה, בת חצי שנה. טניה בת 32, היגרה לישראל מרוסיה בשנת 1995. עידו בעשור הרביעי לחייו, יליד הארץ וכן לעולים מעיראק.

אירינה ונתי: נישאו בשנת 2006 ומתגוררים בדרום הארץ. הורים לירדן, בת שנה וחצי. אירינה בת 28, היגרה לישראל מאוקראינה בשנת 1991. נתי בן 31, יליד הארץ ובן לאב מפרס ואם ממרוקו.

דריה ואיתן: נשואים מזה כ-7 שנים ומתגוררים בדרום הארץ. הורים לשקד, בת שנה וחודשיים, וליובל, בת 4. דריה בת 28, היגרה לישראל מאוקראינה בשנת 1991. איתן בן 38, יליד הארץ וכן לעולים ממרוקו.

מאיה ואבי: נישאו בשנת 2009 ומתגוררים בדרום הארץ. הורים לגורי, בן שנה. מאיה בת 26, היגרה לישראל מבלרוס עם משפחתה בשנת 1990. אבי בן 31, יליד הארץ ובן לאב מתוניס ואמא מלוב.

תהליך ניתוח התוכן הפיק 5 תמות מרכזיות אשר עלו מתוך הטקסטים. מן התמות עולה מורכבות בנוגע למקומם של ההבדלים התרבותיים בין בני הזוג בחוויית הזוגיות וההורות שלהם. ק מצביעות התמות על הבדלים בחלוקת התפקידים וברמת המעורבות בטיפול בילד ועל קווי הדמיון והשוני בעמדות ובפרקטיקות ההוריות השונות.

1. חלוקת התפקידים והמעורבות בטיפול בילד

ניכר מתוך הראיונות כי חלוקת התפקידים בבית בכלל ובהקשר של הטיפול בילד בפרט, היא שונה ברוב המקרים נושאות האימהות באחריות העיקרית על ניהול משק הבית, הגם שחלק גדול מן עובדות במשרות חלקיות. האימהות מתארות כי הן משקיעות זמן רב במשך היום בטיפול בילד. האבות, אשר במשך השבוע עובדים לעתים קרובות עד שעות מאוחרות, מבלים זמן רב יותר עם הילדים בסופי שבוע. ההבדלים ברמת המעורבות בטיפול בילד באים לידי ביטוי גם בתהליכי קבלת ההחלטות בנוגע לילד, במסגרתם האם דומיננטית יותר מן האב. בחלק גדול מהראיונות שנערכו עם האימהות עלתה תחושת עומס רגשי ותסכול נוכח הבדלים אלו.

1.1 הבדלים בחלוקת התפקידים ומעורבות

נראה כי קיימים הבדלים בחלוקת התפקידים בין בני הזוג בכל בנוגע למשק הבית ולטיפול בילד. הן האבות והן האימהות סיפרו כי את עיקר נטל הטיפול בילדים במשך היום נושאת על כתפיה האם. רוב רובם של האבות שרואיינו עובדים במשרה מלאה, לעתים עד שעות מאוחרות. בעת הראיון היו חלק מן הנשים שרואיינו בחופשת לידה. שאר האימהות עבדו, ברובן, במשרה חלקית המאפשרת להן לחזור הביתה בשעות אחר הצהריים המוקדמות. לפיכך, האימהות מבלות זמן רב יותר עם הילדים ומעורבות יותר בטיפול השוטף בהם: איסוף ממסגרת היום, האכלה, רחצה וביולוג עם הילד בשעות הפנאי. בעוד שכל האימהות קמות בלילה כדי להרגיע או להאכיל את הילד, רק חלק מהאבות לוקחים חלק בפעילות זו. זמן הטיפול של האבות בילדים והבילוי עמם מצטמצם בעיקר לשעות הערב ולסופי השבוע. בנוסף, רוב עבודות הבית הן באחריותן של האימהות. חרף ריבוי התפקידים של האימהות, נראה כי בחלק מן המקרים הוא מתקיים מתוך בחירה שלהן. כמה מהן ציינו, למשל, כי הן מעדיפות לנקות או להלביש את הילד בעצמן, היות והן לא סומכות על בעליהן שיבצעו את המשימה לשביעות רצונן.

נטשה: את רוב הזמן ביומיום אני איתה... מה השעה עכשיו? יסתכלי על השעון. מי איתה? מהבוקר? מי הכניס אותה לגן? מי הוציא אותה? מי שיחק איתה? מי טייל איתה? אני סוף-שבוע זה גיל. סוף שבוע הוא יודע שהוא משקיע בה יותר, הוא נותן לי קצת לישון בשבת... פיזית אין לו... אין לו זמן מבחינת הימים שלו, בימים כאלה עמוסים... מההצד שלי, אני יכולה להגיד שכשהוא נשאר איתה אז יש דברים שהם לא לרוחי. הוא לא יעשה לה קוקו כמו שצריך, הוא לא יצחצח לה שיניים כמו שצריך, הוא לא ילביש אותה כמו שצריך, אה... הוא לא יתן לה לאכול אוכל, הוא אה... יתן לה שטויות לאכול... ובגלל זה את הרוב אני עושה.

עידו: עכשיו אני עובד הרבה יותר. יוצא בבוקר חוזר בדרך כלל בשעות מאוחרות. (אני) מספיק לראות אותם לפני ה... שעה-שעתיים לפני השינה. אה... מקלחות, אוכל, קצת לשחק ביחד, להשכיב לישון... זה הרבה עבודה סוף. סופי שבוע יש קצת יותר זמן ביחד, שזה יותר כיף. אם פעם באמת הייתי הרבה יותר מעורב, אה... זאת אומרת זה בכל, ... היום בעצם טניה צריכה... הרוב נופל... רוב הנטל נופל עליה. לפעמים גם כביסה אפשר קצת לחלוק, אבל היום באמת אני... הרבה פחות אה... ב... נגיד באחזקת הבית, אה... הרבה פחות. אה... שוב, לפני חצי שנה היה יותר.

1.2 מעורבות בקבלת ההחלטות

מן הראיונות עולה כי האם היא שמקבלת את רוב ההחלטות הקשורות לילדים ולטיפול בהם. הדבר בלט במיוחד בהקשר של בחירת הגן המתאים לילד. האימהות בודקות את הגנים ומשוחחות עם הגננות טרם הבחירה. האב מביע לעתים את דעתו, אך על פי רוב מהווה שותף לידיעה בלבד ומי שאומר את המילה האחרונה בנושא היא האם. הסמכות הגבוהה של האם בקבלת ההחלטות באה פעמים לידי ביטוי גם בהכתבת פרקטיקות החינוך והמשמעת של הילדים. כמה אבות הסבירו

כי היות והאם היא שנמצאת רוב שעות היום עם הילד ומצויה בקשר שוטף עם הגורמים המטפלים בו הם מניחים לה לקבל את ההחלטות הרלוונטיות ומביעים את תמיכתם בהן.

אירינה: רוב החינוך אני מקנה לילדה... הוא משתתף איתי בדברים האלה אני מנחה אותו יותר איך אני רוצה שהדברים יתנהלו. הוא פחות אהה. פחות נוקט עמדה. כאילו הוא לא עושה את הדברים לפי איך שהוא חושב שצריך לעשות אותם. גם לא... אנחנו לא כל כך מדברים איך הוא חושב שצריך לעשות אותם. הוא בקטע הזה נראה לי שהוא די סומך על האהה חוש שלי ועל איך שאני רוצה שהדברים יתנהלו ולכן מאוד תומך בי בקטע הזה.

נתי: תראי. כל נושא... אה... של הבית, אני נמצא הרבה פחו.. הרבה.. כאילו... עכשיו בתקופה האחרונה טיפה יותר, בדרך כלל אני נמצא הרבה פחות... רוב ההחלטות האלה, כאילו... אני משתדל לתמוך, אני... אני לא... אני לא נוטה להתערב. כאילו היא תחליט... היא רצתה, לפני כמה זמן, למצוא גן אחר לילדה, כאילו... אמרתי לה, מה שתחליטי מקובל. כי בסוף מי ש... צריכה להתמודד ביומיום... רוב הזמן, זה היא. היא... באה, ושומעת את הפידבקים מהגן, היא.. באה ש... היא רואה דברים בגן שהיא כן אוהבת, לא אוהבת, ו... היא רצתה להחליף, בסוף היא החליטה.

1.3 עומס רגשי בקרב האימהות

ריבוי התפקידים של האימהות ותחומי האחריות שהן נושאות על כתפיהן מביא אותן לעתים קרובות לתחושה קשה של עומס רגשי. בראיונות עלו תחושות של מועקה, מחנק, מרמור, תסכול ואף כעס ובדידות. עבודות הבית, הטיפול השוטף בילדים, האחריות והדאגה היומיומית לצרכיהם אינם מתירים להן פנאי לעצמן והן לעתים קרובות חשות מותשות. תסכול רב עלה אף נוכח דעיכת הזוגיות שהן חוות מאז הולדת הילדים. תחושה זו עלתה גם בקרב חלק מן האבות, אך בעוצמות נמוכות יותר.

סניה: ...באמת קצת אני מרגישה ש...בוא נגיד, על עצמי... אה... שאני דואג.. באמת דואגת! לילדים, ושזה מאוד חשוב לי, ו... גם עידו כמוכן, אבל עידו עכשיו הרבה יותר עובד! אני מרגישה ש... כאילו זה מובן מאליי. ולדעתי זה השקעה. מבחינת הסדר בבית, וניקיון וזה..בשבילו זה מובן מאליי. ככה זה צריך להיות.

אירינה: כל הנטל נופל עלי והוא עדיין לא מבין את זה. אה זה פשוט אה... ממש מסך מול העיניים פשוט לא לא מבין כאילו את הקושי. לעומת זאת כשהוא צריך לשטוף לה טוסיק אז הוא מבקש עזרה.

דריה: ילדים זה שימחה, זה גם... חוסר חופש מסוים, אין ספק בכלל. אם את לא יודעת לשלב את זה באמת ולא לוקחת פסק זמן וצריך לפעמים לקחת פסק זמן, כי אחרת תתחרפני, אז זה... זה בסדר גמור אם את יודעת לקחת את הפסק זמן הזה לפעמים שניכם, או אפילו לבד, עם חברות – מה שאני פחות יודעת לעשות. אני לפעמים מתחרפנת. אבל צריך לעשות את זה. צריך. לפעמים באמת מרגישה מועקה כזה כבר בא לך קפה, לשבת לפעמים עם סיגריה. מותק, כבר לא עישנת שנים. ואת יודעת עם הנוס שלך שעות, ולא...לקפוץ כל אה... כאילו משהו מאוד אנושי כזה, ו... לפעמים את תופסת את עצמך מה אני אומרת! מה אני מדברת! הם ילדים שלי! יש לפעמים תחושת אשמה כאילו על זה, אבל אה... בסופו של דבר צריך לעשות את זה כדי לא להתחרפן. אין מה לעשות. אני כמעט ולא עושה את זה וצריך לעשות את זה יותר. אני נחשבת... אני בכלל רואה את עצמי כאחת שלא יודעת ליהנות מהחיים. איתן הוא אחד שיודע להנות מהחיים, ויודע לפעמים לשים את עצמו לפני כולם. אל תפריעו לי עכשיו אני צריך שקט. אני לא יודעת לעשות את הדברים האלה. הן

תמיד עלי. תמיד עלי. אין מצב כזה שבבוקר אני קמה, אולי היה פעם או פעמיים שאני קמה בבוקר והוא לוקח אותם החוצה לטיול. כדי שאני קצת אשן, או לא יודעת מה, לא משנה מה. משהו! משהו. היו אולי פעמיים שהוא עשה ג'סטה אחרי שכבר באמת, הוא ראה שאני את יודעת... (נוהמת). עם עשן מהאוזניים, ו... (מצחקת). אני צריכה כאילו לבקש ממנו, להתחנן שיצא איתן לשעתיים כדי שאני אוכל להרים את כל הבית. לנקות בבת אחת הכל. כי אני מנקה פעם פה קצת, פעם שם.. אין להן מספיק סבלנות כדי שאני אתעסק במשהו כאילו... כן. כל כך הרבה זמן. אז אני באה מעבודה, קצת פה, קצת שם, קצת שם. לא הספקתי פה אז מחר... אצלנו זה לא מחולק כמו שצריך, העבודות האלה. למרות ש..עכשיו כבר אין סיבה שזה לא מחולק.

2. הצבת גבולות ומשמעת

בכל הנוגע להצבת גבולות ומשמעת ניתן לראות כי בהיבטים מסוימים קיימים קווי דמיון בין האימהות לאבות ובהיבטים אחרים קיימים ביניהם הבדלים. ניכר כי האימהות, בצורה ברורה יותר מהאבות, רואות בהצבת הגבולות ובמשמעת של הילד כחלק מרכזי מתפקיד ההורה. בהתאם לכך, גם פרקטיקות הצבת הגבולות שלהן נוטה להיות סמכותית יותר, בעוד האבות נוטים לסבלנות וותרנות. הן האימהות והן האבות שמים דגש על מתן הסבר כחלק בלתי נפרד מפרקטיקות הצבת הגבולות והמשמעת וכאשר הם מציבים דרישה בפני הילד הם מסבירים לו מה עומד מאחוריה. לבסוף, שני בני הזוג מביעים אמביוולנטיות ביחס לשימוש בענישה כחלק מפרקטיקות המשמעת, על אף שרבים הודו כי בפועל הם נוהגים לעשות בה שימוש.

2.1 החשיבות המיוחדת להצבת גבולות ומשמעת

על אף ששני בני הזוג מאמינים כי חשוב לחנך את הילד לגבולות ולמשמעת, נראה כי האימהות חוד משמעיות והחלטיות יותר מהאבות בנושא זה. כמעט כולן הדגישו את הצבת הגבולות כאחד המימדים המרכזיים המגדירים הורה טוב. החשיבות הרבה של הגבולות אינה מבטלת את הצורך להעניק לילד חום ואהבה ולעתים שני המימדים כרוכים בעיניהן זה בזה. עם זאת, ההיררכיה שבין ההורה לילד ברורה והציפייה היא שהילד יכבד את סמכות ההורה.

אירינה: (הילד צריך לדעת) שמילה זה מילה ולא זה לא ואי אפשר לחרוג מזה. אה.. ושאני לא חברה שלו. אני אמא שלו. ואני יודעת מה טוב בשבילו כאילו הוא לא צריך אה.. הוא לא צריך לחשוב שאם אני משחקת איתו ורגע אחרי זה אני לא משחקת איתו אז משהו לא בסדר.

דריה: אני... מאוד אוהבת את השליטה, אז אני ומאוד אוהבת כאילו.. שהם.... "אוהבת". מי לא אוהב את זה, כן? אבל אני גם מיישמת את זה. כי אם אני לא מיישמת את זה אז אני מרגישה כאילו שאני מאבדת שליטה וזהו.. לא.. ולא מתפקדת. אני אוהבת להיות בשליטה, שהיא מקשיבה, שהיא הולכת ב-9 ל... זה עכשיו לא מצב נורמאלי שהיא מסתכלת הרבה טלוויזיה. היא מוגבלת אצלנו לשני סרטים ביום.

טניה: אהבה (זה) ש... ילד תמיד ידע, שיש לו... מבוגר, מבוגר, שזה ההורים שלו. שהוא... ש..זאת אומרת... גם מצד אחד שומר, מצד שני הוא מעודד. נותן אה..מרווח, נותן את ה..ספייס לילד ל... אבל מצד שני נותן לו גם גבולות באיזשהו מובן.

2.2 הבדלים בפרקטיקות של הצבת גבולות

מרכזיות הגבולות והמשמעת כחלק מן התפקיד ההורי מוצאת ביטוי בפרקטיקה של האימהות. ניכר כי האימהות תקיפות וסמכותיות יותר מהאבות בתגובה להתנהגויות לא מקובלות של הילד ומותחות ביקורת על כך שהאבות אינם סמכותיים דיים ונוטים לוותרנות. חלקן העידו על עצמן כי הן נוטות להתפרץ בקלות על הילד בעוד בעליהן מגלים יותר סבלנות ורוגע. יש לציין כי ההתפרצות על הילד אינה נתפסת בעיניהן כתגובה נכונה אלא כתוקפנית ורבות מביעות עליה חרטה וצער. ההבדלים בפרקטיקות הצבת הגבולות באים לידי ביטוי גם בדבריהם של האבות. אלו מרבים לתאר את בנות זוגם כנוקשות, שואפות לצייתנות מצד הילד ומתעצבנות בקלות ואת עצמם כרגועים ורכים יותר.

טניה: עידו מאוד מתייחס אליו.. מאוד מעדינות. מאוד. ממש! זה טוב, מצד אחד, ומצד אחד אה... לדעתי צריך סמכות ההורית... של אבא.. אבהית. ...זה ה..צעקות לפעמים, שלי. (בחיוך). אבל בכלל כמעט ולא.. אין לו. הוא בכלל. הוא יכול להגיד בטון... יותר גבוה, קצת. אבל אין לו את ה... כמו שיש לי לפעמים.. איך הם אומרים?.. התפרצות! כן... זה לא טוב. אני.. ממש ממש לא אוהבת את זה בעצמי. לפעמים אני צועקת עליו. זה לא יפה גם... לזכות עידו, הוא.. בכלל לא עצבני. ממש!

אירינה: נניח אני אמרתי "לא" על משהו ישר היא מתחילה לבכות. היא מבחינתה בכי זה פתרון. זה אצלי זה לא הפתרון. אני יכולה לבוא ולהגיד לה "את יכולה להמשיך לבכות את תירגעו ואז נדבר". הוא לא כאילו. הוא בשביל שהיא תירגע הוא יבוא ישחק איתה יצחקק איתה ייתן לה נשיקה.

עידו: אני בגישה יותר אה... יותר רגועה, יותר סבלנית, אה... היא יכולה יותר מהר להתעצבן, להרים קול, זה מפריע לי... יש דברים שטניה רוצה יותר חינוך ל.. שיהיה קצת יותר אגרסיבי ויעמוד מול ש..על שלו. ואני יותר אה... משהו יותר רך!

איתן: ...א אין כאן חינוך.. החינוך שלנו הוא לא חינוך מקשה. עם הילדים. זאת אומרת... לא מוצאים את השוט ביד. ...יש לפעמים חילוקי דיעות אה...ש... או שהיא קצת יותר מידי קשה לפעמים. נגיד שהיא ילדה מאוד לפעמים מרגיזה- שקד, היא מתפרצת עליה. לא א כאילו בצורה כזאת של אהה מאוד נוקשה. ו... אני קצת יותר ליבראלי.

2.3 מקום ההסבר בהצבת הגבולות

מן הראיונות עולה כי הן האימהות והן האבות נוהגים לעשות שימוש בהסברים כחלק מפרקטיקות הצבת הגבולות. על פי רוב, כאשר הילד מתנהג בצורה שאינה מקובלת עליהם, הם אינם מסתפקים בהטלת האיסור אלא מסבירים לילד מה עומד מאחוריו ומדוע ההתנהגות אסור שתחזור על עצמה.

אריה: שמעי, כמובן שאני אצטרך אה... אה... ללמד אותה שאם היא רוצה שאני, אה... ארצה את הרצונות שלה אז היא צריכה לרצות את הרצונות שלי! אני דוגל ב... אה... אם אתה מבין...

זאת אומרת אם אתה מבין את המשמעות – אז אתה עושה. תשמעי אני דוגל ב... אה... אם אתה מבין... זאת אומרת אם אתה מבין את המשמעות – אז אתה עושה. ככה אני חושב כי אז זה מתחבר. אם אתה מבין ולא עושה – אז משהו בהעברת אה.. אינפורמציה משהו פה לא... משהו פה התפקוש.

אירינה: (כשאנחנו בחוץ אני) מרימה אותה ומחזיקה אותה עד שהיא נרגעת. וכמובן תוך כדי גם מדברת איתה בקול תקיף. ואני גם מסבירה לה... יש לה קטע מאוד שהיא לוקחת בקבוק ובמקום לשתות מהבקבוק היא מתחילה לטפטף איתו על הרצפה. ואני אומרת לה "את רוצה עוד לשתות?" אם היא עושה לי "לאלא" וממשיכה... אז אני לוקחת את הבקבוק ואני מסבירה לה "עם הבקבוק לא משחקים- שותים. כשתרצי לשתות אימא תביא לך בקבוק".

2.4 אמביוולנטיות ביחס לשימוש בענישה

בני הזוג נוטים לגלות יחס אמביוולנטי כלפי שימוש בענישה כפרקטיקת משמעת. מחד, הם סבורים כי לעתים השימוש בעונש נחוץ לצורך חינוך הילד ומאידך הענישה נתפסת על ידם כאקט שלילי ולא נעים המבטא תוקפנות כלפי הילד. חרף האמביוולנטיות נראה כי חלק מהזוגות, אימהות ואבות כאחד, נוטים בפועל לעשות שימוש בפרקטיקות של ענישה בתגובה על התנהגות לא מקובלת של הילד. לעתים קרובות מביעים ההורים את הקושי הרגשי הטמון בה.

מאיה: צריך. אבל לא ענישה, לא עונש לשם עונש. עונש לשם למידה או הרגעה. אני ממש מקווה ש... לא יצא לי משפט של "תעוף לחדר שלך אני לא רוצה לראות אותך". אני ממש מקווה! אבל להבטיח שזה לא יקרה אני לא יכולה! כאילו... התקווה היא שלא.

סניה: אני לא יודעת אפילו איך להעניש, אם זה האמת. אני עדיין לא דו..לא יודעת על זה. עדיין לא הגעתי לזה. אולי עונש אחר כך זה... דמי כיס, אני לא יודעת! (מחייכת). יכול להיות שהעונש, זה העונש, "אתה לא תקבל אם ככה. תבוא בזמן..." לא יודעת. אני עוד..צריכה לחשוב על זה. צריך אולי באמת להתכונן (צוחקות). עונש פעמיים..אולי כמה פעמים אמרתי לו "עכשיו אתה הולך לחדר. עכשיו אתה הולך לחדר". ו..אפילו לקחתי אותו. את יודעת..בשבילי עונש זה איזשהו אה... ממש מילה לא יפה.

עידו: לא.. לא בעד. היום אני..יותר רואה לפעמים את הצורך... אה... אבל גם, לא... אם אין ברירה כן, אבל אה... הוא לא מביא אותי למצב הזה. אה.... היום אולי, לפעמים, קצת יותר אני יכול לשקול, זה יכול לעבור לי בראש. עד לא מזמן זה אפילו לא היה שיקול.

גיל: דבר טוב זה לקחת אותה לחדר, ולתת לה איזה עונש, ולהגיד לה את לא יוצאת, ואין לך מחשב... אני לא משתמש בזה כי כרגע זה פוגע בי. לי קשה. זה יפריע לי שהיא יושבת בחדר ובוהה בעננים. מציק לי.

3. התגובתיות וההיענות לילד

בני הזוג מאמינים כי חלק מהותי מתפקיד ההורה הוא מתן מענה לילד ולצרכיו. הם סבורים כי על ההורה להיות קשוב לילד, רגיש למצוקותיו ולתת להן מענה בעת הצורך. אלא שהאבות מקנים חשיבות גבוהה יותר מהאימהות גם על פיתוח העצמאות של הילד. לצד ההיענות לילד, חשוב להם גם שהילד ילמד להתמודד בכוחות עצמו עם הקשיים בהם הוא נתקל. חלק מהאימהות מציינות כי

עצמאות הילד חשובה להן גם היות והיא מאפשרת להן להתפנות לעיסוקים אחרים. עם זאת, ניכר כי שני ההורים מכירים בעצמאות כצורך התפתחותי של הילד. הבדלים אלו בעמדות מוצאים ביטויים בפרקטיקות התגובתיות של ההורים לילד. בעוד האימהות נוטות להגיב לעתים קרובות בחרדה, האבות מגיבים במתינות למצוקותיו של הילד ואף נוטים יותר לשחרר אותו ולאפשר לו להתמודד גם באופן עצמאי. שני ההורים מקנים חשיבות גבוהה להבעת חוס, אהבה וחיבה לילד ונוהגים לבטא זאת באופן מילולי ופיזי.

3.1 החשיבות המיוחדת להיענות לילד ולצרכיו

האימהות והאבות כאחד רואים בהיענות לילד כחלק משמעותי מתפקידם כהורים. היחס לילד, התמיכה, הקבלה, הקשב והרגישות אליו ולצרכיו נתפסים בעיניהם כבעלי חשיבות רבה. ההיענות נעשית מתוך הכרה של שני הצדדים בכך שלילד צרכים ייחודיים שיש לתת עליהם מענה.

אלה: הכי חשוב זה קודם כל יחס, חם, ואהבה, ו... באמת יחס לילד, לצרכים שלו. אם היא בוסה אז לבוא לבדוק אם היא רעבה, או אם היא עייפה, או סתם רוצה שיבואו ויחבקו אותה... להראות לה שיש שם מישהו, שדואג לה ואכפת לו.

עידו: (הורה טוב הוא הורה) שמתייחס טוב לילד שלו. (צוחק). זה שורה... תחתונה... הרגישות לילדים, אה... הרבה. אה... לצרכים שלהם, לענות עליהם, במיוחד בגילאים הקטנים. אה... גילאי אפס עד אה... שנה, לפחות. אה... מעט מאוד חיטך, הרבה יותר אה... קשב ורגישות.

נתי: הורה טוב זה אחד ש... נמצא... בשביל הילד שלו. לכוון אותו בדברים, אה... להנחות אותו, יותר מזה אי אפשר לעשות... שהוא נמצא שמה, בשביל הילד, ולא... בשביל ש... נגיד.. לא בשביל להגשים את החלומות שלו דרך הילד.

3.2 החשיבות המיוחדת לעצמאות הילד

לצד ההיענות לילד ולצרכיו, שמים האבות דגש רב וברור על הצורך לפתח אצל הילד עצמאות. על ההורה לפתח את עצמאות הילד מגיל צעיר על מנת להכין אותו לחיים כאדם מבוגר ואחראי אשר מסוגל לדאוג ולשמור על עצמו ואינו תלוי באנשים אחרים. על מנת לפתח את עצמאותו על ההורה לשחרר את הילד ולאפשר לו להתנהל בכוחות עצמו במרחב. שחרור הילד נחוץ לא רק לשם ההתפתחות החברתית-רגשית, אלא גם הפיזית. האימהות אמנם מכירות אף הן בעצמאות הילד כצורך התפתחותי, אולם אינן שמות עליה דגש רב כל כך כמו האבות. אחת הסיבות בגינן חשוב לתפיסתן ללמד את הילד להיות עצמאי היא על מנת לפנות את עצמן ולהקדיש זמן למטלות הבית, לעצמן או לזוגיות. ברם, סיבה זו מוצגת כמשנית בלבד ורובן רואות לנגד עיניהן בעיקר את צרכי ההתפתחות של הילד.

אלה: אני חושבת שזה כן חשוב שילדים ידעו לשחק לבד והכל, כי תשמעי עוד הפעם, זה גם חשוב ל... להם, לביטחון העצמי שלהם, כאילו לא רק... תמיד כשההורים משחקים והכל ופתאום כשהוא לבד הוא לא יודע מה לעשות עם עצמו.. כן, בעיניי זה מאוד חשוב.

נטשה: גם הורה צריך זמן פנוי. היא צריכה לדעת להעסיק את עצמה והיא יודעת להעסיק את עצמה.

אריה: ואני מסביר לה – ממי שלי, תקשיבי: ילדים שמים על הרצפה, וככה הם מתחילים! אם תשמור אותם על הידיים כל הזמן וקרוב אליך כל הזמן וזה... אז יש להם איחורים בהתפתחויות!

איתן: שיקבלו את האחריות בגיל כמה שיותר מוקדם. אלה דברים שהייתי רוצה שיהיה להם... זאת אומרת..עצמאות, אם לסכם את זה ב..מילה אחת. ל...ללמד. כמה שאפשר. שתהיה... זה, שתהיה.. יותר עצמאית. יובל היא לא עצמאית. היא תלוית. היא לא... היא לא כל כך חזקה. היא לפעמים נשברת מהר... אני לא יודע אם זה הגיל... אני לא יודע אם זה... בגלל ששקד בתמונה.. אני לא יודע אם זה מוקדם לקבוע, אבל.. חשוב שהיא תהיה קצת יותר אה..חזקה, וקצת יותר אה.. תתאים את עצמה ל... היא בסך הכל בת ארבע (צוחק). אבל אני אומר כאילו אני מבין את ה...פרופרציה של הדברים. ...הייתי רוצה שהילדה שלי..הילדות שלי יהיו עצמאיות. שזה.. יעזור להן לקבל החלטות.. עצמאיות.

3.3 הבדלים בפרקטיקות התגובתיות לילד

פרקטיקות התגובתיות של האימהות שונות מאלו של האבות. נראה כי האימהות נוטות להגיב למצוקה של הילד ולקשיים בהם הוא נתקל בחרדה גבוהה יותר. האימהות מעידות על עצמן לעתים קרובות כי הן לחוצות יותר מבני זוגן ונוטות לסייע לילד באופן מיידי בעוד האבות מגיבים ברוגע ונוטים לשחרר את הילד ולאפשר לו להתנסות ולהתמודד בכוחות עצמו עם הקושי. ממצאים אלו מוצאים תימוכין גם בדברי האבות, אשר לעתים מותחים ביקורת על דאגנות היתר של בנות זוגם.

אירינה: אם ניקח אותה לפארק שעשועים פה למטה אז אני יותר אהיה לחוצה ואני אשגיח עליה שלא תיפול והוא "יאללה תני לה לרוץ שתעשה מה שהיא רוצה". אהההם אני בטוחה שגם בעוד שנה שהיא תהיה יותר גדולה אני עדיין אהיה לחוצה והוא עדיין ישחרר.

אלה: אני בכלל בן אדם יותר לחוץ. אריה בן אדם הרבה יותר רגוע, הרבה יותר, אה... הכל יהיה בסדר! תירגע! לא להילחץ... אני מאוד, אה.. איפה היא? מה? למה לא חזרה? איפה היא? מה ללל... אני ככה, אני... בעייתית. אני עכשיו קרצייה אז כאילו זה, והוא יהיה הרבה יותר, אה, משחרר וזורם... בקטע של חופש וקצת לתת לילד להתנסות ו.. ולא לחנוק אותו ולא... לשמור עליו איזה... לא יודעת מה...

אריה: אני יודע שהיא..שאלה קמה בלילה, ו..ו..ו... הרבה פעמים בלילה היא קמה. אה... כן, זה משהו בחינוך שהוא.. לא בסדר. אם אני רואה טלויזיה ומיכלי טיפה על המזון פעילות, אה... נמאס לה והיא טיפה אה.. "אה-אה" – אז ואמא שלה, אה... עושה משהו – "ממי תרים אותה", "ממי זה", "ממי..". תעזבי את הילדה! (צוחק). אה... זה יותר מדי... אני לא מסכים עם הקטע הזה. בודד שאני לא מסכים עם הקטע הזה. היא יכולה לעזוב הכל.. שכל העולם יתפוצץ – היא עם הילדה!

נתי: אירינה היא הרבה יותר אה... נגדיר את זה... שמרנית, או פחדנית, אה, זה. אה... כל דבר כאילו היא.. כל דבר מלחיץ אותה.

3.4 החשיבות המיוחדת להבעת אהבה וחיבה כלפי הילד

שני בני הזוג מקנים חשיבות רבה להבעת אהבה, חיבה וחום כלפי הילד. האימהות והאבות נוהגים לבטא את רגשותיהם בפני הילד באופן מילולי ופיזי כאחד. בילוי משותף של ההורים עם הילד נתפס גם הוא כביטוי לאהבה שלהם אליו.

טניה: תופסת אותו, (משמיעה קולות חיבה). מחבקת אותו, מנשקת אותו... אותו, וגם ניקה. אה... לשבת, לקחת אותו לברכיים... זאת אומרת יותר באמת מגע... קצת... להגיד שאני אוהבת אותך... אוהבת אותך... אני הולכת איתו לאיזשהו... שעה וחצי... ביחד. צריך שיהיה לו זיכרונות... כאילו צריך להיות שימחה. רוצה שבכל זאת אני אהיה שם בתמונה יותר. מבחינת ה... זיכרונות שלו לעבר... זה נראה לי אהבה.

דריה: שיהיה מספיק חום ואהבה, זה הכי חשוב לי! אני חושבת שזה משליך הכי הרבה בגיל הזה. זאת הדעה האישית שלי, יש הרבה שחושבים שכאילו... אהבה וחום היא מקבלת דווקא ממני וזה מספיק. והיא מקבלת הרבה אהבה וחום ממני וזה לא מספיק. (אני) מחבקת, מלטפת, אומרת שאני אוהבת אותם. "קוצי-מוצי" בעיקר... לפעמים סתם בא לי לנשק אותם. אני חושבת על זה גם אבל זה אני לזה אני לא נותנת גבול. זאת אומרת זה... מבחינתי אין לי גבול לזה, לנישוקים ולחיבוקים. כי אצלנו, הרוסים, אומרים, את יודעת, שזה לא טוב. כי זה מפנק (Balyem – נאמר ברוסית). זה מפנק ולא צריך לנשק אותם יותר מדי, לא צריך... למה? זה בכלל לא נכון!... זה ממש לא תלוי בכמה נשיקות תתני לו, בכמה חיבוקים. כמה שיותר מבחינתי. ואני גם לא עושה מספיק. צריך עוד יותר ממה שאני עושה (מצחקקת) להגיד לה כמה היא יפה, וכמה היא חכמה, לא רק יפה. זה יותר חשוב כמה היא חכמה... וגם בבוקר כשאנחנו מתעוררים אז להתעורר עם שירים. כאילו אני מעירה אותה תמיד בשיר, וצוחקת, ומדגגת...

אבי: מלא חיבוקים, נישוקים. כיף לנשק אותו! ממש כיף לנשק אותו! אה... הרבה טיולים... אני קם מוקדם בבוקר, נגיד אם אין לו גן אני מכניס אותו לעגלול, אנחנו עושים... טיול.

אריה: להעניק מעצמך! פשוט להעניק מעצמך, אה... מהידע שלך, מ... מהיכולות שלך, מה... מה... מהרצון הטוב שלך... כל דבר. כל דבר. פשוט מאוד תמיד להיות ער לסביבה של הילד ו... ולזהות את זה, מתי ש... באמת כבר נמאס לו לשחק עם עצמו ו... זה... אז אתה נכנס לתמונה אפילו לדקה, זה... זה לדעתי ממלא אות... ממלא אותו. זה בקטע של אה... להעניק לו! זה חום, להיות בסביבה שלו.

4. ציפיות להתפתחות הילד

ככלל, קיימים הבדלים משמעותיים בין ציפיות ההתפתחות של האימהות לאלו של האבות. האימהות מקנות חשיבות רבה מהאבות ללימודים והעשרה של הילד ונוהגות להשקיע בכך חלק ניכר מהזמן המשותף שלהן עם הילד. ציפיות ההתפתחות שלהן מתמקדות בעיקר בתפקודים הפונקציונליים של הילד כגון הליכה, דיבור וגמילה מחיתולים. העיסוק באוכל ובהרגלי האכילה של הילד והדאגה סביב הנושא עלו לא אחת בראיונות עם האימהות. לעומת זאת, ציפיות ההתפתחות של האבות מתמקדות בעיקר בתפקודים החברתיים-רגשיים כמו חברותיות, תחרותיות, עצמאות וכדומה. מהחוויה של האבות עולה כי יש להם צורך רב בקשר עם הילד, צורך שלא בא לידי ביטוי בראיונות עם האימהות. נראה כי האבות נוטים לייחס לילד אוטונומיה

פסיכולוגית גבוהה מהאימהות ולשים דגש רב יותר על הילד כבעל אישיות נפרדת המסוגל לחשיבה עצמאית. האמהות מאפשרות לילד זכות בחירה בחלק מהמקרים, אולם בתוך מסגרת ברורה של גבולות ומתוך תפיסה שהורה הוא הסמכות הקובעת. הבדלים עלו גם באוטונומיה ההתנהגותית שמעניקים ההורים לילד. האימהות אינן נוטות לסמוך על האחריות של הילד ועל יכולתו לווסת את פעילותו בכוחות עצמו ונוהגות לנהל אותה דרך סדר יום מובנה ומסודר. האבות, לעומת זאת, מאפשרים לילד לווסת את עצמו ומפקחים עליו מרחוק בלבד.

4.1 החשיבות המיוחדת ללימודים והעשרה

האימהות מקנות חשיבות רבה מאוד ללימודים ולהעשרה של הילד. חלק ניכר מסדר היום של הילד ומהזמן הפנוי שלהן עמו מוקדש להשקעה בהעשרתו ובהתפתחותו הקוגניטיבית דרך משחקים, לימוד וחוגים. כאשר הן שוקלות לאיזה גן או בית-ספר לשלוח את הילד, אחד השיקולים המשמעותיים עבורן הוא כמות ועושר הגירויים אליהם ייחשף הילד והרמה הלימודית במקום. הן מאמינות כי להורה תפקיד מרכזי בתהליך ההתפתחות הקוגניטיבית של הילד וכי חיוני שישקיע בפיתוח האינטלקט שלו. האבות חשים עצמם פחות הישגיים מהאימהות ומאמינים כי הזמן הפנוי של הילד צריך להיות מוקדש בעיקר לכיף והנאה. הלימוד, לתפיסתם, ייעשה "תוך כדי" המשחק ואינו מוגדר כמטרה. השאיפה שלהם היא שהילד יעשה מה שטוב לו, הן בגילאים הצעירים והן בחייו כאדם בוגר.

אירינה: בשלבים מאוחרים יותר מגיע הקטע של הלימודים, כמה זה חשוב ללמוד. אה.. שזה שזה אגב הבדל עצום במנטליות. כאילו לי יהיה מאוד חשוב שהילדה תלמד ואני יודעת שאצלו זה יהיה בסדר אז היא לא תלמד היא תשלים בגרויות אחר כך היא תלך ללמוד. כאילו שזה הבדל של שמיים והארץ. אותי חינוכו שחייב ללכת ללמוד באוניברסיטה. הוא לא מ' אותו לא חינוכו לזה. אותו חינוכו "אוקי תעשה כמה שאתה יכול מקסימום יש מוצא" אההה שני ההורים שלו הם לא אקדמאיים. גם ההורים שלו... גם ההורים שלי הם לא אקדמאים, אה.. אבל אין ספק שאני שאבתי יותר את הצורך בבית ללכת להיות משהו... אני בטוחה שגם לו באיזשהו מקום יהיה נורא חשוב הקטע של לימודים אהה אבל בשלבים הרבה יותר מבו.. כאילו מתקדמים. לא נראה לי שבכיתה א' הוא ישב להכין איתה שיעורי בית ויסביר לה מה זה א'-ב'. נראה לי אני יותר. הוא לא נראה לי שכשהילד ישאל שאלה הוא יכנס לאינטרנט כדי לבדוק מה התשובה. אני יותר כאילו אני אגיד שאני אבדוק ואני אתן תשובה.

דריה: נראה לי רוב האנשים רוצים שהילדים שלהם בסופו של דבר יהיו אקדמאיים וילמדו ויהיה להם גב כלכלי והכל. אז אני רואה את זה מבחינתי את זה כבר כעובדה. מוגמרת... יש כאלה שיגידו שזה בא מאמא הסובייטית, (צוחקת). אז את זה אני לוקחת כמובנה, מובן מאליו. זה יהיה. אולי לאחרים זה יותר מטרה: "שילדים שלי ילמדו וש... " מבחינתי זה כבר אני רואה את זה כעובדה מוגמרת, זה ברור מאליו.

אבי: אם הוא לא יוציא תואר ראשון או תואר שני אני לא אתאכזב. ואם הוא יעשה משהו שיהיה חקלאי בידיים, וזה מה שהוא רוצה לעשות, והוא שלם עם זה, וסבבה לו עם זה אז אין..אני לא יכול להתווכח איתו! אני לא אדחוף אותו למשהו שהוא לא! למאיה טיפה קשה עם הגישה הזאתי כי היא אומרת אתה לא דוחף אותו ל..ל..לשלמות, ללעשות דברים.

זה לא! זה לא שלא אדחוף אותו ש..שילמד...אני אדחוף אותו ש..יעשה תעודת בגרות.
ו..כן שיעשה את הדברים האלה! אבל אם..אם הוא כמוני, אם הוא היפר עם הפרעות,
ו..קוצים בתחת, לא..לא..הוא סתם סובל!

אריה: (בזמן הפנוי ילדים צריכים) להתעסק במה שמעניין אותם... אם הם עייפים אז לישון ואם
לשחק אז לשחק, ואם אה..לראות טלויזיה אז לראות טלויזיה. זה לא... לשים אותה
עכשיו בספר. עכשיו – זה שעה של ספרים! (בקול קשוח, כביכול) אח"כ שעה של משחקי
חשיבה ושעה של... לתת לה הכל – תחליטי מה שאת רוצה! ככה אני חושב.

4.2 העדיפות היחסית המוענקת לתפקוד הילד לעומת ההיבט החברתי-רגשי

ציפיות ההתפתחות של האימהות מתמקדות בעיקר בתפקודיו הפונקציונליים של הילד. כאשר הן
מדברות על מיזת שביעות רצון מהתפתחותו הן עסוקות בעיקר ביכולות תפקודיות כגון רמת
הדיבור, זחילה והליכה, גמילה מחיתולים, אכילה ויכולתו של הילד להתלבש לבד. האבות, לעומת
זאת, עסוקים יותר ביכולותיו החברתיות והרגשיות של הילד. כשהם מחווים דעתם על התפתחותו
הם מציינים, למשל, את מיזת החברותיות שלו, התחרותיות, העצמאות והתלות. כמו כן, ניכר
בתיאוריהם הצורך שלהם בקשר עם הילד, צורך שאינו זוכה להתייחסות מצד האימהות. כמה
מהם, אבות לתינוקות, הביעו השתוקקות שילדיהם יגדלו על מנת שיוכלו לתקשר ולהשתולל עמם.
החשיבות שהם מקנים לבילוי המשותף שלהם עם הילד מצויה בתשומת הלב ובחום שהם מעניקים
לו ופחות בפיתוח הכישורים הקוגניטיביים והאינטלקטואליים, מה שכאמור מאפיין את האימהות.

אלה: לזחול, ו..טוב להתהפך היא יודעת. ו... לאכול כמו שצריך, כי היא עושה לי קצת בעיות עם
זה דווקא. היא... אוכלת ממש קצת... אבל זה סתם אני דואגת, כי זה מטריד אותי ש.. לא
מטריד אותי אבל שהיא לא אוכלת כמו שצריך.

טניה: הוא... מצליח להתלבש.. למרות שאנחנו... בחסכון זמן כאילו מלבישים אותו, זה גם
לא..לדעתי זה לא נכון. מאכילים אותו, מלבישים אותו, זה...קצת..זה חוסר סבלנות
לדעתי, שלנו. ו...יותר כאילו דאגה, שאז הוא יאכל. אם אני האכלתי אותו אז הוא אכל. זה
לא בריא. (מחייכת) אבל בסדר. זה... הייתי פחות אולי, קצת משקיעה בזה ש..הוא יהיה
יותר עצמאי ב...טיפול פיזי בעצמו. זהו. פיפי למשל גם. בכלל התחלתי... ה..גמילה מוקדם,
יחסית. אבל איכשהו... זה לא הלך. אולי אם הוא היה קצת יותר מדבר. כן... מדבר קצת,
מב... מבטא את עצמו יותר ב..שפה.

עידו: קצת יותר קטע חברתי הייתי רוצה שיהיה לו. זה מתחיל להיבנות. אבל אה... עדיין לא...
חברים! ...בחיים לא תשמעי אבל אומר על מישהו "חבר", או משהו כזה. אני מקווה
שזה..כאילו..שהוא יתחיל באופן טבעי! ...עם אהוד זה אחד הדברים שהפתיעו אותי שזה
לא בא נורא טבעי הקשר, לילד. כשחשבתי שזה יהיה מאוד אוטומטי! אה..ממש לא. אה...
אה..עם ניקה יותר, אבל גם! אה... זה לוקח להיבנות, וחלק מזה זה גם ה..שלב היותר
מאוחר, כי בעצם עד חצי שנה... איתה יותר אני מוצא... אבל אולי זה הניסיון קצת עושה
את זה, לדעת איך אפשר לשחק איתה, לזה, אבל אה... הקשר הוא...חסר לי משהו,
אה...זה בונה מדי, איפשהו... בגיל שנה וחצי זה מתחיל להיות האידיאלי. אה...והלאה.
זאת אומרת השפה, האפשרויות גם! לשחק, לעשות, אה... בשלושה חודשים ראשונים,
אה... פחות..נורא קשה, אה..קשה למצוא את החיבור. כן את החיבור, את החום, וזה, אבל
זה לא אותו דבר כמו קשר. אני צריך את הקשר גם. משהו מעבר.

איתן: אני חושב שהיא אה... אה... ילדה מאוד פקחית. ו...מאוד אה... ילדה מאוד טובה. מאוד
נדיבה... יובל היא לא עצמאית. היא תלותית. היא לא... היא לא כל כך חזקה. היא

לפעמים נשברת מהר... יש לה איזה קושי מסוים... בגן ילדה מאוד דומיננטית. אבל זה כבר סביבה מוכרת... ב... מגע הראשוני היא ביישנית.

4.3 הבדלים בתפיסת האוטונומיה הפסיכולוגית של הילד

נראה כי האבות מעניקים לילד אוטונומיה פסיכולוגית גבוהה מהאימהות. האימהות, ברוב המקרים, נוטות לאפשר לילד לבחור אך בתוך מסגרת ברורה של גבולות בה על הילד להכיר בסמכותו של ההורה. התפיסה היא כי הילד לא תמיד יודע מה הוא רוצה, ותפקיד ההורה להגביל את הבחירה או אף לקבוע במקומו. אצל האבות נראה שיש מעט יותר גמישות: לעתים הם מאפשרים לילד לבחור ולעתים מגבילים את בחירתו וקובעים עבורו (בייחוד בכל הנוגע לשעות השינה). לצד הצורך בהגבלת הבחירה יש יותר דגש על הילד כבעל אישיות ורצון שיש לכבד.

טניה: (בהתייחס לבחירת האוכל): אומר מה הוא רוצה, אני מגבילה. זה קשה לי עם זה. ממש סביב האוכל... אני מנסה כאילו שיהיה... הוא.. הוא יבחר, אבל ברוב הדברים יש לנו **טונים** בבית. אז אין לו הרבה בחירה. לפעמים הוא עושה את זה, כן. הוא מבקש, הוא אומר, היום הוא אמר סוכריה, זה... אז אני אומרת בוא נאכל את זה קצת, ותקבל!... הממתקים זה... אחרי אוכל. כי.. בכל זאת! צריך להתפתח.

דריה: ...אני תמיד הייתי אומרת שילד הוא פלסטלינה, מה שהוא אומר זה מה שנאמר בבית. אך שהוא מתנהג זה איך שמתנהגים בבית. אבל יש עדיין את הדברים שלכל ילד כאילו בא עם החבילה שלו... אי אפשר לשנות את זה. הגננת תמיד מופתעת מזה שהיא יודעת לאכול יש לה תרבות האכילה. היא יודעת שאני משיבה אותה בתוך הכיסא, זהו! היא אוכלת עכשיו! זה משהו שאני הרגלתי אותה מגיל אפס. אם את מרגילה את הילד מגיל אפס אז ככה הוא יתנהג! זה משהו.. זה פלסטלינה לגמרי! אני גם אומרת לה... זאת אומרת זה לא משהו כזה מעבר. זה גם לא תלוי בה, זה הכל תלוי בך, איך שאת מרגילה את הילד.

עידו: (בהתייחס לציפייה שהילד יבטא את רצונו החופשי): עכשיו כבר! מה זאת אומרת? אה...גם על ניקה! אם היא לא רוצה היא לא אומרת **במילים**, אה.. (מצחקק). מזיזה ראש, מזיזה ידיים, לא רוצה, עזבו אותה... לא רוצה לשתף פעולה עם משהו, לא בא לה, בסדר, עם אהוד זה הרבה יותר אה... הוא יכול להגיד. לא אומר שתמיד צריך להסכים עם זה, אבל אה..לא! אם הוא לא רוצה זה ברור שהוא לא רוצה, הוא אומר! הרבה פעמים **פן** להתייחס לזה, אה... לפעמים ללכת עם זה, לפעמים **אין** מה לעשות! לא רוצה אין מה לעשות.

איתן: (בהתייחס לבחירת הלבוש): עכשיו זה טוב! יש דברים שהיא עומדת על הרגליים האחוריות ואנחנו מנסים לא לשבור אותה. כי זה דברים שיכולים להרוס לה את האופי, את האישיות. לפעמים, אה.. תשמעי, עם כל הכבוד צריך גם אה... ל..ל..להגדיר גבולות! מנסים להסביר. לא רוצה, בוכה, רגליים... הייתי רוצה שהיא תהיה יותר עצמאית.

4.4 הבדלים בתפיסת האוטונומיה ההתנהגותית של הילד

האימהות מעניקות לילד אוטונומיה התנהגותית נמוכה יותר מהאבות. בחלק גדול מהמקרים הן אינן סומכות על האחריות האישית של הילד ועל יכולתו לוויסות עצמי בבית ומחוצה לו ונוהגות לווסת את פעילותו, בין השאר על-ידי הכתבת סדר יום מובנה. בשאר המקרים ניכרת סתירה בין העמדה לפרקטיקה: האימהות מאמינות כי הילד מסוגל להחליט לבד מה לעשות בזמנו הפנוי וכי

יש ביכולתו לבצע פעולות יומיומיות פשוטות, אולם בפועל נוהגות לווסת את פעילויותיו בעצמן ולפקח עליהן מקרוב. האבות, לעומת זאת, מאמינים ברוב המקרים שהילד אחראי מספיק כדי לנהל את עצמו לבד. הם אינם נוהגים לווסת את פעילותו, משחררים את הילד לעשות כרצונו ומסתפקים בפיקוח עליו מרחוק. חלק קטן מן האבות ציינו כי הם מודעים לכך שחשוב שילד יהיה סדר יום ושפעילותו תהיה מווסתת, אולם הודו שאינם נוהגים להקפיד על כך.

אירינה: ...ואחרי הארוחה יש כמה אפשרויות. בדרך כלל יש טלוויזיה ברקע. אני בזמן האחרון משתדלת לא לשים לה טלוויזיה... כדי לא להרגיל אותה לאכול עם כלי עזר. כי טלוויזיה היא סוג של כלי עזר - אוכלים ולא שמים לב שאוכלים... אחרי שהיא מסיימת לאכול או אנחנו בדרך כלל עושות משהו. או שאני יושבת ומביאה ספר איתה ביחד או שמדביקות מדבקות או שאני יושבת איתה בחדר והיא משחקת ואני מסתכלת עליה ואז אני גם מסבירה לה תוך כדי זה דברים שהיא עושה.. ולעשות אותם אחרת ולהזהר.

דריה: בגיל שלה כבר היא צריכה להבין הכל. היא כבר ילדה לגמרי בוגרת. נרא חסר לה את החלק של האחריות שלא התפתח במוח. היא יכולה להתקלח לבד. תלוי אם את פשוט סומכת אליה. אני לא, אז אני מקלחת אותה. (צוחקת). זאת אומרת.. אני רוצה ש.. לשטוף אותה טוב פשוט, כן. כי יש כל מיני מקומות שצריך לשטוף אותם טוב, אז אני מעדיפה לשטוף אותם.

איתן: ...והייתי רוצה שהילדה שלי תרגיש שהיא יכולה לסמוך על עצמה. לפעמים אני הולך איתה בסופר. ואני אומר לה.. את יכולה רגע להביא את ה..בקבוק ש.. אני רוצה שתייה. והוא בקצה השני. את יודעת איפה זה השתייה? אז לכי תביאי. ואני ממש עוקב, ו.ו.ו.ו.ו. בהתחלה זה ככה, ו.. ואנשים אומרים לי - איזה אומץ יש לך! כאילו... אתה לא יכול להסתכל על אה...בנקודת זמן, על דבר מסוים, כאילו זה נראה כמו איזה גחמה או איזה משהו, את יודעת.. אבל זה לא! זה דבר שבונים אותו! לך תסביר לבן אדם רגיל כאילו... את ה..התנהגות שאתה מנסה לבנות עם הילדה. אז זה מקום מגודר, זה סופר, זה לא... לבד. ה...רעיון הוא לתת לה כמה שיותר עצמאות.

אבי: ככל ש... הוא יהיה יותר עצמאי, מ... מגיל קטן זה יותר טוב! ככל שיהיה לו את החופש הזה... לקחת את ה..בימבה ולנסוע פה לשכנים עם הבימבה, כמוכן שאנחנו נסתכל עליו מרחוק.

גיל: ילד צריך לעשות קצת מהכל. חשוב שיהיה במידה כל דבר. אני מודע לזה, אני לא עושה את זה. קצת טלוויזיה, קצת משחקים, קצת יצירה. דברים שמפתחים אותה. למרות שעוד פעם, אני לא שם לב לדברים האלה. וזה לדוגמה דברים שכן נטשה שמה. נטשה חושבת מה לעשות איתה. מה לי וללחשוב איזה יצירה לעשות איתה? מה שיש במקום אני מתחיל לשחק. אצל נטשה זה קצת יותר מסודר.

5. השפעתם של ההבדלים התרבותיים

לאורך כל הראיונות בלטה באופן עקבי הנטייה של בני הזוג לשלול את השפעת ההבדלים התרבותיים על החוויה הזוגית וההורית שלהם. הורים רבים ציינו כי השוני התרבותי אינו מהווה מרכיב דומיננטי בזוגיות וכי אין הבדל מהותי בינם לבין משפחות אחרות. הבדלים וחילוקי דעות במישור הזוגי ובמישור ההורי יוחסו למאפיינים אישיותיים ולחינוך שקיבל כל צד "בבית הוריו". באותה נשימה, נטו הזוגות לתאר את המפגש הבין-תרבותי ביניהם ובין משפחותיהם כמפגש מעניין

ומעשיר ובמונחים של הזדמנות ליצירת קשר, קרבה ופתיחות. עם זאת, עולים מבין השורות גם רמזים לקשיים שחווים בני הזוג על רקע ההבדלים התרבותיים ביניהם. אלו מוצאים את ביטויים דרך מנגנונים של המעטה והרחקה.

5.1 שלילת השוני התרבותי כמשפיע על החוויה הזוגית וההורית

הן האבות והן האמהות שללו בראיונות עמם את ההשפעה של השוני התרבותי ביניהם על החוויה הזוגית וההורית. רבים הדגישו כי הקשר ביניהם "אינו קשור למוצא", כי "העדתיות לא מגדירה" אותו וכי המשפחה שלהם אינה נתפסת בחוויה שלהם כייחודית או שונה באופן מהותי ממשפחות אחרות שאינן בין-תרבותיות. הבדלים בין בני הזוג, באם קיימים, אינם מיוחסים על-ידם לשוני התרבותי ביניהם.

נטשה: אני בכלל לא חושבת שהקטע הבולט ביחסים שלנו היה אי פעם זה ה... אה... ה... אופי עדתי. או... זה שהוא יוצא עדות המזרח... אני לא חושבת שמה שמאפיין אותנו זה... אה... כאילו... החותמת של הקשר הזה זה... עדות המזרח או אה... ברה"מ או משהו כזה... זה לא קשור לעדות, אני שוב אומרת.

דריה: אני חושבת שאין הרבה הבדל אה שורה תחתונה אין הרבה הבדל ב... כשאת נכנסת כבר לחיים המשותפים והילדים והמשפחה, אז אין הרבה הבדל בין משפחה כזאת למשפחה נורמטיבית שהיא לא מעורבת מבחינת עדות. אהה בוודאות... אצלי זה הכל מתגמד לעומת ה... ה... איך אומרים אהה היומיום אה זאת אומרת, ממש לא משנה. שורה תחתונה, זה שהוא בא מרקע אה שהורים מרוקאים ואני מה... מרקע לגמרי אחר... שורה התחתונה עוד הפעם כמו שאמרתי, אני לא מרגישה בהבדל גדול. מהחוויה של אנחנו חווים את היום יום, את הריבים אה כמו שכל משפחה אחרת, בין אם הם שני רוסים, לא רוסים, ישראלים, לא ישראלים.

נתי: לגבי כל הנושא של אה... עדתי, זה, לא... לא חושב שאנחנו... אני לא חושב שאצלו בבית זה יותר מדי מורגש. על הנושא של... משפחה, כאילו... עם... ממוצא רוסי למשפחה מזרחית... בבסיס הקשר... פעם ב... יש... יש איזה יום הולדת של המשפחה... אני שומר כשרות בגדול... אם זה לבוא איתה למסעדה... רוסית, או אני יושב, אני אשתה את ה... את הכוס קולה, תודה רבה, אני אתן כבוד... וזהו! אף פעם לא... לא היתה התמודדות של אה... של... כאילו... מנטליות, כאילו... אני... אני חושב לפחות לא מהצד שלי. לא נתקלנו, לא נתקלתי יותר מדי בזה. אני יודע ש... חברים אחרים שיש להם יותר, כאילו. יש ארוחות קבועות, יש זה, אז ישך התמודדות. לטו לא היה את זה!!

5.2 רמזים לקשיים על רקע הבדלים תרבותיים

לצד שלילת ההשפעה של ההבדלים התרבותיים, עולים מן הטקסט רמזים לקשיים שחווים בני הזוג על רקע זה. קשיים אלו מוצאים ביטויים דרך שימוש במנגנוני הגנה של הרחקה והמעטה. ניכר כי רבים מבני הזוג נוטים להרחיק את הקשיים הכרוכים במפגש הבין-תרבותי מהזירה הזוגית-הורית לזירת המשפחה המורחבת. כך, למשל, מבטא אבי את התחושות הקשות העולות אצלו בעת הארוחות המשפחתיות בבית הוריה של אשתו מאיה:

הדברים הקשים היחידים שיש זה הארוחות המשפחתיות ואז ... אתה ... יושב בצד, כאילו לא שהם מתעלמים ממך, אבל אה... הם מדברים את השפה שלהם. ... עיקר השיחה היא ברוסית. דבר שאתה... דבר שאתה נאלץ לקבל אותו כמובן מאליו. כי אתה לא.. בא ולשנות דברים, כאילו, אה, אבל אתה מרגיש סוג של אה.. אוטוטיידר. אתה נמצא כזה בצד ואתה לא... לא מבין מה מדברים... אז כזה יושבים בצד כזה, לא... לא מעורב אה... במשפחה כאילו... מחכה שהארוחה תעבור כמה שיותר מהר כי אתה... זה ממש לא נעים, זה דבר ש.. נורא קשה להם להבין, כאילו.. גם למאיה בתור בן אדם, זה קשה. כאילו מה כל כך קשה לך שאתה לא מבין? מה אכפת לך? ... פשוט היא לא מבינה את הקושי של אה.. מה..מה כל כך מפריע לך שאתה לא מבין את השפה. כאילו זה לא שמדברים דברים מעניינים, זה לא שמדברים דברים.. אומרים משהו עליך, כאילו. אבל מה זה מפריע לך שאתה לא מבין את ה.. מה שהם אומרים? כאילו.. אתה יושב בארוחה, אתה חלק מהארוחה, אתה..אתה..רוצה להבין מה מדברים, אתה לא רוצה לשבת ולהסתכל ולבהות באיזה קיר או... לחכות שיתרגמו לך.

דוגמא נוספת להרחקה עולה בדברי הזוג אריה ואלה. כאן הקושי אינו מורחק למשפחה המורחבת, אלא מההווה לעבר. בני הזוג מציינים כי היו קשיים שנבעו מההבדלים התרבותיים ביניהם, אולם אלו נחלת העבר.

אלה: עכשיו זה בסדר... התרגלתי ואני הרבה יותר פתוחה לזה... אני אגיד לך את האמת בהתחלה אמרתי לו שאני לא רוצה שהילדים שלי ילכו לחינוך דתי... האמת היא שהיום אני לא פוסלת את זה...

אריה: כשחשבנו יותר שאנחנו אה.. יושבים ו... וממסדים את הקשר שלנו, אה... ואז אמרתי לה תקשיבי – אה... תהיה בעיה! תהיה בעיה. את.. את התחנכת על אה... אה... דרך מסוימת, אני התחנכתי על דרך מסוימת, אני מאמין במשהו, את מאמינה במשהו... זה יצור מלא קונפליקטים, נכון שיש פה אהבה, ויש פה חיבור, ויש פה הכל, אבל... דברים לא יזווזו. זאת אומרת זה.. זה יצור חילוקי דעות אה... בגלל אה... נקרא לזה עקרונות, זה עקרונות! ו... ו... מצד אחד אה... מצד אחד זה היה קשה לשנינו, מצד אה..שני אה.. לא רצינו לוותר על זה! ו... באיזשהו שלב אה... דברים התחילו להסתדר אז אה... ג..גישרנו על דברים פשוט. אז אני ויתרתי קצת והיא ויתרה קצת ו.. והגענו לאיזה... עמק השווה.

בחלק מן הזוגות ניתן לזהות ניסיון להמעיט בחשיבותו של השוני התרבותי ולנרמל אותו ביחס לחברה הכללית.

עידו: אני רואה את זה יותר כמשהו קוסמטי מבחוץ, וגם בתוך כל משפחה יש כל כך אה.. כללים אחרים, זה לא משנה אם הם באים מאותה עדה או לא... זה ברור לי שזה סתם אה... זה משהו מאוד חיצוני.

מאיה: אף פעם לא חשבתי שזה משהו... יוצא דופן! כאילו... נראה לי כו-לם בארץ חיים בסוג של משפחה מעורבת. כאילו... אנחנו פה... אחלה כור היתוך, אז... צריך להיות די פנאט בשביל להתחתן... עם אה... אנשים מהעדה שלך... צריך לחפש אותם!

דריה: ... אין הרבה הבדל בין משפחה כזאת למשפחה נורמטיבית שהיא לא מעורבת מבחינת עדות... אם יש איזשהם ויכוחים, איזשהו מריבות, אני חושבת שזה מריבות כמו כל בן אדם... כמו לכל זוג נורמטיבי אחר.

5.3 מודעות להשפעה של מאפיינים אישיותיים על החוויה הזוגית וההורית

החוויה הזוגית וההורית נחווית על ידי בני הזוג כמושפעת מהמאפיינים האישיותיים של כל אחד מהם. מרואיינים רבים ציינו כי הקשר הזוגי וההורי, כמו גם המחלוקות והקשיים המלווים אותן, תלויים ב"אופיי" וב"בן-אדם". משתנים אלו נתפסים פעמים רבות כמצויים "מעבר" לשוני התרבותי ביניהם וכמגשרים על השפעותיו.

מאיה: ביני ובין אבי אני לא מרגישה הבדלים, אה... במנטליות. אה לא... כן דברים בחיטך, אבל זה כי... כל בן אדם שמגיע יש ביניהם... הבדלים. אין שני בני אדם.. זהים. לא חושבת שההבדלים בינינו טבעים... נובעים מזה. זהו! נובעים כי.. הוא בן אדם כזה, ואני בן אדם אחר!

אבי: תמיד היתה לי רתיעה מ.. מיוצאי ברית המועצות, כאילו, כי... אתה לא מכיר אתה נרתע. אוטומטית. כל הדברים שכביכול נמנעתי מהם, מ..נשים שמעשנות, ודברים כאלה, שהיא רשמה שהיא מעשנת ו..היא רשמה הכל, כאילו זה לא שהיא הסתירה את הדברים. לא ראיתי את זה! פשוט מאוד לא ראיתי... פשוט מאוד לא... לא ראיתי את הדברים האלה, זה... נעלמו מעיניי... וזהו, ואז כשפגשתי אותה איך שהיא נכנסה לאוטו ידעתי שזאת..שזה... מבחינתי זה היה אהבה ממבט ראשון

אריה: התחתנתי עם הבן-אדם, עם מי שאני אוהב, וזה הכל!...אני יצאתי עם אה... בחורה שהיא היתה כורדית, ואני יצאתי עם בחורה שהיתה אה.. טריפוליטאית, יצאתי עם מרוקאית ויצאתי עם אה... אף פעם לא נתפסתי לעדה או ל.. שוב פעם, נתפסתי לבן אדם. אני... מי הבן אדם, למי אני מתחבר וזה הכל!

5.4 מודעות להשפעה של חינוך "מהבית" על החוויה ההורית

בנוסף למאפיינים האישיותיים של בני הזוג, מהראיונות עולה כי החוויה ההורית מושפעת גם מהחינוך שקיבלו בבית הוריהם. חילוקי דעות ואי הסכמות על אופי חינוך הילדים נתפס כנובע מהשיטות על-פיהן גדלו והתחנכו, אשר אינן מקושרות על ידם למשתנים תרבותיים כלשהם. חלק מן המרואיינים הביעו הזדהות עם שיטות החינוך "מהבית" ובחרו לחקות אותן משהפכו הם עצמם להורים. אחרים הביעו ביקורת על דרכי החינוך של הוריהם ובחרו במודע לחנך את ילדיהם באופן שונה ומיטיב יותר, לשיטתם.

גיל: אני לא מוקצן בקטע של העדה שלי. אני יותר.. יותר.. יותר.. ה... ה... כל החיים שלי מולכים יותר.. מובלים... יותר מהילדות שלי, יותר מהסביבה שלי...אני מאוד אהבתי צעצועים. ואני מאוד אהבתי טיולים. ו...אני חושב שקיבלתי את זה במידה. קיבלתי את זה! כאילו, אני זוכר טיולים עם ההורים ואני זוכר צעצועים, ואני זוכר שמאוד הערכתני את זה, מאוד..קיבלתי צעצוע מה זה הערכתני את זה? חבל על הזמן! אז כאילו בגלל שאני... כאילו מאוד אוהב את אור, אני רוצה כאילו לפנק אותה אז אני כאילו... מן תחושה כזאת של... היא... כן, לתת.

איתן: לפעמים, בן אדם מתחך את הילדים שלו כמו שהוא רגיל מהבית. ו...כשיהיו לך ילדים (מצחקק) אז אני מניח ש..בצורה מודעת או לא מודעת את אהה יהיו לך איזה רפלקסים מסוימים...אני מנסה קצת להיות כמה שיותר אובייקטיבי ו...כאילו החינוך שאני קיבלתי בתור ילד הוא היה חינוך בסדר. הוא לא היה מושלם אבל הוא היה בסדר. הוא לא... לא

הרביצו לי...או התעללו בי... הוא היה חינך בסדר! הסביבה הייתה בסדר, כאילו... ו...אני מנסה לעשות יותר טוב, ל...לילדים שלי... וכמובן הייתי רוצה יותר להכין אותן.. יותר מאשר הכינו אותי... הייתי רוצה באמת שיהיו להן באמת כמה שיותר כלים לחיים... דריה: הוא אומר שאני מעדדת את התחרותיות יתר. ופחות חשוב לי שהיא.. זאת אומרת אני עושה את זה בעקבות מה שאימא שלי עשתה לי, למרות שאני לא רוצה לעשות את זה. אבל זה מה שאני עושה לפעמים.

5.5 המפגש הבין-תרבותי כהזדמנות

זוגות רבים תיארו את המפגש הבין-תרבותי ביניהם במונחים של הזדמנות. המפגש ביניהם ובין המשפחות המורחבות שלהם נחוה לעתים קרובות כמפגש מעניין, מעשיר ומעודד פתיחות. השוני התרבותי נתפס לא אחת דווקא כגורם לקרבה ולמשיכה, לאיזון ולהשלמה הדדית במישור הזוגי וההורי וכמעניק משמעות לחיים.

גיל: מנקודת מבט שלי, אני חושב שזה אחד הדברים הטובים שקרו לי...נחשפתי לעולם מלא ריגושים...יש יותר טעם לחיות...נחשפתי לדברים שלא היו לפני..יש משמעות פתאום להתנהגות...ל...אירועים משפחתיים...לאוכל...ו...יש משמעות..

נטשה: כמובן שיש הרבה דברים שונים...היה. עכשיו אנחנו כבר די...אותו דבר. אבל אני חושבת שזה מה שלמעשה איחד אותנו, העניין אחד בשני. השוני הזה. דווקא מהשוני הזה, שהרבה מפחדים ממנו, יכול לצמוח משהו טוב.

אלה: הם גם, הם גם נחשפים לכל מני דברים שהם לא ידעו. גם אני, אני אומרת לך... טוב שאני התחתנתי עם מישהו שהוא... יש לו המון ידע...כל הנושא של חגים אני אומרת – בואינה, הייתי ממש סתומה, כאילו... אני אומרת לך, וזה בושה! בואינה אני בן אדם כאילו יהודי, ותשמעי, המשפחה שלי כן חשוב להם יהדות וכאלה. הם גם לא... לא שומרי מצוות ומסורת אבל... כלום!! לא ידעתי שום דבר! לא יודעת שום משמעות של כלום! ו.... זה העשיר אותי מאוד. ואני גם שמחה שהילדים שלי ידעו את זה...כשאתה נמצא בסביבה ואתה לא מכיר את הצד הדתי ואתה לא נמצא בין האנשים אז אתה חושב שכאילו... יש לך כל מני מושגים שהם מפגרים. וברגע שאתה נחשף לדברים האלה אז אתה מבין שזה... בסדר גמור.

5.6 הדגשת זהותן הישראלית של האימהות

ברבים מן הראיונות ניכרת הנטייה להדגיש את זהותן הישראלית של האימהות, לעתים אף על פני זהותן הרוסית. נטייה זו בלטה במיוחד בקרב האימהות עצמן. הן מוקירות את תרבות הוריהן אולם מגדירות את עצמן כישראליות. רובן ציינו כי היו שמחות לו ילדיהם היו לומדים את השפה הרוסית. בד בבד, הן מכירות בכך שבחיי היומיום המשפחתיים והחברתיים השפה השלטת היא השפה העברית ועל כן אינן משקיעות, לרוב, מאמצים מיוחדים בהקניית השפה הרוסית לילדיהן. חלקן אף הודו כי לעתים קל להן יותר להתבטא בעברית מאשר ברוסית. באותו הקשר, רוב הזוגות לא נטו לשלוח את ילדיהם לגנים רוסיים אלא לגנים ישראלים. בנוסף להדגשת הישראליות שלן הזכירו האימהות גם את זהותם הישראלית של בני זוגן ובכך כמו ביקשו להצביע על זהותם המשותפת.

נטשה : בגלל שאני גדלתי פה אז אני.. כבר די ה... כל התרבות שלי וכל זה, זה די ישראלי וגם הוא, לגמרי... נכון שנולדתי ברוסיה והמוצא שלי רוסי, ואני מאוד גאה במוצא שלי... ה..תרבות והחינוך שקיבלתי זה ישראלי לכל דבר. גם מההורים. אפילו באוכל, היום תבואי אלי הביתה תראי אוכל כמו..אוכל ישראלי.

דריה : אני גם יחסית גדלתי כאן אז אני כבר גם לא ממש מחשיבה את עצמי אה כרוסיה. כי אהא, אם אני עכשיו אפגש עם מישהי שעולה חדשה נגיד לפני שנתיים הגיע, אני לא לא אמצא איתה הרבה נושאים משותפים לשיחה אז אה יותר דווקא אני אמצא נושאים משותפים עם מישהי שהיא ישראלית, מישהי היא נולדה כאן בארץ אפילו. אני כאן מגיל תשע. אז אה מבחינתי אני אפילו רואה את עצמי כאהה כישראלית לכל דבר. והוא ישראלי גם מבחינתי לכל דבר.

אלה : אני לא בעד גן רוסי. כי אני חושבת שילדים צריכים להיות חשופים לחברה שהם חיים בה. מלמדים אותם בגן שרק מדברים רוסית ורק ילדים יוצאי ברה"מ, כאילו לדעתך זה קצת לשים אותם באיזשהו... באיזשהו... מרכז קליטה קטן כל הזמן. אני נמצאת במרכז קליטה ואני יוצאת מדעתי ממה שהמדינה שלנו עושה עם העולים החדשים! כאילו למה? למה שילדים לא יהיו חשופים ל... ל... לכל העדות לכל ה... גם מבחינת שפה, לא יודעת, אני ממש לא בעד. שפה את יכולה ללמד אצלך בבית עם זה כל כך חשוב... מבחינת חינוך... אני לא רואה שום יתרון בלשים ילד בגן שהוא רק רוסי. זה הכל עניין של מי הגנת.

דיון

במחקר זה ניסיתי להתחקות אחר חווית ההורות הבין-תרבותית מנקודת מבטם של זוגות הורים בהם האם מהגרת מברה"מ לשעבר והאב יליד הארץ ממוצא מזרחי. המחקר התמקד במפגש המשפחתי הבין-תרבותי במישור של עמדות ופרקטיקות הוריות. מטרת שאלות המחקר היתה לזהות מה הן העמדות והפרקטיקות ההוריות של אבות ואימהות מהרקע התרבותי האמור ולהבין באיזו מידה קיימים ביניהם הבדלים ונקודות דמיון. בחינת שאלות המחקר נעשתה דרך מחקר איכותני המונחה על-ידי הגישה הפרשנית ומתוך הפרדיגמה הקונסטרוקטיביסטית (שלסקי ואלפרט, 2007). על מנת לנסות ולהבין את הפרשנויות והמשמעויות הייחודיות שהמרואינים מעניקים לחווית ההורות, לתפקידיהם כהורים ולגידול הילדים בהקשר התרבותי והבין-תרבותי נעשה שימוש בראיון עומק מובנה למחצה (Berg, 1989). ניתוח הראיונות התבצע בשיטת ניתוח תוכן, היינו איתור וניתוח תמות מרכזיות העולות מן הטקסט (Kondracki, Wellman & Amundson, 2002). במסגרת גישה זו פורק כל ראיון לחלקים ושובץ מחדש בהתאם למתודולוגיה של "תיאוריה מעוגנת בשדה" (Ryan & Bernard, 2000).

ממצאי המחקר חושפים את מורכבותה של חווית ההורות הבין-תרבותית. בעוד בחלק מהעמדות והפרקטיקות ההוריות אנו עדים לדמיון בין האימהות לאבות, באחרות אנו מוצאים הבדלים מהותיים אשר לעתים אף גורמים לחילוקי דעות ולקונפליקטים. לתפיסתם של בני הזוג, ההבדלים וחילוקי הדעות ביניהם אינם נובעים מהשוני התרבותי הקיים ביניהם אלא למאפיינים

אישיותיים ולחינוך שקיבל כל צד "בבית הוריו". לאורך כל הראיונות בלטה באופן עקבי הנטייה של בני הזוג לשלול את השפעת ההבדלים התרבותיים על החוויה הזוגית וההורית שלהם. המפגש הבין-תרבותי בינם ובין משפחותיהם נחוה על-ידם כמפגש מעניין ומעשיר ובמונחים של הזדמנות ליצירת קשר, קרבה ופתיחות. עם זאת, עולים מבין השורות גם רמזים לקשיים שחווים בני הזוג על רקע ההבדלים התרבותיים ביניהם, המוצאים ביטויים דרך מנגנונים של המעטה והרחקה. בחלק זה של העבודה אבקש לדון בממצאי המחקר על-פי התמות המשותפות שעלו מן הראיונות. כל תת-פרק יציג בקצרה את הממצאים שהתגלו ולאחר מכן ידון בהם תוך התייחסות לספרות התיאורטית והמחקרית הרלוונטית. לבסוף, אנסה להסיק מסקנות כלליות ביחס לחוויית ההורות הבין-תרבותית, כפי שבאה לידי ביטוי במחקר זה.

1. חלוקת התפקידים והמעורבות בטיפול בילד

חלוקת התפקידים בבית ורמת המעורבות של האימהות והאבות בטיפול בילד חושפת הבדלים ביניהם. הן מבחינת כמות הזמן המושקעת בטיפול, והן מבחינת חלוקת התפקידים וקבלת ההחלטות בנוגע לילד, נראה כי האימהות תופסת מקום מרכזי ועיקרי ברמת המעורבות. הספרות המחקרית מתחלקת לשתי נקודות מבט עיקריות בסוגיה זו: נקודת המבט האוניברסאלית שהמוקד שלה הוא בהבניה החברתית המגדרית, לעומת נקודת המבט תלוית התרבות, קרי, במקרה דנן, מעמדה של האישה בחברה הסובייטית.

מנקודת המבט האוניברסאלית, נראה כי ממצאי המחקר הנוכחי עולים בקנה אחד עם הטענה לפיה הורות היא "פעולה מגדרית" (Starrels, 1994). מן הספרות עולה כי גברים באופן כללי פחות מעורבים בחיי היומיום של ילדיהם מאשר נשים (Craig, 2006; Finely, Mira & Schwartz, 2008; Moon & Hoffman, 2008). ממצאים דומים עלו במחקרה של קרייג (Craig, 2006) ובמחקרם של מון והופמן (Moon & Hoffman, 2008) שמצאו כי בכל הנוגע לטיפול היומיומי בילד, האימהות הן לרוב המטפלות הראשיות. פינלי, מירה ושוורץ (Finely, Mira & Schwartz, 2008) בחנו במחקרם את מעורבות ההורים בשורה ארוכה של תחומים הקשורים לגידול ילדיהם כגון משמעת, טיפול פיזי והתפתחות הילד במישורים שונים. ממצאי מחקרם מראים כי האבות מעורבים פחות באופן מובהק מהאימהות בכל התחומים שנבדקו למעט בפרנסה. נראה כי האבות נענים אמנם ללחץ המופעל עליהם נוכח העלייה בהשתתפות נשים בשוק העבודה ומשתדלים

להגביר את מעורבותם בטיפול, אך עם זאת האימהות עדיין נושאות באחריות רבה יותר על תפקידי ההורות (Moon & Hoffman, 2008).

במהלך העשורים האחרונים עלה שיעור הנשים המשכילות והנשים המועסקות בשוק העבודה (Shelton & John, 1996). בישראל עלה שיעור הנשים העובדות מ-48% בשנת 2000 (שדולת הנשים בישראל, 2001) ל-52.7% בשנת 2010 (הלמ"ס, 2011). יותר ויותר נשים יוצאות לעבוד והזמן שהוקדש בעבר לעבודות הבית מצטמצם. השינויים החברתיים בשילוב עם הכנסת הטכנולוגיה למשק הבית הביאו לשינוי מסוים בחלוקת התפקידים בבית ולהגברת מעורבותם של הגברים בתחום זה. עם זאת, נראה כי האישה היא זו שנושאת עדיין בנטל העיקרי בכל הנוגע לעבודות הבית (Shelton & John, 1996). בארה"ב, אמהות נושאות מקדישות בממוצע כ-19 שעות שבועיות לעבודות הבית לעומת 10 שעות שבועיות שמקדישים להן בני זוגן (Bianchi, Robinson & Milkie, 2006; In Kawamura & Brown, 2010). בדומה לטיפול בילדים, חלוקת התפקידים בבית אף היא תוצר של הבנייה חברתית ומושפעת במידה רבה מתפקידי המגדר המקובלים. מסקנה דומה עולה גם ממחקרם של לוי-אפשטיין, שטייר ובראון ביחס לחלוקת התפקידים המשפחתית בישראל (Lewin-Epstein, Strier & Braun, 2006).

מהמחקר הנוכחי עולה כי ההבדלים בחלוקת התפקידים ובמעורבות בטיפול בילד יוצרים תחושת עומס-יתר רגשי בקרב האימהות. ממצא זה תואם מחקרים קודמים שמצאו אף הם כי נשים מדווחות על רגשות שליליים ביחס לעבודות הבית ובכלל זה על תחושת דחק, תסכול, מועקה ושעמום (Gager, 1998). מהראיונות עם האימהות ניכר כי הן מרגישות שהמאמצים הרבים שן משקיעות בטיפול בילדים ובניהול הבית אינם זוכים להערכה מצד בני זוגן, מה שגורם להן לתסכול רב. ניתן להסביר ממצא זה לאור מחקרם של קאומוורה ובראון (Kawamura & Brown, 2010) אשר החילו על הסוגיה את תיאורית הצדק החלוקתי. על-פי תיאוריה זו, במקורה של אדאמס (Adams, 1965), האיזון בין סך השקעותיו של הפרט לבין התמורות להן הוא זוכה קובע את תחושת הצדק וההוגנות של אותו פרט (Thompson, 1991; In Kawamura & Brown, 2010). במחקרם של קאומוורה ובראון נמצא כי כאשר הנשים חשות כבוד, תמיכה והערכה מצד בני זוגן על ההשקעה שלהן בבית, הן נוטות לתפוס גם את חלוקת התפקידים ביניהם כהוגנת ושוויונית יותר (שם). מנקודת מבט זו נראה כי במחקר הנוכחי הצדק החלוקתי בין האימהות לאבות לוקה בחסר. מאידך, חרף ריבוי התפקידים של האימהות והעומס הרגשי שהוא גורם ניכר כי חלק מהן מעדיפות להשאיר את עבודות הבית והטיפול השוטף בילדים בתחום אחריותן היות והן לא

סומכות על בני הזוג שיבצעו את המשימות לשיעור רצון. אפשר כי הסיבה לכך טמונה בציפיות המגדריות מנשים ומגברים. בהתאם לציפיות אלה, התנהגויות תואמות-מגדר זוכות להערכה בעוד התנהגויות שאינן תואמות-מגדר זוכות לביקורת (Kawamura & Brown, 2010). כך, למשל, נשים רבות נוהגות לבקר את בני זוגן על האופן בו הם מבצעים את עבודות הבית ובכך משמשות כ"שומרות סף" המגבילות את הגישה של הגברים לפעילויות הנחוצות לדימוין כנשים (Allen and Hawkins, 1999; In Kawamura & Brown, 2010). הגברים מצדם עשויים לחבל באופן לא מודע בביצועיהם במטלות הבית ובכך לסמן את חוסר יכולתם למלא את מה שהם תופסים כתפקידים נשיים (Hochschild, 1989; In Kawamura & Brown, 2010).

מנקודת המבט תלויה התרבות נראה כי באופן מסורתי מעמדה של האם הסובייטית בכל הנוגע לגידול ילדים וחינוכם נתפס כמרכזי (שטייר, אורן, אליאס ולוין-אפשטיין 1998). המשטר הסובייטי עודד השתתפות שווה של נשים וגברים בכוח העבודה. אולם על אף שיעורן הגבוה של הנשים בשוק העבודה הסטטוס המקצועי שלהן היה נמוך ותפקידן כאחראיות על משק בית והטיפול בילדים נותר מרכזי בזהותן המגדרית. תפקיד הגבר בבית, לעומת זאת, נתפס כמשני ושולי. האימהות הן שניהלו את תקציב הבית, תימרנו בהצלחה בבירוקרטיה הסובייטית, יצרו את הקשרים הנחוצים עם המוסדות ולמעשה שימשו כראש המשפחה (Ashwin, 2002; In Remennick, 2007).

המפגש של התרבות הסובייטית עם התרבות המערבית כתוצאה מההגירה מתאפיין במגמות של שימור תרבות המוצא לצד שינוי. במחקר שבחן נשים שהיגרו מבריה"מ לשעבר לארה"ב בראשית שנות התשעים נמצא כי חלוקת התפקידים המסורתית במשפחה לא השתנתה עם ההגירה (Remennick, 2007). ריבוי התפקידים הנשי המאפיין גם את החברה המערבית לא היה חדש לנשים, רובן אימהות יהודיות. על פי רוב הן בחרו לעסוק במשרות חלקיות או גמישות אשר אפשר להן להמשיך ולשאת באחריות על הבית והילדים בעוד בני זוגן עובדים במשרה מלאה. עם זאת, כל הנשים הביעו צורך עז במימוש עצמי ובהתפתחות אישית אשר לא התאפשרו להן בחברה הסובייטית ומאפיינים את הציפייה החברתית ואת מרכזיות הפרט במערכת הנורמטיבית המערבית. עם השנים אף ירדה עוצמת התנגדותן לרעיונות ליברליים של חלוקת תפקידים שוויונית (שם).

על אופי חלוקת התפקידים המגדרית במשפחות שהיגרו מבריה"מ לישראל בשנות התשעים ניתן ללמוד ממחקר מוקדם יותר שערכה רמניק (Remennick, 2001). המחקר הצביע על המצוקה

שחווה אימהות, דור ראשון להגירה, כתוצאה מריבוי התפקידים שלהן. נוכח קשיי ההגירה וההשתלבות בחברה ובשוק העבודה נאלצו האימהות הן לפרנס את המשפחה והן לתפקד כמטפלות עיקריות בילדים ובדור המבוגר. נשים רבות הביעו תחושות דומות לאלו שהביעו האימהות במחקר הנוכחי ובכלל זה תחושות תסכול, מרירות וחוסר הערכה מצד בני זוגן (שם).

נראה, אפוא, כי ההבדלים בחלוקת התפקידים ובמעורבות בטיפול בילד נותרים בעינם גם לאחר ההגירה והמפגש עם התרבות המערבית בכלל והישראלית בפרט. מהמחקר הנוכחי עולה כי גם המפגש המשפחתי הבין-תרבותי אינו משנה באופן מהותי את חלוקת התפקידים בין ההורים. ממצא זה תואם את ממצאי מחקרן של ליבוביץ' ולומסקי-פדר (עומד להתפרסם) אשר בחן אף הוא, בין השאר, זוגות שבהם האם היא מהגרת מבריה"מ לשעבר והאב יליד הארץ ממוצא מזרחי. ממחקרן עולה כי המשפחות ממשיכות ואוחזות באידיאולוגיה ובפרקטיקה מגדרית מסורתית ואינן מנסות לערער על ההיררכיה המגדרית במשפחה. האבות משאירים בידי בנות זוגם את ההחלטות בנושאי גידול הילדים וחינוכם. לטענת החוקרות, האימהות יונקות את כוחן מהעובדה שהן המודלים המיובאים והן המודלים המקומיים תופסים אותן כאחראיות על חינוך הילדים (שם). טענה זו עשויה להסביר מדוע על אף העומס שחשות האימהות כתוצאה מריבוי התפקידים הן לעתים קרובות בוחרות להרחיק את בני זוגן מעיסוקים הקשורים לבית ולטיפול בילדים.

המפגש בין ההורים במחקרנו הוא מפגש בין תפיסות מגדריות ותפקידי מגדר המובנים חברתית ותרבותית. נראה כי במקרה שבו עסקינן, התפיסות המגדריות המסורתיות של האמהות משתלבות ומתמזגות עם התפיסות המגדריות של האבות, המובנות בחברה הישראלית והמערבית בכלל. אלו מקדשות את מעמד האם כנושאת באחריות העיקרית לניהול הבית, לטיפול בילדים ולגידולם. באחריות זו טמון עומס רגשי וקושי, אך ממנה גם יונקת האם את תחושת הכוח שלה על פני בן זוגה.

2. הצבת גבולות ומשמעת

מהראיונות עולה כי האימהות מייחסות חשיבות רבה יותר מהאבות בהצבת גבולות ומשמעת לילד. פרקטיקות הצבת הגבולות שלהן מתאפיינות בסמכותיות ונוקשות ואילו פרקטיקות האבות מתאפיינות בסבלנות ובוותרנות. שני בני הזוג מגלים אמביוולנטיות בכל הנוגע לענישה ומגלים קושי רגשי סביב השימוש בה.

מחקרים אשר בחנו הבדלים בסגנונות ההורות של אבות ואימהות בארה"ב מצאו כי אימהות נוטות לאמץ סגנון הורות סמכותי (authoritative) ואילו האבות נוטים לאמץ את הסגנון

הסמכותני (authoritarian), בייחוד בכל הנוגע לפרקטיקות המשמעת (Holmbeck, Paikoff & Brooks-Gunn, 1995. וינסלר, מדיגן ואקווילינו (Winsler, Madigan & Aquilino, 2005) בחנו את התפיסות ההדדיות של אבות ואימהות באותה משפחה בהתייחס לשלושת סגנונות ההורות של באומרינד (Baumrind, 1989). במחקר, אשר נערך בארה"ב, נמצא כי אימהות תופסות עצמן כבעלות סגנון הורות סמכותי יותר מבני זוגן ולא שונות מהם במונחים של מתירנות וסמכותניות. האבות, לעומת זאת, תופסים את בנות זוגם כיותר סמכותיות ומתירניות מהם עצמם ופחות סמכותניות. בהתייחס לממצאים אלו ציינו החוקרים כי תפיסתם של האבות את ההורות תואמת את הסטריאוטיפים המסורתיים לפיהם אבות הם סמכותניים יותר מאימהות (Winsler, Madigan & Aquilino, 2005). ממצאים אלו אינם עולים בקנה אחד עם ממצאי המחקר הנוכחי, לפיהם האימהות מאמצות סגנון הורות אשר במימד הדרשנות והשליטה נוטה להיות סמכותני ואילו האבות מאמצים סגנון הורות הנוטה למתירניות.

האידיאולוגיה הדומיננטית בברה"מ הסובייטית ציפתה מהמשפחה לשמש כישות קולקטיבית אשר תפקידה להכין את הילד לתרום לחברה הסוציאליסטית תוך חינוך לקונפורמיזם וכניעה לסמכות. התפקיד שנועד להורים היה לרתום את המאמץ החינוכי ואת הנחלת המשנה התרבותית לילדיהם לשם קידום ערכים אלו (Shor, 1999). ההורות הסובייטית התאפיינה ברמה גבוהה של שליטה הורית והציפייה מהילד היתה לצייתנות ולקבלת סמכות האדם המבוגר (Roer-Strier & Rivlis, 1998). יחסי הסמכות בין ההורים לילדיהם התבססו על גבולות נוקשים, התייחסות מועטה לאינדיבידואליות של הילדים וסובלנות נמוכה כלפי התנהגות הנתפסת כשלילית. לטענתן של מירסקי ופראוור (1992), סגנון ההורות המקובל בחברה הקומוניסטית היה סגנון ההורות הסמכותני, המתאפיין במתן חיזוקים עבור התנהגות צייתנית ושקטה ובעונשים כלפי התנהגות אגרסיבית. מתוקף אחריותה של האם הסובייטית על גידול הילדים וחינוכם, חלק גדול מהצבת הגבולות והקניית הרגלי המשמעת נעשו על ידה (שטייר, אורן, אליאס ולוין-אפשטיין 1998). לאורם של מחקרים אלו, ממצאי המחקר הנוכחי עולה כי האימהות שימרו במידה רבה את חשיבותם של הגבולות הברורים והמשמעת בחינוך הילד.

ממחקרים עולה כי במהלך השנים חלה ירידה בסמכות ההורית בחברה המערבית. בעוד בשנות העשרים והשלושים עיקר המשקל היה על צייתנות ומשמעת, החל משנות הששים הוקנתה חשיבות רבה יותר לאוטונומיה האישית של הילד (Alwin, 2001). החברה הישראלית עברה בהדרגה שינויים בערכיה מחברה קולקטיביסטית בראשית שנותיה לחברה אינדיבידואליסטית.

מגמה זו הואצה בסוף שנות השבעים בעקבות טלטלות הפוליטיות, כלכליות וחברתיות (הרפז ובן-ברוך, 2004). לעומת ההורות הסובייטית, ההורות הישראלית אשר אימצה ערכים אירופאיים-מערביים, מדגישה את האינדיבידואליזם, העצמאות והיחסים השוויוניים בין ההורה לילד ושמה פחות דגש על ציות וכבוד לסמכות (סלונים-נבו ושרגה, 1999; Roer-Strier & Rivlis, 1998). חוקרים ואנשי טיפול שונים מצביעים על השחיקה שחלה בסמכות ההורית בחברה הישראלית ועל נוכחותם החסרה של ההורים כדמויות אוטוריטה בחיי ילדיהם (עומר, 2000). ממחקרים עולה כי יחסי הסמכות בין הורים למתבגרים בישראל מתאפיינים בסגנון הורות מתירני (שרף ומייזלס, 2005). בגישה חינוכית זו נמנעים ההורים מלהציב דרישות וחוקים או אף אם הם מצביבים אותם נמנעים מלאוכפם ומאפשרים לילד לעשות כרצונו (Baumrind, 1989). גישה זו מאפיינת גם את האבות אשר השתתפו במחקר הנוכחי.

נראה, אפוא, כי ההבדלים שנתגלו בעמדות ובפרקטיקות ההוריות ביחס לגבולות ומשמעת משקפים את השוני באידיאולוגיות גידול הילדים הקיים בין ההורות הישראלית לסובייטית. ואולם, לצד הבדלים אלו עולה מממצאי הראיונות כי קיימים גם קווי דמיון בין האימהות לאבות. הן האימהות והן האבות נוטים לגלות יחס אמביוולנטי כלפי שימוש בענישה כפרקטיקת משמעת. הם סבורים כי לעתים השימוש בעונש נחוץ לצורך חינוך הילד ומאידך הענישה נתפסת על ידם כאקט שלילי ותוקפני והשימוש בה כרוך פעמים רבות בקושי רגשי.

השימוש בענישה כחלק מפרקטיקות החינוך היה נפוץ בברה"מ לשעבר (מירסקי ופראוור, 1992). הספרות הסובייטית העוסקת בגידול ילדים המליצה להורים להפחית בהבעת אהבה כלפי הילד ולצמצם את הפריבילגיות שלו בתגובה להתנהגות לא הולמת או חוסר ציות (Bronfenbrenner, 1970; In Shor, 1999). האמביוולנטיות של האימהות ביחס לענישה וכן חווית הקושי הרגשי הכרוך בשימוש בה אפשר כי הם תולדה של המפגש שלהן עם התרבות הישראלית-מערבית ועם סגנון ההורות המתירני, הן ברמה הכלל-חברתית והן ברמה המשפחתית. מפגשים מסוג זה מעוררים לא אחת קונפליקטים פנימיים בין ערכי תרבות המוצא לערכי התרבות המארחת וניתן לזהות בהם מגמות של שימור תרבותי לצד שינוי והסתגלות. מגמות מעורבות אלו נמצאו גם בקרב אמהות שהיגרו מברה"מ לשעבר לארה"ב ולישראל (Remennick, 2007; Roer-Strier & Rivlis, 1998). נראה כי האימהות במחקר הנוכחי משמרות פרקטיקות הוריות מסורתיות אך בד בבד מושפעות גם מסגנון ההורות של האבות הרווח בחברה הישראלית. השפעות אלו משתקפות באמביוולנטיות ובקושי הרגשי שלהן.

לטענתו של עומר (2000), אחד הגורמים המרכזיים אשר מביא הורים ליותר ולהיכנע נוכח התנהגות לא הולמת של ילדיהם הוא הפחד. לעתים קרובות חוששים ההורים שמא בתגובה להצבת הגבול ואכיפתו ידחה אותם הילד או יגלה עוינות כלפיהם, שמא יגרמו לו לכאב ולפגיעה או אף ידחפו אותו להקצנה מסוכנת. גם במחקר הנוכחי, בתארם את הקושי שהם חווים ואת האמביוולנטיות שלהם, הביעו האימהות והאבות חשש דומה שמא השימוש בענישה עלול לפגוע בילד או בקשר שלהם עמו.

השחיקה שחלה בסמכות ההורית בחברה המערבית בכלל ובישראל בפרט מתבטאת, כאמור, גם באכיפתם הנמוכה של דרישות וגבולות על-ידי ההורים (שרף ומייזלס, 2005). אין תמה, אפוא, שהאבות במחקר הנוכחי מגלים קושי רגשי ואמביוולנטיות סביב השימוש בענישה. הממצא העולה מן הראיונות, לפיו חרף הקושי מודים האבות בנחיצות הענישה במקרים מסוימים, מפתיע במידת מה. המעבר להורות מצריך הערכות מחדש של המציאויות הפסיכולוגיות הפרטיות לתוך מציאות הורית מאוחדת. עבור זוגות בין-תרבותיים לעתים קרובות מצריך הדבר משא ומתן סביב ערכים תרבותיים מגוונים. אחד המודלים המקובלים ליישוב אי הסכמות בין הורים הנו "ספרת חוק ההשפעה" (Crippen & Brew, 2007). על-פי מודל זה, כל הורה מקבל החלטות בספרה הרלוונטית אליו. היות והאם היא האחראית העיקרית על הטיפול בילדים, השפעתה על פרקטיקות החינוך שיינקטו בבית היא רבה (שם). יתכן כי חוק ההשפעה מסביר מדוע גם האבות, אשר סגנון ההורות שלהם נוטה באופן עקרוני למתירנות, נוהגים לעשות שימוש בענישה ולהצדיק אותה חרף הקושי הרגשי הטמון בה.

בחינת העמדות ופרקטיקות הצבת הגבולות והמשמעת של זוגות ההורים שהשתתפו במחקר זה מצביעה על ההשפעות התרבותיות ההדדיות המאפיינות את חווית המפגש ההורי ביניהם. בעוד מימדים מסוימים משתמרים ונותרים יציבים, אחרים נתונים לשינויים ולהסתגלות החדית שתכליתה יצירת מציאות הורית מאוחדת.

3. התגובתיות וההיענות לילד

הן האימהות והן האבות שהשתתפו במחקר מקנים חשיבות רבה להיענות לילד ולצרכיו. היחס לילד, התמיכה, הקבלה, הקשב והרגישות אליו ולצרכיו נתפסים בעיניהם כחלק מהותי ומרכזי מתפקידם כהורים. ההיענות לילד נעשית מתוך הכרה של שני הצדדים בכך שלילד יש צרכים משל שיש לתת עליהם מענה. הן האימהות והן האבות מקנים חשיבות רבה להבעת אהבה, חיבה וחום כלפי הילד. ברם, לצד ההיענות לילד ולצרכיו, שמים האבות דגש רב וברור גם על הצורך לפתח אצל

הילד עצמאות, מטרה המודגשת פחות בראיונות עם האימהות. הבדל זה בעמדות מוצא ביטוי בפרקטיקות התגובתיות של ההורים לילד. בעוד האימהות נוטות להגיב לעתים קרובות בחרדה, האבות מגיבים במתינות למצוקותיו של הילד ואף נוטים יותר לשחרר אותו ולאפשר לו להתמודד גם באופן עצמאי.

את הממצאים שהתגלו ביחס לעמדות ולפרקטיקות של האימהות ניתן להסביר לאור סקירתה של הולוואט (Hulewat, 1981) את תהליך התפתחות ה"עצמי" ויחסי האובייקט במשפחה הסובייטית. ההתבוננות בתהליכים אלו נעשית לאור המודל התיאורטי "ספרציה-אינדיבידואציה" שהציעה מאהלר (Mahler, 1968), המתאר את מאבקו הגובר של הילד בין צרכי תלות ועצמאות. ממחקרה עולה כי התרבות הסובייטית הקנתה חשיבות רבה לחוס, דאגה והיענות לצרכי הילד ולא נטתה לאפשר לו אוטונומיה והתנסות עצמאית רבה. מאפיינים אלו משתקפים בעמדות ובפרקטיקות ההיענות והתגובתיות של האימהות במחקר הנוכחי. לדידה של הולוואט (Hulewat, 1981), לעתים קרובות התקשו ההורים הסובייטים להבחין בין צרכיו השונים של התינוק, נטו לפרש את בכיו כביטוי לרעב והרבו להאכילו. המשמעות שיוחסה לאוכל כביטוי לאהבה ודאגה כלפי הילד המשיכה להתקיים לכל אורך החיים. העיסוק באוכל ובהרגלי האכילה של הילד והדאגה סביב הנושא עלו לא אחת גם בראיונות עם האימהות. בנוסף מציינת הולוואט (שם) כי ההורים הסובייטים נטו לגלות חשש רב מפגיעה ולכן הגבילו את ניסיונותיו של התינוק לחקור את סביבתו. ככלל, האימהות הסובייטיות הגיבו לצורך של התינוק בספרציה ואינדיבידואציה בחרדה ובגוננות יתר בניסיון לחסום את הנפרדות של ילדן ולעודד את התלות שלו בהן. כל אלו מאפיינים גם את האימהות במחקר הנוכחי, כפי שעולה הן מתיאורי האבות והן מתיאורי האימהות עצמן.

עידוד התלות ודיכוי העצמאות והנפרדות היוו מטרות חשובות בתהליך החיברות בברה"מ הסובייטית. כחברה המעלה על נס ערכים קולקטיביסטיים ואת בכורת המדינה על פני הפרט, הדגש בחינוך היה על המכנה המשותף החברתי ולא על הבדלים בינאישיים. הציפייה מההורים היתה לחנך את ילדיהם לקונפורמיזם פוליטי לקו השליט והעצמאות והאוטונומיה של הפרט נתפסו כמאיימות וכמסכנות את השלטון ואת טובת הכלל. נוכח תפקידה המכריע של המשפחה בתהליך החיברות של הילד הושם דגש על הקשר ההדוק עם ההורים ועל פיתוח התלות בהם. ההשקעה הרבה בטיפול בילדים ובהיענות לצרכיהם נעשתה תוך תפיסתם כנושאים וממשיכי דרכה של האידיאולוגיה הסובייטית (Graff, 2000; Ispa, 2002).

החברה המערבית האינדיבידואליסטית, לעומת זאת, שמה דגש רב על הפרט, מימוש צרכיו ורצונותיו ועל אוטונומיה ועצמאות רגשית (Chen & West, 2008). הנורמות התרבותיות הרווחות בתרבות הישראלית ביחסי הורים-ילדים הן עידוד לעצמאות ובידול, עידוד לביטוי רגשי ויחסים שוויוניים בין ההורים לילדים (סלונים-נבו ושרגה, 1999) והאינדיבידואליזם נתפסת כמטרת חיברות חשובה (Greenfield, Keller, Fuligni & Maynard, 2003). ההורות הישראלית מעמידה בעיקר את הילד וצרכיו במרכז ומאופיינת בדומיננטיות של השיח הפסיכולוגי (בתוך ליבוביץ' ולומסקי-פדר, עומד להתפרסם; Oryan, 2006). שיח זה מדגיש לעתים קרובות את תרומתן החשובה של ההיענות, התגובתיות והתמיכה בילד על מישורים שונים בהתפתחותו (Bornstein, Tamis-), והיעדרם מוזכר לעתים קרובות בספרות בהקשר של הורות מזניחה (De-Paul & Guibert, 2008). לאור האמור, אין תמה שהאבות במחקר הנוכחי מקנים חשיבות רבה להיענות, תגובתיות והבעת חוס ואהבה כלפי ילדיהם ונד בבד מעודדים אותם להתמודדות עצמאית עם קשייהם.

בחברה המערבית חווית הרגש, האמפטיה לאחר ובמיוחד יכולת הביטוי הרגשי מקושרות באופן סטריאוטיפי לנשיות. גבריות מאידך, מקושרת לרציונליות, להדחקה ולשליטה רגשית (Fischer & Manstead, 2000). כמו כן, קיימים הבדלים מגדריים בטווח הרגשות הנחווים והמבוטאים. מתוקף מעמדן החברתי הנמוך נשים נוטות יותר מגברים לחוות ולבטא רגשות של פגיעות, כגון פחד ואשמה. רגשות אלו מאיימים על תפיסת הגבריות בחברה המערבית היות והם מייצגים חולשה, חוסר אונים וחוסר שליטה. (Brody & Hall, 1993; In Fisher & Manstead, 2000). לוצקי ונייט (Lutzky & knight, 1994) מצאו כי הגם שאבות חווים מצוקה במסגרת תפקידם כהורים לא פחות מאימהות, הם מעדיפים שלא להודות בקיומה ולעתים אף אינם מודעים אליה. שוני זה בציפיות המגדריות במישור הרגשי יתכן ומשפיע על פרקטיקות התגובתיות של ההורים במחקר הנוכחי, אשר מתאפיינות בחרדה במקרה של האימהות ורוגע במקרה של האבות. אפשר כי הנטייה של האבות לשחרר את הילד ולאפשר לו להתמודד בכוחות עצמו עם הקשיים נובעת מהצורך שלהם להפגין שליטה וביטחון.

אף על פי כן, נראה כי הספרות המגדרית אינה מצליחה להסביר באופן שלם ומוחלט את כל הממצאים שהוצגו כאן ביחס להיענות ולתגובתיות. ממחקרים קודמים עולה כי היות ותפקיד המגדר הנשיים המקובלים נושאים אופי טיפולי, נשים חוות ומבטאות יותר רגשות פרו-חברתיים, כגון אמפטיה והתלהבות (Brody & Hall, 1993; In Fisher & Manstead, 2000). סגנונות

ההורות מושפעים אף הם מהמשתנה המגדרי, כאשר אמהות נתפסות כחמות וטיפוליות יותר מאבות (McGillicuddy-De Lisi & De Lisi, 2007). מחקרים אלו סותרים את ממצאי המחקר הנוכחי, לפיהם האבות והאימהות מקנים חשיבות רבה וזהה להיענות לילד ולצרכיו ולהבעת חום ואהבה כלפיו.

נראה אפוא כי הגם שקיימת השפעה מסוימת של המשתנה המגדרי על העמדות והפרקטיקות ההוריות, קיים משקל רב להשפעות התרבותיות שכל אחד מבני הזוג מביא עמו אל חווית ההורות.

4. ציפיות להתפתחות הילד

ההבדלים בין האימהות והאבות ניכרים באופן הבולט ביותר בכל הנוגע לציפיות ההתפתחות של הילד. ראשית, האימהות מקנות חשיבות רבה ביותר ללימודים והעשרה של הילד ואף נוהגות להשקיע בכך זמן ומאמץ. האבות, לעומת זאת, אינם מציבים את הלימודים וההעשרה כמטרה עיקרית ונוטים לאפשר לילד מרחב לממש את עצמו לפי רצונו ובחירתו. שנית, האימהות נוטות להדגיש את חשיבותם של תפקודים פונקציונליים בהתפתחות של הילד ואילו האבות מדגישים את חשיבות התפקודים הרגשיים-חברתיים. כן הם מביעים את הצורך שלהם בקשר עם הילד ואת ציפיותם שקשר זה יתחזק עם התפתחותו. שלישית, קיימים הבדלים באוטונומיה הפסיכולוגית וההתנהגותית שמעניקים בני הזוג לילד. האבות, יותר מהאימהות, תופסים את הילד כישות עצמאית ואוטונומית המסוגלת לחשיבה עצמאית, לאחריות ולוויסות עצמי. הם נוהגים לשחרר את הילד ולאפשר לו לנהל ולווסת את עצמו ואת פעילויותיו באופן חופשי ובהתאם לנטייתו האישית תוך פיקוח מרחוק. האימהות, לעומת זאת, נוטות להגביל את הבחירה האישית של הילד ותוך כך מדגישות את תפקידו וסמכותו של ההורה לקבוע מה טוב עבורו. הן נוהגות לנהל ולווסת את פעילויותיו של הילד, בין השאר באמצעות סדר יום מובנה, ולפקח עליהן מקרוב.

ההבדלים שנתגלו בין הציפיות ההתפתחותיות של האימהות לבין אלו של האבות מחזקים את מסקנותיהם של מחקרים קודמים אשר השוו בין ההורות הסובייטית להורות המערבית והישראלית. התפיסה הרווחת בחברה הסובייטית ייחסה לילד עצמו יכולת מוגבלת לפתח את כישוריו דרך חקירה עצמאית, ניסוי וטעייה. מכאן שמוטלת על ההורה אחריות לחנך אותו לכך תוך חתירה להישגים ולמצוינות (Rosenthal & Roer-Strier, 2001). בקרב היהודים בברה"מ נוסף על הנ"ל פן חשוב נוסף שעיקרו החשיבות שיוחסה להשכלה ולהצטיינות האישית. חשיבות זו נבעה מעצם היותה תנאי להשרדות בהתמודדות עם האפליה והדיכוי שחווי היהודים כמיעוט אתני בברה"מ (לומסקי-פדר, רפפורט ולרנר, 2005). היות ומשפחות רבות היו מעוטות ילדים, ההשקעה

בהשכלה ובחינוך של כל ילד היתה גדולה במיוחד (קנייבסקי, 1992). נובע מכך כי ההורים יוצאי ברה"מ לשעבר נוטים לצדד ברמה גבוהה של סמכות, שליטה ופיקוח על החלטות הילדים והתנהגותם (Roer-Strier & Rivlis, 1998), כמאפיין גם את האימהות במחקר הנוכחי.

החברה הישראלית, לעומת זאת, אימצה כאמור ערכים אירופאים-מערביים של אינדיווידואליזם, בחירה אישית וביטוי אישי ושמה פחות דגש על ציות וכבוד לסמכות (שם). הנורמות התרבותיות הרווחות בתרבות הישראלית ביחסי הורים-ילדים הן עידוד לעצמאות ובידול, עידוד לביטוי רגשי ויחסים שוויוניים בין ההורים לילדים (סלונים-נבו ושרגה, 1999). ערכים תרבותיים אלו הם המנחים גם את האבות במחקר הנוכחי, אשר נוטים לשחרר את הילד ולאפשר לו להתנהל על פי נטיותיו האישיות ועם פחות דגש על פיקוח וסמכות ההורה.

מחקרן של רוזנטל ורואר-סטריאר (Rosenthal & Roer-Strier, 2001) העלה כי הן אימהות שהיגרו מברה"מ לישראל והן אימהות ילידות הארץ מקנות חשיבות רבה להשכלה ולפיתוח היכולות הקוגניטיביות של הילד. ברם, בעוד אצל הראשונות נובעת חשיבות זו מהצורך להצטיין ולהתבלט מעל האחר (מניע הישרדותי), אצל האחרונות היא נובעת מהצורך לחזק את ביטחון ודימויו העצמי של הילד (מניע חברתי-רגשי). ההישגיות והשאיפה להצטיינות היוו מרכיב דומיננטי בציפיות ההתפתחות של המהגרות. עוד עלה מן המחקר כי האימהות הישראליות, ולא יוצאות ברה"מ, רואות בהסתגלות חברתית ובקבלה חברתית כמטרות התפתחותית חשובות. הגם שבחברה הישראלית עצמאות נתפסת כחיונית להישרדות, בהקשר האקו-תרבותי של מדינת הגירה קטנה ומרובת תרבויות מסמלת הקבלה החברתית השתלבות בחברת הרוב ועל כן מהווה מטה התפתחותית חשובה (שם). ממצאים אלו עשויים להסביר את הדגש הרב ששמו במחקר הנוכחי האבות, אשר גדלו בהקשר אקו-תרבותי דומה, על התפקודים הרגשיים והחברתיים של הילד ואת הדגש של האימהות על פיתוח ההשכלה וההעשרה של הילד.

כפי שכבר נאמר לעיל, החברה הסובייטית לא נטתה לעודד את ההיפרדות, האינדיווידואליזם והאוטונומיה של הילד (Hulewat, 1981). נוכח תפקידה המכריע של המשפחה בתהליך החיברות של הילד הושם דגש על ההיקשרות עם ההורים ועל פיתוח התלות בהם (Graff, 2000). בחבה הישראלית, לעומת זאת, חינוך לאוטונומיה פסיכולוגית, דחינו לקבלת החלטות אוטונומית, נונקונפורמיות ועצמאות, נתפס כהכנה טובה לחיים (Roer-Strier & Rivlis, 1998). בהשוואה לאימהות ילידות הארץ, אמהות שהיגרו מברה"מ לישראל מצפות שהאוטונומיה הפסיכולוגית של ילדיהן תתפתח בגיל מאוחר יותר, כמו גם יכולת הוויסות העצמי והאחריות המופנמת (שם).

מירסקי (Mirsky, 2001) מצאה כי סטודנטים אשר היגרו מברה"מ לישראל הפגינו תלות פסיכולוגית גבוהה בהוריהם בהשוואה לסטודנטים מערביים. כמו כן, הם חוו קונפליקט עוצמתי במיוחד בין צרכי תלות ועצמאות וניסיונותיהם לפרדות לוו ברגשות אשם (שם). יתכן וממצאים אלו מסבירים את נטייתן של האימהות במחקר הנוכחי להעניק לילד אוטונומיה פסיכולוגית והתנהגותית נמוכה מהאבות.

להבדיל מהציפיות הנמוכות של ההורים הסובייטים ביחס לאוטונומיה הפסיכולוגית וההתנהגותית, ציפיותיהם להתפתחות אוטונומיה פונקציונלית של הילד היו דווקא גבוהות (Gradskova, 2010). החינך הסובייטי שם דגש רב על התפתחות התפקודים הפונקציונליים העצמאיים של הילד כשלב ראשון בדרך למילוי חובותיו ותפקידיו במשפחה ובהמשך גם בחברה ובעולם העבודה. פיתוח העצמאות התפקודית אין משמעו מתן חופש לדעה עצמאית והוא נעשה במטרה לחסוך לדמויות המטפלות זמן ומאמץ (שם). חשיבותם של התפקודים הפונקציונליים של הילד באה לידי ביטוי בציפיות ההתפתחות של אימהות שהיגרו מברה"מ לישראל, הן במחקר קודם (Roer-Strier & Rivlis, 1998) והן במחקר הנוכחי. בנוסף, בחלק מן המקרים בהם ציינו כאן אימהות כי הן מאפשרות לילד לשחק לעתים לבד, הנימוק שניתן התמקד בצורך שלן להתפנות לעיסוקים אחרים, כגון עבודות הבית וזמן פנוי.

מראיונות עם אבות נשואים ולא נשואים בארה"ב עולה כי הם תופסים את הקשר של האם עם הילד כ"משיכה מגנטית" הנוצרת באופן טבעי. לעומת זאת, הקשר שלהם כאבות עם הילד אינו נתפס כמובן מאליו אלא כמחייב עבודה קשה (Garfield & Chung, 2006). מהותו של הקשר שונה אף היא, כאשר עיקר האינטראקציה של אימהות עם הילד מתרכזת בפעילויות טיפוליות ופונקציונליות יומיומיות ואילו האינטראקציה של האבות עם הילד כוללת יותר משחק ובילוי (Collins & Russell, 1991; Garfield & Chung, 2006; McBride & Mills, 1993). הדגש ששמים האבות במחקר הנוכחי על הצורך שלהם בקשר עם הילד משקף כי גם עבורם קשר זה אינו מובן מאליו. בשונה מהאימהות, הטיפול בילד אינו מספק את הצורך שלהם בקשר עמו והמשחק עם הילד מהווה עבורם דרך ליצירת קשר ולקיום אינטראקציות חברתיות בוגרות יותר. יתכן כי הצורך של האבות בקשר עם ילדיהם אף גובר נוכח הזמן המועט שהם מספיקים לבלות עמם. ממחקרים עולה כי אבות רבים מביעים את הצורך והרצון שלהם להיות מעורבים יותר בגידול ילדיהם (Dick, 2004) וכי הם חווים מצוקה בניסיון לאזן בין העבודה למשפחה (Berry & Rao, 1997; In Dick, 2004).

בחינת הספרות העוסקת בהשפעה המגדרית על ציפיות ההתפתחות של הורים מעלה ממצאים מעורבים. במחקרן של רואר-סטריאר וריבליס (Roer-Strier & Rivlis, 1998), למשל, לא נמצאו הבדלים מובהקים בין הציפיות של אבות ואימהות להתפתחות אוטונומיה פסיכולוגית והתנהגותית. מחקר מוקדם יותר אף גילה כי לרקע התרבותי של ההורים השפעה רבה יותר על ציפיות לוח הזמנים ההתפתחותי מאשר למגדר (Goodnow, 1988). מאידך, ממחקר אחר שנערך בישראל עולה כי אימהות מיחסות לילד יכולות קוגניטיביות גבוהות יותר מאבות (Ninio & Rinott, 1988). עם זאת, נמצא כי למשתנים של אתניות, מעמד סוציו-אקונומי ומידת המעורבות של האבות בגידול ילדיהם יש השפעה ממתנת על הבדלים אלו (שם). במחקר שנערך בישראל מצאו קליינפלד-מנסבך וגרינבאום (Kleinfeld-Mansbach & Greenbaum, 1999) כי לאימהות ציפיות התפתחות גבוהות מאשר לאבות בכל הנוגע ליכולות הקוגניטיביות ולאוטונומיה של הילד במישורים שונים. על אף שלא נמצא הבדל מובהק בציפיות לתפקודים הפונקציונליים של הילד, האימהות נטו לציפיות גבוהות יותר מהאבות גם בתחום זה. ממצאים מעורבים אלו, אשר בחלקם הולמים את ממצאי המחקר הנוכחי ובחלקם סותרים אותם, מעלים את הצורך בבחינה מעמיקה יותר של היחס בין ההשפעות המגדריות להשפעות התרבותיות על ההורות.

5. השפעתם של ההבדלים התרבותיים

לתפיסתם של בני הזוג, ההבדלים וחילוקי הדעות ביניהם אינם נובעים מהשוני התרבותי הקיים ביניהם אלא למאפיינים אישיותיים ולחינוך שקיבל כל צד "בבית הוריו". לאורך כל הראיונות בלטה באופן עקבי הנטייה של בני הזוג לשלול את השפעת ההבדלים התרבותיים על החוויה הזוגית וההורית שלהם. הורים רבים ציינו כי השוני התרבותי אינו מהווה מרכיב דומיננטי בזוגיות וכי אין הבדל מהותי בינם לבין משפחות אחרות. מתווספת לכך נטייתן של האימהות להדגיש את הזהות הישראלית שלהן ושל בני זוגן. המפגש הבין-תרבותי בינם ובין משפחותיהם נחוה על-ידם כמפגש מעניין ומעשיר ובמונחים של הזדמנות ליצירת קשר, קרבה ופתיחות. עם זאת, עולים מבין השורות גם רמזים לקשיים שחווים בני הזוג על רקע ההבדלים התרבותיים ביניהם, המוצאים ביטויים דרך מנגנונים של המעטה והרחקה.

הספרות המחקרית בנושא זוגיות והורות בין-תרבותית מרבה לעסוק בהבדלים התרבותיים, בקונפליקטים העשויים להיווצר כתוצאה מהם ובדרכים השונות ליישובם. מסקירת ספרות שערס סאליבן וקוטון (Sullivan & Cotton, 2006) עולה כי זוגות בין-תרבותיים מאופיינים בהבדלים

רבים יותר מזוגות חד-תרבותיים, במגוון רחב של תחומים. מחקרים רבים אף מצביעים על השפעתה של התרבות על העמדות והפרקטיקות ההוריות (Giles-Sims & Lockhart, 2005; Jambunathan, Burts & Pierce, 2000; Julian, McKenry & McKelvey, 1994; Rosenthal & Roer-Strier, 2001; Shor, 1999). לאור מחקרים אלו, מעניין כי לתפיסתם של המרואיינים במחקר הנוכחי אין להבדלים התרבותיים ביניהם כל השפעה על חוויית הזוגיות וההורות שלהם. אחד המחקרים הבולטים המתארים חוויה דומה הנו מחקרם של וורלי, קני וקני (Wehrly, Kenney & Kenney, 1999; In McFadden, 2001), אשר העלה כי בעוד אנשי טיפול מיהח לייחס בעיות בקשר הזוגי להבדלים הגזעיים בין בני הזוג, הזוגות עצמם לא חשו שהאתניות והגזע מהווים גורם בקשר שלהם בחיי היומיום. בהמשך לממצאים אלו הציע מקפדן (McFadden, 2001) כי על אנשי טיפול להימנע מסטריאוטיפים המתלווים לנישואין ולמשפחות בין-תרבותיות. אני סבורה כי יש מידה של צדק במסקנה זו, אשר משתמע ממנה כי במקום בו מחפשים הבדלים קיים סיכוי רב למוצאם. השאלה הקובעת בהקשר זה היא מקור ההבדל ושורשיו. הימנעות מסטריאוטיפים, קשה ככל שתהא, היא ללא ספק חיונית בבואנו לחקור ולסייע לזוגות הורים בין-תרבותיים ובכלל. לצד זאת, אני מאמינה כי יש מקום להתבוננות מעמיקה יותר בחוויית הזוגיות וההורות הבין-תרבותית, אשר ממצאי המחקר הנוכחי מאירים את המורכבות המאפיינת אותה. בסופו של דבר, המפגש בין בני הזוג הוא גם מפגש בין תרבויות שונות. במובן זה, דומה הזוגיות וההורות הבין-תרבותית לחוויית הגירה. לשיטתה של מירסקי (2005), תהליך ההגירה הוא תהליך של ספרציה-אינדיבידואציה (Mahler, 1968), המעורר מחדש את הקונפליקט הבסיסי בין צורכי תלות לצורכי עצמאות. השאיפה לשינוי, להתפתחות ולאוטונומיה עומדים, פעמים רבות, ביסוד ההחלטה להגר. אולם, אלו נתקלים בקונפליקט נוכח דחפי התלות המתגברים לאחר ההגירה, תחושת הבדידות, ההכרה באובדן הסביבה המוכרת וחוסר האונים אל מול הסביבה החדשה. הקונפליקט בין הדחפים השונים מגיע ליישובו היחסי באמצעות משא ומתן פנימי. האינטגרציה בין ההתקשרויות הישנות והחדשות, בין רכיבי האישיות והזהות הישנים לחדשים, היא שתאפשר את המשך ההתפתחות. תהליכים אלו עשויים להיות ממושכים וכואבים וההתמודדות עמם נשענת לא אחת על מנגנוני הגנה (מירסקי, 2005), מכניזמים פסיכולוגיים אוטומטיים ולא מודעים. מנגנוני ההגנה מגנים על האדם מפני קונפליקטים רגשיים וגורמי דחק פנימיים וחיצוניים ומאפשרים לו להפחית את תחושת החרדה הכרוכה בהם (APA, 2000). כאשר התנאים החיצוניים קשים והקונפליקטים הפנימיים חריפים עלולה ההגירה להפוך לטראומה.

מנגד, במידה והמשאבים הפנימיים חזקים והתנאים החיצוניים טובים, עשויה ההגירה להיות הזדמנות להתפתחות אישית ולגיבוש אישיות בוגרת (מירסקי, 2005; In Walsh, Adler, 1975; Shulman & Maurer, 2008; Mirsky & Peretz, 2006; Colarusso, 2000). תהליך הספצרציה-אינדיבידואציה ממשיך ומשתכלל לאורך החיים ומשפיע על כל שלב התפתחותי בחיים (Colarusso, 2000). הנישואין והמעבר להורות, המתרחשים לרוב בגיל הגרות המוקדמת, כרוכים בפרדות פיזית ופסיכולוגית ומציפים את הקונפליקט הבסיסי בין צורכי תלות לצורכי עצמאות. בשלב זה, ה"עצמי" והאחר מוגדרים לראשונה דרך קשרים עם אנשים שאינם אובייקט ההתקשרות הראשוני, דהיינו ההורים (שם). כאשר בזוגות בין-תרבותיים עסקינן, הקונפליקט ההתפתחותי מקבל נופך נוסף של מורכבות, נוכח השוני התרבותי הקיים בין בני הזוג. בדומה לחוויית ההגירה, הזוגיות וההורות הבין-תרבותית כרוכה בתהליך של הסתגלות. הזהויות של כל אחד מבני הזוג התעצבו בהקשרים אקו-תרבותיים שונים והמפגש ביניהן מחייב משא ומתן הן ברמה הפנימית האישית והן ברמה הבינאישית. האינטגרציה בין ההתקשרויות הישנות לחדשות, על רכיביהן הפסיכולוגיים והתרבותיים, תאפשר את המשך ההתפתחות ואת גיבוש הזהות האישית, הזוגית וההורית האינטגרטיבית. עבור הזוגות הבין-תרבותיים תהליך זה כרוך בקושי רב במיוחד. היות והאלמנטים התרבותיים הזרים קשים לאינטגרציה עם שאר מרכיבי הזהות, מופעלים מנגנוני ההגנה. מנגנון ההגנה המרכזי בו עושים שימוש בני הזוג במחקר הנוכחי הוא ההכחשה, אחד ממנגנוני ההגנה הראשוניים-פרימיטיביים בתיאוריה הפסיכואנליטית. תפקידם של מנגנונים אלו להגן על הגבולות בין ה"עצמי" למציאות החיצונית והם פועלים במנותק מעקרון המציאות. ההכחשה מאפשרת לתכנים המאיימים לעלות למודע תוך נטייה לכפור בנכונותם או בעצם קיומם (McWilliams, 1994). על מנת להגן על עצמו מפני מציאות לא נעימה ומעוררת חרדה מסתב האדם המכחיש להאמין בקיומה, הגם שזו נוכחת עבור אחרים (APA, 2000). מקורה של ההכחשה באגוצנטריות של שלב הילדות המוקדמת, בו שולטת האמונה כי "אם אני לא מכיר בתופעה משמע שהיא אינה קיימת" (McWilliams, 1994).

כאמור, בני הזוג במחקר הנוכחי מודעים לשוני התרבותי ביניהם, אך שוללים ומכחישים את השפעתו על חיי הזוגיות וההורות שלהם. מן הראיונות עמם עולה כי המפגש הבין-תרבותי כרוך בקשיים. קשיים אלו מעוררים חרדה ומאיימים על ה"עצמי" ועל הזהות האישית, הזוגית וההורית שלהם ועל כן נוטים בני הזוג להרחיק עצמם מהם ולהמעט מערכם. הם נוטים לייחס את מקור ההבדלים ביניהם למאפיינים אישיותיים ולחינוך "מבית", כאשר האחרון מעוקר למעשה מתוכו

התרבותי. לומסקי-פדר, רפפורט ולרנר (2005) זיהו פרקטיקה פרשנית דומה של פרסונליזציה (בתוך לומסקי-פדר, רפפורט ולרנר, 2005; Walter & Cookie-White, 1996) בפרשנותם של מהגרים ומהגרות רוסים את המזרחים והמזרחיות. הפרסונליזציה "מחלצת את האחר משיוס הקבוצתי, מפשיטה אותו מסימנים אתניים מזהים ומגדירה אותו כייחודי. בכך היא מאפשרת למפרש לעקוף את ההיררכיה האתנית, המושתתת תמיד על בסיס קולקטיבי" (לומסקי-פדר, רפפורט ולרנר, 2005, ע' 132). מודל פרשני זה, המשותף לשני בני הזוג, משמש כמעין מנגנון הגנה ומסייע להם לשמור על ה"עצמי" שלהם ועל המערכת הזוגית-הורית מפני האיום שמעורר השוני התרבותי ביניהם.

אין לדחות על הסף גם את האפשרות כי הפנמת הרצייה החברתית (social desirability) ממלאת תפקיד מרכזי בשלילת הקשיים שמקורם בהבדלים בתרבויות המוצא השונות עליהן נמנים בני הזוג. רצייה זו אולי תורמת לשכנוע העצמי שהזהות היא ישראלית וממילא חילוקי הדעות, אם ישנם כאלה, נובעים ממשקעי "בית ההורים" או מהבדלי אישיות, אך לא מהבדלים בתרבות המוצא.

ממצא מעניין נוסף שעלה במחקר הוא נטייתן של האימהות להדגיש את הזהות הישראלית שלהן ושל בני זוגן. מנקודת מבט פסיכולוגית ניתן לפרש ולטעון כי באמצעות חידוד הישראליות מבקשות האימהות להבליט את רכיבי הזהות המשותפים להן ולבני זוגן ובד בבד להמעית מחשיבותם של רכיבי הזהות השונים והסותרים. במובן זה משרת החידוד את מנגנוני ההגנה של האימהות ומסייע להן להכחיש את ההשפעה התרבותית על חיי הזוגיות וההורות שלהן. המעבר להורות מצריך היערכות מחדש של המציאויות הפסיכולוגיות הפרטיות לתוך מציאות הורית מאוחדת (Crippen & Brew, 2007), המושגת כאן דרך הדגשת המכנה המשותף הישראלי. יתכן כי על-ידי שרטוט המכנה המשותף מנסות האימהות למנוע בצורה לא מודעת גם את הדיסוננס של ילדיהן, הגדלים בצלן של שתי תרבויות שונות.

לצד הפרשנות הפסיכולוגית, את הדגשת הזהות הישראלית של האימהות ניתן וחשוב לבחון גם בהקשר תהליכי גיבוש הזהות וההיטמעות הרחבים יותר של מהגרי ברה"מ בחברה הישראלית. בחינת תהליכים אלו מעלה מורכבות רבה: בעוד חלק מהמחקרים מצביעים על מגמת ההתבדלות של אוכלוסיית המהגרים הרוסית מהחברה הישראלית ועל הסתגרותה בתוך עצמה (לשם, 2009; Al Haj, 2002), אחרים מדווחים על מגמה לאמץ אסטרטגיית היטמעות דו-תרבותית. במסגרת

אסטרטגיה זו משמרים המהגרים את זהותם הרוסית ובמקביל מאמצים לעצמם זהות ישראלית (Adler, 2004; In Benish-Weisman & Horenczyk, 2010).

ממצאי המחקר הנוכחי ביחס לזהות האימהות תואמים במידה רבה לממצאיה של קנורין-טבשי (2007), לפיהם יוצאי ברה"מ לשעבר הנשואים לישראלים וותיקים עוברים תהליך של "ישראלזציה". החוקרת מצאה כי במערכת זוגית עם ילידי הארץ, המהגרים מתרחקים מתרבות מוצאם ונוטים לאמץ את זהותם התרבותית של בני זוגם. תהליך זה מתבטא, למשל, בשימוש נרחב בשפה העברית בבית ובציון חגים יהודיים וישראלים. אפשר כי האימוץ של תרבות בני הזוג הישראליים הוותיקים מחזק את שייכותם לחברה הישראלית ובכך משפר את דימויים העצמי של יוצאי ברה"מ לשעבר ואת מיצובם החברתי (שם). אולם, על אף שהאימהות במחקר הנוכחי עבח תהליך דומה של "ישראלזציה", נראה כי לפחות בכל הנוגע לעמדות ולפרקטיקות ההוריות הן נוטות ברוב המקרים דווקא לשמר את ערכי תרבות המוצא שלהן.

לטענתו של לשם (2009), תחושת הישראליות של מהגרי ברה"מ לשעבר גוברת עם הוותק שלהם בארץ. ממחקרו עולה כי לאורך זמן חלה עלייה משמעותית בתחושת הזהות הישראלית של המהגרים, בד בבד עם הפחתה ניכרת בעצמת תחושת הזהות הרוסית. ממצאי המחקר הנוכחי, אשר המשתתפות בו מחזיקות בוותק של כ-20 שנים בארץ, עולים בקנה אחד עם ממצאים אלו.

אם משתמשים במודל ההיטמעות של ברי (Berry, 1990), נראה על פניו כי האימהות סיגלו לעצמן סגנון היטמעות הנע בין אינטגרציה לאסימילציה. בסגנון הראשון מאמץ המהגר לזהותו רכיבים הן מתרבות הרוב והן מתרבות המיעוט לה הוא משתייך. בסגנון השני הוא מאמץ את תרבות הרוב תוך ויתור על קשריו עם תרבות המקור שלו (שם). האימהות מוקירות את תרבות הוריהן אך מגדירות עצמן כישראליות. אימוץ הזהות הישראלית נעשה לעתים על חשבון הזהות הרוסית ומצריך ויתור על סממנים ורכיבי זהות רוסיים, כגון על הנחלת השפה הרוסית לילדים ועל החינוך בגן רוסי. על-פי בניה-זיסמן והורנציק (Benish-Weisman & Horenczyk, 2010), סגנונות היטמעות אלו אופייניים למהגרים מברה"מ שחוו את ההגירה שלהם לישראל כמוצלחת. למהגרים אלו שותפה גם הנטייה להגדיר את זהותם התרבותית כישראלית יותר מאשר כרוסית או כיהודית, בהשוואה למהגרים שחוו את ההגירה שלהם כלא מוצלחת. היות ואין בידנו מידע מספק על חווית ההגירה של האימהות ואף לא על האופן בו הן מבנות ומפרשות את מושג הישראליות, על מנת להעמיק בהבנת זהותן מתבקש מחקר נוסף.

מעבר לממצאים שנדונו לעיל, מצטיירת תמונה אופטימית ביחס לחוויית ההורות הבין-תרבותית. העובדה שבני הזוג מצליחים לראות במפגש הבין-תרבותי הזדמנות לחוויה מעשירה,

לקרבה, פתיחות והשלמה הדדית מעידה על קיומם של משאבים פנימיים ותנאים חיצוניים טובים. כוחות חיוביים אלו חיוניים בדרך ליצירת אינטגרציה בין ההתקשרויות הישנות לחדשות (מירסקי, 2005). בדומה לחוויית ההגירה, ההורות וגידול הילדים במשפחה בין-תרבותית כרוכים בקשיים ובאתגרים רבים. עם זאת, הם טומנים בחובם גם הזדמנות ייחודית לקשר משלים ועשיר, לגיבוש זהות אישית בוגרת דרך הסתגלות הדדית וליצירת זהות משפחתית חדשה ומגוונת (Crippen & Brew, 2007).

סיכום

גל העלייה מברה"מ לשעבר בשנות ה-90 הפגיש מאות אלפי עולים עם האוכלוסייה הוותיקה יותר בישראל, אשר יוצאי עדות המזרח מהווים חלק גדול מתוכה. גל עלייה זה, שהביא עמו אוכלוסיה אשכנזית רבה, ערער את מאזן הכוחות ואת מרקם היחסים העדין ממילא בין אשכנזים למזרחים בישראל (ליבוביץ' ולומסקי-פדר, עומד להתפרסם). לצד המתחים והקונפליקטים הקיימים בין יוצאי עדות המזרח ליוצאי ברה"מ לשעבר אנו עדים גם למפגשים בין-תרבותיים מסוג שונה, ובכלל זה להיווצרותן של מערכות יחסים זוגיות והקמתן של משפחות מעורבות (שם). במחקר הנוכחי ביקשתי להתחקות אחר מפגש מן הסוג הזה. המחקר עסק בחוויית ההורות הבין-תרבותית במישור של עמדות ופרקטיקות הורות בין אמהות יוצאות ברית-המועצות ואבות ילידי הארץ ממוצא מזרחי. ההצצה לעולמם של זוגות ההורים חשפה בפניי את המורכבות הרבה של המפגש הבין-תרבותי ביניהם, על כל הקשיים וההזדמנויות שהוא טומן בחובו.

בהיותה מדינת הגירה מורכבת ישראל ממארג של תרבויות וזהויות רבות ומגוונות. בשל טבעה זה היא מהווה שדה מחקר פורה עבור המבקשים ללמוד על המפגש הבין-תרבותי בין קבוצות אוכלוסייה שונות. במחקר זה בחרתי לעסוק במפגש הבין-תרבותי בין שתי קבוצות אתניות אשר ברמה המאקרו-חברתית קיים ביניהם פער תרבותי ניכר. פער זה מוביל פעמים רבות לגישות סטריאוטיפיות, למתח ולעוינות הדדית (שומסקי, 2005). במחקר הנוכחי לא באו יחסי כוחות אלו לידי ביטוי. יתרה מכך, על אף הקשיים הכרוכים במפגש הבין-תרבותי הזוגות שרואיינו כאן ראו גם כמקור להעשרה וערך מוסף. ממצאים אלו סותרים את ממצאיהן של ליבוביץ' ולומסקי-פדר (עומד להתפרסם), אשר מצאו כי הדינמיקה במשפחות אלו, פרטית ואינטימית ככל שתהא, מנוהלת ומווסתת על-ידי יחסי כוח בין הצדדים הנגזרים מהיררכיות חברתיות ברמה המאקרו-חברתית. החוקרות דיווחו כי "באף אחת מן המשפחות לא נשמע קול המתאר את השונות התרבותית במושגים של סובלנות, למידה הדדית והעשרה. לחילופין, השיח הדומיננטי בכולן תיאר

את המפגש הבין תרבותי במושגים של כוח ושליטה וניתוח הראיונות חשף מאבק שבו בני הקבוצות האתניות – המזרחית והרוסית – מנסים לשמר על ההבחנות החברתיות ועל הדיכוטומיות המסורתיות" (ע' 18). יתכן כי ההסבר להבדלים משמעותיים אלו בממצאים מצוי בגודלו המצומצם של המדגם ו/או בהיקפן השונה של אוכלוסיות המחקר: בעוד המחקר הנוכחי התמקד בזוגות ההורים, מחקרן של ליבוביץ' ולומסקי-פדר התייחס גם לדינמיקות וליחסי הגומלין בין המשפחות המורחבות, קרי הסבים והסבתות מכל צד. עם זאת, אני סבורה כי דווקא התבוננותו של המחקר הנוכחי בחווייתם המזוקקת של זוגות ההורים מקנה משמעות ייחודית לממצאיו. אין גם להתעלם מכך שהמחקר הנוכחי הוא בבחינת "צילום מצב" נקודת זמן מקרית נתונה וקצרה, ולא תוכן לעקוב לאורך זמן אחרי תהליכי התפתחות ההורות תוך כדי התרחשותם.

כפי שנאמר בחלקה הראשון של העבודה, המטרה השנייה במחקר זה היתה להרחיב את הידע בנושא העמדות והפרקטיקות ההוריות במשפחות ממוצא מזרחי. בהיעדר ספרות קודמת על ההורות המזרחית כיום, נקודת המוצא של הדיון בממצאים היתה מציאות החיים בה נולדו וגדלו האבות, מציאות בחברה שאימצה לעצמה ערכים ומאפיינים מערביים (הרפז וכן-ברוך, 2004). מובן שצריך להתייחס בזהירות המתבקשת באשר לתוקפה של האקסטרפולציה שבה נקטתי. עבודתי זו מבקשת להרים תרומה צנועה להתחלת המחקר על דפוסי הורות של ילידי הארץ ממוצא מזרחי מתוך הנחה שאין דמיון מלא בין דפוסי ההורות הפרטיקולריים שלהם לבין דפוסי זהות שנמצאו בחברות מערביות וישראל בכללן.

זאת ועוד: מוצאן של האימהות שהשתתפו במחקר הנוכחי בברה"מ האירופית. גודלה וגיוונה התרבותי של החברה בברה"מ רב. ברה"מ האירופית שונה במאפייניה הדמוגרפיים מברה"מ האסייתית (שומסקי, 2005) וניתן אף למצוא הבדלים תרבותיים בין אזורים כפריים לעירוניים (המכון ליהדות זמננו, 2002). זהותם והרקע האתנו-תרבותי של יהודי ברה"מ משתנים בהתאם לרפובליקה ולאזור בהם חיו. מכאן שלא ניתן להגדיר זהות אחת הומוגנית של עולי ברה"מ.

מגבלה נוספת של המחקר הנוכחי טמונה בכך שלא נבחן בו המשתנה המגדרי. המחקר לא בחר את חווית ההורות הבין-תרבותית של אבות יוצאי ברה"מ לשעבר ואמהות ילידות הארץ ממוצא מזרחי. לכן, קשה היה לעתים להבחין בין ההשפעות התרבותיות על חווית ההורות לבין ההשפעות המגדריות עליה. במחקרי המשך ניתן ומומלץ לבחון גם את המשתנה המגדרי וכך להעשיר את הבנת המפגש ההורי הבין-תרבותי.

חשוב להדגיש כי גודלו המצומצם של המדגם מקשה על הסקת מסקנות גורפות ביחס לכלל זוגות ההורים בהם האישה יוצאת ברה"מ לשעבר ובעלה יליד הארץ ממוצא מזרחי. מטבעה של

שיטת המחקר שננקטה כאן שהיא מוותרת מראש על ייצוגיות וממילא על יומרת הכללה לטובת תובנות נקודתיות. יתר על כן: היות והמשתתפים במחקר הנוכחי הנם זוגות, הרי שמספר המקרים אינו כמספר המרואיינים בפועל ומכאן שהקושי להכליל את ממצאיו רב במיוחד. מדגם גדול יותר עשוי לחשוף חוויות וקולות אחרים ולהעשיר את הידע על המפגש הבין-תרבותי של זוגות אלו. עם זאת, הספרות העוסקת בזוגיות והורות בהקשר התרבותי גדושה מחקרים איכותניים אשר התבססו על מדגמים של מקרים בודדים. גודל המדגם במחקרן של ליבוביץ' ולומסקי-פדר (עומד להתפרסם), לדוגמה, היה נמוך מגודל המדגם במחקר הנוכחי ועמד על חמישה מקרים בלבד. חוקרים שונים עשו שימוש בחקר מקרה מהשדה הטיפולי והמחקרי במטרה ללמוד על מערכות נישואין בין-תרבותיות (Kim, 1998; Watts & Henriksen, 1999), על יחסים זוגיים ומשפחתיים בהקשר של הסתגלות תרבותית והגירה (מירסקי, 2005; Seto ; Al-Krenawi & Graham, 2005; Peterson, Eifert, Feingold & Woodford, 2007), ועל זוגיות והורות בכלל (עומר, 2000; Davidson, 2009). חקר המקרה עושה שימוש ביחידה או ביחידות מוגדרות במטרה להבין את המקרה הייחודי לעומקו ועל כל רכיביו (שלסקי ואלפרט, 2007). סטייק (בתוך שלסקי ואלפרט, 2007; Stake, 1988; 2000) הבחין בין כמה סוגים של חקר מקרה, אשר אחד מהם הוא "חקר מקרה קולקטיבי". בסוג מחקר זה נבחנים מספר מקרים בודדים דרך השוואה לגבי המשותף או המבדיל ביניהם (שלסקי, 2007). מנקודת מבט זו ניתן לראות גם במחקר הנוכחי כמעין חקר מקרה, הגם שהוא אינו עונה על הגדרותיה הקלאסיות של הסוגה.

חרף המגבלות שצוינו לעיל, שופך המחקר הנוכחי מעט אור על חוויות ההורות הבין-תרבותית במשפחות בהן האם מוצאה מברה"מ לשעבר והאב יליד הארץ ממוצא מזרחי. ראשית, הוא מאפשר הצצה והבנה ייחודית של המפגשים בין קבוצות אתניות שונות בישראל, כאשר במקרה הנוכחי מדובר בשתי קבוצות שברמה המאקרו- חברתית מאופיינות בעוינות ובגישות סטריאוטיפיות הדדיות. בעוד שמחקרים קודמים שבחנו מפגש זה בין יוצאי ברה"מ לשעבר לבין יוצאי עדות המזרח התמקדו בעיקר ברמה המאקרו- חברתית (לומסקי-פדר, רפפורט ולרנר, 2005), עסק המחקר הנוכחי דווקא במפגש הבין-תרבותי בתוך המשפחה. מפגשים בין-תרבותיים ברמת ניתוח זו אינם זוכים, על-פי רוב, לדי תשומת לב ציבורית ומחקרית ואין כמעט מידע על אופיים ועל היקפם (שם). שנית, המחקר פותח בפנינו את האפשרות לראות בשוני התרבותי דווקא כהזדמנות ליצירת קשר וקרבה ולא בהכרח כגורם מעורר קונפליקטים ומתח בהורות. במובן זה הוא פורץ דרך למחקרים אחרים שיבדקו את ההשפעות החיוביות הפוטנציאליות שיש לקשרים בין-

תרבותיים על חווית ההורות והזוגיות. לבסוף, המחקר עשוי לתרום לאנשי טיפול ופיתוח שירותים המבקשים להרחיב את הבנתם את חווית ההורות הבין-תרבותית. ביכולתם של אלו לסייע להורים בפיתוח מודעות להשפעות של השוני התרבותי ביניהם ולעודד אותם לראות גם את ההזדמנויות הטמונות בו. לתהליכים אלו חשיבות מרכזית בדרך לעיצוב זהות משפחתית משותפת ואינטגרטיבית הנותנת מקום לגוונים התרבותיים השונים של כל צד.

התייחסות רפלקסיבית

בניגוד למחקר הכמותי, בו איסוף הנתונים והניתוח נשענים בעיקר על שאלונים ותוכנות סטטיסטיות, במחקר האיכותני כלי המחקר העיקרי הוא האדם. מורכבותם של בני האדם ושל הפעילות האנושית ניתנת להבנה במלואה רק דרך מעורבותו והתכוונותו של החוקר במציאות הנחקרת ולא על-ידי שימוש במכשיר סטטי וחד-ממדי כזה או אחר. החוקר האיכותני-קונסטרוקטיביסטי מהווה חלק בלתי נפרד מהחקירה ובאותה עת מנסה להפריד עצמו מהסיטואציה הנחקרת כדי לחשוב מחדש על משמעויותיהן של ההתנסויות. עמדה זו מצריכה ממנו מידה רבה של רפלקציה – חשיבה, שיח עצמי, עיבוד ובחינה מחדש של ההבנות שנלמדו (שקדי, 2003). מכאן, שעל החוקר לבחון את עמדותיו, מיקומו החברתי, הפרשנויות והחוויות האישיות שלו לכל אורך התהליך. קול החוקר במחקר ראוי שיבטא את האינטראקציה המורכבת והאינטר-סובייקטיבית בין קול המספר לבין קולו שלו (Chase, 2005). כחוקרת נכנסתי לשדה המחקר עם תיאוריות על התנהגות האדם, על אופן התפקוד של החברה ועל עולמם של המרואיינים. חלק מהשקפותיי גלויות וברורות לי, אך חלקן סמויות. אחדות מבוססות ואחרות אישיות וייחודיות. היות ואין ביכולתי להימנע מקיומן של תיאוריות סמויות ומהשפעתן על המחקר אבקש כאן לשים אותן עד כמה שניתן בקדמת הבמה מתוך מודעות מרבית להן ולהשלכותיהן השונות (שקדי, 2003). אחת הסיבות בגינן בחרתי להתמקד במחקר זה דווקא בזווית ההורית של המפגש הבין-תרבותי היא השלב ההתפתחותי בו אני נתונה כעת. לפני כשנה נישאתי לבן זוגי וטרם הבאנו ילדים לעולם. מטבע הדברים אני עסוקה לא מעט במחשבות על הורות, אימהות ועל השינויים המהותיים הצפויים בחיי האישיים ובזוגיות שלנו. שאלות המחקר והשאלות שנשאלו בראיון מושפעות במידה זו או אחרת מחוסר הניסיון ההורי שלי ומן העובדה שהחוויה אינה מוכרת לי. גם האינטראקציה עם זוגות ההורים עשויה היתה להיות מושפעת מכך מאוד. יתכן וההורים חשו שאני לא באמת מבינה את החוויות והקשיים שהם חווים, מה שאולי השפיע על מידת הפתיחות שלהם ועל התכנים

בהם בחרו לשתף אותי. לתרבות, למחשבות, לרגשות, לעמדות ולערכים שלי ביחס להורות וכן לניסיון החיים האישי שלי היתה השפעה על המפגש עם הזוגות ועל הפרשנויות שלי. גדלתי בבית שסגנון ההורות בו היה סמכותי, המשלב תמיכה עם הצבת גבולות (Baumrind, 1989). אני נוטה להאמין כי הצבת גבולות לילד ואכיפתם הנה קריטית. הידע התיאורטי שלי על הורות וגידול ילדים כלל, בין השאר, היכרות עם סגנונות ההורות של באומרינד (Baumrind, 1989) ועם תיאורית התקשרות (Ainsworth, 1978; Bowlby, 1999). מספרות זו עולה חשיבותו של חינוך המשלב תמיכה ותגובתיות הורית לצד הצבת גבולות. במפגש עם ההורים וכן בתהליך הניתוח נאלצתי להיזהר מלגלות שיפוטיות ביחס להורים המרואיינים, לעמדותיהם ולפרקטיקות ההורות שלהם כפי שבאות לידי ביטוי, לדוגמא, בדבריו של האב:

"אין יותר מדי חינוך בבית. היא עושה מה שהיא רוצה, בקטע של מה לקבל, מה מותר, מה אסור – מותר לה הכל. לפעמים היא גם נותנת פליק לאמא, או לאבא, אני מבליג לגמרי. זה הפך להיות מן בדיחה כזאת. אמא לפעמים אומרת לה "למה", וזה, אני ממשך כרגיל" (גיל).

נולדתי בישראל להורים ממוצא פולני-גרמני. אין לי הכרות אישית עם חווית הגירה ומעולם לא נאלצתי להתמודד עם הקשיים הרבים הכרוכים בה. היות וגם בן זוגי הוא אשכנזי יליד הארץ, ההתמודדות עם המפגש הזוגי הבין-תרבותי זרה לי, כמו גם החוויה של החיים לצד בן-זוג מהגר. כל אלו סביר כי השפיעו באופן גלוי או סמוי על יכולתי להתכוון ולהתחבר באופן מלא לעולמם של הנחקרים וכן על האינטראקציה עמם, על הנתונים שהתקבלו ועל פרשנותם. בנוסף, המחקר עוסק בתרבויות אשר חשות מאוימות אחת מהשנייה וטבקות על מיצובן החברתי. יתכן כי במידה מסוימת ייצגתי בעיני המשתתפים את האשכנזיות המקומית הוותיקה, הנהנית מהון חברתי רב קבוצה תרבותית זו יכולה היתה להחוות עליונה למרואיינים ומכאן להשפיע על מיזת הפתיחות שלהם בפניי ועל האינטראקציה כולה.

השפעה נוספת על תהליך המחקר היתה למשתנה המגדרי. אני סבורה כי הראיון עם גיל ממחיש את ההשפעה המגדרית בעוצמה הרבה והברורה ביותר ועל כן בחרתי להביא ממנו מספר ציטוטים. מטבע הדברים, גם בזמן הראיונות וגם במהלך הניתוח מצאתי שקל לי יותר להתחבר לאמהות ולהזדהות עם קשייהן מאשר לאבות. כאישה חשתי תסכול מכך שרוב מטלות משק הבית והטיפול בילדים נופלות על כתפיהן. התבטאותו של גיל, למשל, ביחס למוכנותו של אשתו "לוותר" לו על היבטים מסוימים בטיפול בבתם, עוררה בי אפילו כעס:

"היא ממש נתנה לי את זה... זה היה ממש כיף לקבל את זה, ממש כיף לי, לבוא הביתה כמו מלך".

ההבדל המגדרי ביני לבין האבות היה נוכח והשפעתו על האינטראקציה הורגשה לעתים כבר מהרגעים הראשונים של המפגש. כך מיומן החוקרת:

"גיל הגיע הביתה לקראת 21:00. קמתי לקראתו אך הוא לא לחץ לי את היד. נטשה הציעה לו ללכת להתקלח לפני הראיון והוא הסכים... כשגיל יצא מהמקלחת אמרה לי נטשה שהוא מאוד מתרגש מזה שהוא עולה אתי לגג (המקום היחיד בו התאפשר לנו לשוחח בפרטיות). הם התבדחו על זה, כביכול כאילו אני והוא יוצאים לדייט רומנטי כלשהו. מעט הובכת מהסיטואציה..."

בכל מפגש בין שני אנשים קיים מתח בין קרבה ומרחק, בין השתייכות ונפרדות. מתח זה מועצם כאשר אחד הצדדים נתפס כ"זר" – כמי שאינו שייך לקבוצה החברתית אך עם זאת קרוב אליה (Simmel, 1950; In Lomsky-Feder, 1996). הזרות שלי כאישה המבקשת לחקור את חוויתם של גברים-אבות מושרשת בהבניות ובהיררכיות המגדריות בחברה ונכחה מאוד במפגש ביני לבין המרואיינים. ההבדלים המגדריים השפיעו לעתים גם על האופן בו בחרו האבות להתבטא בזמן הראיון ועל ציפיותיהם לתגובתי. לא אחת חשתי שכאשר סיפרו על מעורבותם הנמוכה בבית היו האבות נבוכים וחששו מתגובתי כאישה. לעתים הרגשתי שבדבריהם היה טון מעט מתנצל:

"היא בענייני הבית. כל מה שקשור לבית... עושה את הקניות של ה... לבית, היא.. מביאה את הילדה, יודעת מתי ל... ל... לטפל בה, מה לעשות איתה, מה לעשות בבית, כל מה שקשור ל...תפעול של הבית האמת שאני לא עושה כלום (צוחק), בבית, שזה גרוע לגמרי, אני לא עושה כלום... היא.. היא מ..היא מאוד מעורבת, בעניין הזה. אני פחות. הרבה פחות. בכלל לא. סתם... (צוחק, גם אני). אני מקצין לאט לאט..."

כמו בהתערבות טיפולית, גם במהלך הראיון נדרשתי לעמדה מעורבת ומכוונת לאחר. ברם, שלא כמו בהתערבות טיפולית בה המטרה היא יצירת שינוי בחיי המטופל, מטרת הראיון היתה יצירת שינוי בהבנה שלי כחוקרת את התופעה הנחקרת. בניגוד למפגש הטיפולי בו אני כמטפלת מנסה לסייע למטופל להגיע לתובנות חדשות ביחס לחייו, כאן המטרה היא שאני, החוקרת, אגיע לתובנות חדשות דרך המרואיין (Josselson, 2007). במהלך המפגש עם המרואיינים גיליתי קושי מסוים לעבור מ"כובע המטפלת" ל"כובע החוקרת", במיוחד כאשר הועלו קשיים בהם אני נתקלת פעמים רבות בחיי המקצועיים. כך, למשל, כאשר חשתי שהאם מתוסכלת מכך שבעלה אינו מגלה הבנה ואמפאטיה למצוקתה ולעומס עמו היא מתמודדת:

"...כל הנטל נופל עלי והוא עדיין לא מבין את זה. אה זה פשוט אה... ממש מסך מול העיניים פשוט לא לא מבין כאילו את הקושי" (אירינה).

במהלך כל שלבי המחקר ניסיתי להתמודד עם הסוגיות הנ"ל דרך מודעות למורכבויות הקיימות. הרפלקציה הינה תהליך מתמשך אשר ליווה אותי לכל אורך הראיונות והמחקר

(Josselson & Lieblich, 2002). שאפתי להרחיב ככל האפשר את הידע התיאורטי שלי על הורות, גידול ילדים, על הקשיים עמם מתמודדים הורים בכלל ובמשפחות בין-תרבותיות בפרט. למדתי על התרבויות הנחקרות על מנת שאוכל להתחבר לעולמם של המרואיינים ולהבין את התנסויותיהם מתוך המקום שלהם. בכדי להתחבר לחוויה של האימהות העמקתי את היכרותי עם תיאוריות בנושא הגירה ובפרט על היטמעות, הסתגלות והתהליכים הפסיכולוגיים הכרוכים בהן. כן ביקשתי ללמוד על ההשפעה המגדרית ועל השפעתן של ההבניות החברתיות על כל הנוכחים בראיון, ובכלל זה גם עלי. במהלך המחקר כולו נדרשתי להיות מודעת ככל האפשר לידע, לעמדות, לאמונות ולערכים שאני מביאה עמי ולאופן בו עשויים אלו להשפיע עליו. ניסיתי להיות מודעת להשפעות של גורמים מגדריים, חברתיים ותרבותיים על המחקר בכלל ועל המפגש עם המרואיינים בפרט. במהלך הראיונות עשיתי מאמץ לנטרל עמדות שיפוטיות הנובעות מהתרבות, ניסיון החיים והניסיון המקצועי שלי ולהקשיב בצורה אמפאטית למרואיינים.

עם סיום הראיונות ביקשתי לשמוע מהמרואיינים עצמם על חווית הראיון שלהם והאם ישן שאלות נוספות או אחרות שלדעתם חשוב שישאלו. אני סבורה כי למידה זו מהמרואיינים חיונית להפקת ממצאים משמעותיים מהמחקר. לבסוף, השתדלתי להיות מודעות גם למטרת המפגש עם המרואיינים ולתפקיד שאני ממלאות בו - מראיינת ולא מטפלת. כאשר הועלו קשיים ומצוקות על ידי המרואיינים עשיתי מאמץ שלא להתערב באופן אינסטינקטיבי אלא להסתפק בהקשבה אמפאטית. תחת זאת, ציינתי בפני המרואיינים בתחילת הראיון שאם יחוו צורך בכך אשמח להפנותם לשירותים הטיפוליים המתאימים.

רשימת מקורות

- אדגר, א. וסדג'וויק, פ. (ערכים) (2007). לקסיקון לתיאוריה של התרבות: מושגי יסוד. תל-אביב: רסלינג.
- איילון, י. וצבר-בן יהושע, נ. (2010). תהליך ניתוח תוכן לפי תיאוריה מעוגנת בשדה. בתוך ל. קסן ומ. קרומר-נבו (עורכות). ניתוח נתונים במחקר איכותני (ע' 359-382). באר שבע: אוניברסיטת בן גוריון.
- אליאס נ., בר-אילן ירושלמי מ. וסופר ש. (2000). היחסים בין עולי חבר המדינות לבין הישראלים הוותיקים והתפיסות ההדדיות שלהם: סקירת ספרות מחקרית. מוגש ליחיד ועדת העלייה, הקליטה והתפוצות נעמי בלומנטל. הכנסת - מרכז מחקר ומידע.
- ברגה, פ.ל. ולאקמן, ת. (1989). מיסוד. מתוך ד. רוט-הלר ונ. נווה (עורכים), היחיד והסדר החברתי (ע' 395-408). תל-אביב: עם עובד.
- גוטליב-רגב, מ. (1998). פתאום הורים: על התהליכים האישיים שעוברים הורים חדשים. תל-אביב: זמורה ביתן.
- דמיאן, נ. ורוזנבאום-תמרי, י. (1996). עולי חבר העמים לאחר חמש שנים בארץ (עולי יולי 1990): דוח מס' 9. המשרד לקליטת העלייה, האגף לתכנון ולמחקר.
- דמיאן, נ. ורוזנבאום-תמרי, י. (1993). עמדות הציבור הישראלי כלפי העלייה. יהודי ברית-המועצות במעבר, 1, 178-183.
- הורוביץ, ד. וליסק, מ. (1990). מצוקות באוטופיה: ישראל - חברה בעומס-יתר. תל-אביב: עם עובד.
- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2003). שנתון סטטיסטי לישראל מס' 54. ירושלים: הלמ"ס.
- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2004). אוכלוסית עולי ברית-המועצות לשעבר: פרופיל מעודכן לסוף שנת 2004. ירושלים: הלמ"ס.
- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2011). נתונים מסקר כוח אדם לרבע הרביעי ולשנת 2010: הודעה לעיתונות. ירושלים: הלמ"ס.
- המכון ליהדות זמננו (2002). יהדות חבר המדינות: בין תחייה לטמיעה. האוניברסיטה העברית בירושלים. http://icj.huji.ac.il/forum_h_fsujews.asp (אוחזר מהאינטרנט בתאריך 16/08/2010).
- הרפז, י. ובן-ברוך, ד. (2004). עבודה ומשפחה בישראל: 20 שנות מחקר. משאבי אנוש, 193, 20-27.

כזום, ע. (1999). תרבות מערבית, תיוג אתני וסגירות חברתית. סוציולוגיה ישראלית, א(2), 385-428.

לומסקי-פדר, ע., רפפורט, ת. ולרנר, י. (2005). אוריינטליזם במבחן ההגירה: סטודנטים רוסיים קוראים מזרחיות. תיאוריה וביקורת, 26, 119-147.

ליבוביץ', ט. ולומסקי-פדר, ע. (עומד להתפרסם). איך לחנך ילדים במשפחות מעורבות – מפגש בין תרבותי ויחסי חליפין בין משאבים חברתיים. בתוך י. לרנר ור. פלדחי, (עורכות), רוסיים בישראל. ירושלים: מכון ון-ליר הוצאת הקבוץ המאוחד.

ליבליד, ע., תובל-משיח, ר. וזילבר, ת. (2010). בין השלם לחלקיו, ובין תוכן לצורה. בתוך ל. קסן ומ. קרומר-נבו (עורכות). ניתוח נתונים במחקר איכותני (ע' 21-42). באר שבע: אוניברסיטת בן גוריון.

ליסיצה, ס. ופרס, י. (2000). עולי חבר-העמים בישראל: גיבוש זהות ותהליכי אינטגרציה סוציולוגיה ישראלית, ג(1), 7-30.

לשם, א. (2009). השתלבות עולי ברית המועצות לשעבר 1990-2005: מחקר תשתית רב תחומי. ירושלים: מסד קליטה.

מירסקי, י. (2005). ישראלים: סימרי הגירה. מבשרת ציון: צבעונים.

מירסקי, י. ופראוור, ל. (1992). לעלות כמתבגר, להתבגר כעולה: נוער עולה מברית המועצות (לשעבר) בישראל. ירושלים: מכון ון-ליר.

סיקרון, מ. ולשם, א. (1998). תהליכי קליטת העולים מברית המועצות לשעבר 1990-1995: ממצאים עיקריים. בתוך מ. סיקרון וא. לשם (עורכים). דיוקנה של עלייה: תהליכי קליטת העולים מברית המועצות לשעבר 1990-1995 (ע' 442-462). ירושלים: מאגנס.

סלונים-נבו, ו. ושרגה, י. (1999). התערבות משפחתית עם עולים מחבר העמים: כיווני מחשבה בתוך ק. רבין (עורכת), להיות שונה בישראל: מוצא עדתי ומין בטיפול בישראל (ע' 121-151). תל-אביב: אוניברסיטת תל אביב.

עומר, ח. (2000). שיקום הסמכות ההורית. תל-אביב: מודן.

פרס, י. וכץ, ר. (1991). המשפחה בישראל: שינוי והמשכיות. בתוך ל. שמגר-הנדלמן ור. בר-יוסף (עורכות), משפחות בישראל (ע' 9-33). ירושלים: אקדמון.

קנורין-טבשי, י. (2007). נישואין מעורבים בין עולי דור אחד וחצי מברה"מ לשעבר לישראלים: חוויה של רב תרבויות בהקשר הזוגי. עבודה לשם קבלת תואר מוסמך. אוניברסיטת בר אילן.

קנייבסקי, מ. (1992). עלייה 90 - בעיות הורים-ילדים-חינוך. בתוך ר. ולר (עורכת), *בין שני עולמות: קובץ מאמרים להעשרת מנחי הורים בנושא קליטת הורים מברית-המועצות* (ע' 84-89). ירושלים: משרד החינוך והתרבות.

רואר-סטריאר, ד. ורוזנטל, מ. (2004). חברות בישראל: תהליכי שינוי ושימור במטרות גידול ילדים. בתוך: א. לשם וד. רואר-סטריאר, (עורכים), *שונות תרבותית כאתגר לשירותי אנוש* (ע' 163-182). ירושלים: מאגנס.

שדולת הנשים בישראל, (2001). *נשים בישראל: ריכוז נתונים ומידע, 1999-2000*. רמת-גן: המרכז למידע ולחקר מדיניות.

שומסקי, ד. (2005). אוריינטליזם ואיסלאמופוביה בקרב האינטליגנציה דוברת הרוסית בישראל. *תיאוריה וביקורת*, 26, 89-119.

שטאל, א. (1993). *משפחה וגידול ילדים ביהדות המזרח*. ירושלים: אקדמון.

שלסקי, ש. ואלפרט, ב. (2007). *דרכים בכתיבת מחקר איכותני: מפירוק המציאות להבנייתה כטקסט*. תל אביב: מכון מופ"ת.

שלסקי, ש. ואריאלי, מ. (2001). מהגישה הפרשנית לגישות פוסט-מודרניסטיות בחקר החינוך. בתוך נ. צבר-בן יהושע (עורכת), *מסורות וזרמים במחקר האיכותני* (ע' 31-75). לוד: דביר.

שטייר, ח., אורן, ע., אליאס, נ. ולוין-אפשטיין, נ. (1998). *תפקידי מיגדר, משפחה, והשתתפות נשים בכוח עבודה – עמדות של ישראלים, ותיקים ועולים חדשים, בפרספקטיבה השוואתית (דו"ח מחקר)*. תל-אביב: המכון למחקר חברתי, אוניברסיטת תל-אביב.

שקדי, א. (2003). *מילים המנסות לגעת: מחקר איכותני – תיאוריה ויישום*. תל-אביב: רמות.

שרף, מ. ומייזלס, ע. (2005). *הסמכות ההורית והקשר בינה לבין תפקוד רגשי, חברתי והתנהגותי בבית-הספר*. אוניברסיטת חיפה, הפקולטה לחינוך.

Ainsworth, M.D.S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum Associates.

Ajzen, I. (1988). *Attitudes, Personality, and Behavior*. Chicago: The Dorsey Press.

Alegre, A. (2011). Parenting styles and children's emotional intelligence: What do we know? *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*, 19(1), 56-62.

- Al-Haj, M. (2002). Ethnic mobilization in an ethno-national state: The case of immigrants from the Former Soviet Union in Israel. *Ethnic and Racial Studies*, 25(2), 238 – 257.
- Al-Haj, M., & Leshem, E. (2000). *Immigrants from the Former Soviet Union in Israel: A research report*. University of Haifa, The Center for Multiculturalism and Education Research.
- Al- Krenawi, A., & J.R. Graham (2005). Marital therapy for Arab Muslim Palestinian couples in the context of reacculturation. *The Family Journal* 13(3), 300-310.
- Allport, G.W. (1935). Attitudes. In C. Murchison (Ed.), *Handbook of social psychology* (pp. 798-844). Worcester, Mass: Clark University Press.
- Alwin, D.F. (2001). Parental values, Beliefs, and behavior: A review and promulga for research into the new century. *Advances in Life Course Research*, 6, 97-139.
- American Psychiatric Association. (2000). Appendix B: Defensive functioning scale. *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (4th ed. Text Revision) (DSM-IV-TR)*. Washington, DC: Author.
- Babbie, E. (2004). *The Practice of social research*. Belmont, CA: Thomson/Wadsworth.
- Baumrind, D. (1967). Child care practices anteceding three patterns of preschool behavior. *Genetic Psychology Monographs*, 75, 43-88.
- Baumrind, D. (1972). An exploratory study of socialization effects on Black children: Some Black-White comparisons. *Child Development*, 43, 261-267.
- Baumrind, D. (1989). Rearing competent children. In W. Damon (Ed.), *Child development today and tomorrow* (pp. 349-378). San Francisco: Jossey-Bass.

- Becker, W.C. (1964). Consequences of different kinds of parental discipline. In M.L. Hoffman & L.W. Hoffman (Eds.), *Review of child development research* (Vol. 1, pp. 169-208). New-York: Russell Sage Foundation.
- Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: A process model. *Child Development, 55*, 83– 96.
- Benish-Weisman, M., & Horenczyk, G. (2010). Cultural identity and perceived success among Israeli immigrants: An emic approach. *International Journal of Intercultural Relations, 34*(5), 516-526.
- Berg, B.L. (1989). A dramaturgical look at interviewing. In *Qualitative research methods for the social science* (pp. 13-39). Boston: Allyn and Bacon.
- Berry, J.W. (1990). Psychology of acculturation. In R. Brislin (Ed.), *Applied cross cultural psychology* (pp. 232–253). Newbury Park, CA: Sage.
- Bornstein, M.H., Tamis-LeMonda, C.S., Hahn, C.S., & Haynes, O.M. (2008). Maternal responsiveness to young children at three ages: Longitudinal analysis of a multidimensional, modular, and specific parenting construct. *Developmental Psychology, 44*(3), 867-874.
- Bowlby, J. (1999) [1969]. *Attachment: Attachment and loss* (2nd ed.). New York: Basic Books.
- Browne, K. (2005). Snowball sampling: using social networks to research non-heterosexual women. *International Journal of Research Methodology, 8*(1), 47-60.
- Coatsworth, J.D., Pantin, H., & Szapocznik, J. (2002). Familias unidas: A family-centered ecodevelopmental intervention to reduce risk for problem behavior among hispanic adolescents. *Clinical Child and Family Psychology Review, 5*(2), 113-132.

- Colarusso, C.A. (2000). Separation-individuation phenomena in adulthood: General concepts and the fifth individuation. *Journal of the American Psychoanalytic Association, 48*(4), 1467-1489.
- Chase, S. (2005). Narrative inquiry: Multiple lenses, approaches, voices. In N. K. Denzin, & Lincoln, Y. S. (Eds.), *The Sage handbook of qualitative research* (pp. 651-680). Thousand Oaks, Ca: Sage.
- Chen, F.F., & West, S.G. (2008). Measuring individualism and collectivism: The importance of considering differential components, reference groups, and measurement invariance. *Journal of Research in Personality, 42*(2), 259-294.
- Collins, W.A., & Russell, G. (1991). Mother-child and father-child relationships in middle childhood and adolescence: A developmental analysis. *Developmental Review, 11*(2), 99-136.
- Craig, L. (2006). Does father care mean fathers share? A comparison of how mothers and fathers in intact families spend time with children. *Gender and Society, 20*(2), 259-281.
- Crippen, C., & Brew, L. (2007). Intercultural parenting and the transcultural family: A literature review. *The Family Journal, 15*(2), 107-115.
- Crohn, J. (1998). Intercultural couples. In M. McGoldrick (Ed.), *Revisioning family therapy: Race, culture and gender in clinical practice* (pp. 295-308). New-York: Guilford.
- Cui, M., Conger, R. D., Bryant, C. M., & Elder, G. H. (2002). Parental behaviors and the quality of adolescent friendships: A social-contextual perspective. *Journal of Marriage and Family, 64*, 676-689.
- Darling, N., & Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin, 113*(3), 487-496.

- Denzin, N.K., & Lincoln, Y.S. (Eds.) (2005). *The Sage handbook of qualitative research*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- De-Paul, J., & Guibert, M. (2008). Empathy and child neglect: A theoretical model. *Child Abuse and Neglect*, 32(11), 1063-1071.
- Dick, G.L. (2004). The fatherhood scale. *Research on Social Work Practice*, 14(2), 80-92.
- Eisenberg, N., Fabes, R. A., Guthrie, I. K., & Reiser, M. (2000). Dispositional emotionality and regulation: Their role in predicting quality of social functioning. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78, 136-157.
- Feldman, S.S., & Wood, D.N. (1994). Parents' expectations for preadolescent boys' behavioral autonomy: A longitudinal study of correlates and outcomes. *Journal of Research on Adolescence*, 4, 45-70.
- Finely, G.E., Mira, S.D., & Schwartz, S.J. (2008). Perceived paternal and maternal involvement: Factor structures, mean differences, and parental roles. *Fathering*, 6(1), 62-82.
- Fischer, A.H., & Manstead, A.S.R. (2000). The relation between gender and emotions in different cultures. In A.H. Fischer (Ed.), *Gender and emotion: Social psychological perspectives* (pp.71-94). New-York: Cambridge University Press.
- Fontana, A., & Frey, J.H. (2005). The interview: From neutral stance to political involvement. In N.K. Denzin, & , Y.S. Lincoln (Eds.), *The Sage handbook of qualitative research* (pp. 695-728). Thousand Oaks, Ca: Sage.
- Garcia, D.R. (2006). Mixed marriages and transnational families in the intercultural context: A case study of African-Spanish couples in Catalonia. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 32(3), 403-433.

- Garfield, C.F., & Chung, P.J. (2006). A qualitative study of early differences in fathers' expectations of their child care responsibilities. *Ambulatory Pediatrics, 6*(4), 215-220.
- Gager, C.T. (1998). The role of valued outcomes, justifications, and comparison referents in perceptions of fairness among dual-earner couples. *Journal of Family Issues, 19*, 622–648.
- Giles-Sims, J., & Lockhart, C. (2005). Culturally shaped patterns of disciplining children. *Journal of Family Issues, 26*(2), 196-218.
- Goodnow, J.J. (1988). Parents' ideas, actions, and feelings: Models and methods from developmental and social psychology. *Child Development, 59*(2), 286-320.
- Gradskova, Y. (2010). Educating parents: Public preschools and parenting in Soviet pedagogical publications, 1945 – 1989. *Journal of Family History, 35*(3), 271-285.
- Graff, J.C. (2000). Childrearing in the New Independent States: A review of the literature. *Journal of Pediatric Nursing, 15*(6), 364-372.
- Greenfield, P.M., Keller, H., Fuligni, A., & Maynard, A. (2003). Cultural pathways through universal development. *Annual Review of Psychology, 54*, 461-490.
- Holden, G.W., & Edwards, L.A. (1989). Parental attitudes toward child rearing: Instruments, issues, and implications. *Psychological Bulletin, 106*(1), 29-52.
- Holmbeck, G.N., Paikoff, R.L., & Brooks-Gunn, J. (1995). Parenting adolescents. In M.H. Bornstein (Ed.), *Handbook of parenting. Vol. 1: Children and parenting* (pp. 91–118). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Horowitz, T. (2005). The integration of immigrants from the Former Soviet Union. *Israel Affairs, 11*(1), 117- 136.

- Huver, R.M.E., Otten, R., De-Vries, H., & Engels, R.C.M.E. (2010). Personality and parenting style in parents of adolescents. *Journal of Adolescence*, 33(3), 395-402.
- Hulewat, P. (1981). Dynamics of the Soviet Jewish family: It's impact on clinical practice for the Jewish family agency. *Presentation at the Annual Meeting of the Conference of Jewish Communal Service*. Kiamesha Lake, New York.
- Ispa, J.M. (2002). Russian child care goals and values: From Perestroika to 2001. *Early Childhood Research Quarterly*, 17(3), 393-413.
- Jambunathan, S., Burts, D., & Pierce, S. (2000). Comparisons of parenting attitudes among five ethnic groups in the United States. *Journal of Comparative Family Studies*, 31(4), 395-406.
- Josselson, R. (2007). The ethical attitude in narrative research: Principles and practicalities. In D.J. Clandinin (Ed.), *Handbook of narrative inquiry: Mapping a methodology* (pp. 537-566). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Josselson, R., & Lieblich, A. (2002). A Framework for narrative research proposals in psychology. In R. Josselson, A. Lieblich, & D.P. McAdams (Eds.), *Up close and personal: The teaching and learning of narrative research* (pp.259-274). Washington, DC: American Psychological Association Press.
- Julian, T.W., McKenry, P.C., & Mckelvey, M.W. (1994). Cultural variations in parenting: Perceptions of Caucasian, African-American, Hispanic and Asian-American parents. *Family Relations*, 43(1), 30-37.
- Kawamura, S., & Brown, S.L. (2010). Mattering and wives' perceived fairness of the division of household labor. *Social Science Research*, 39(6), 976-986.
- Kelman, H.C. (1974). Attitudes are alive and well and gainfully employed in the sphere of action. *American Psychologist*, 29(5), 310-324.

- Kim, B.C. (1998). Marriages of Asian women and American military men. In M. McGoldrick (Ed.), *Re-visioning family therapy* (pp. 309-319). New York: Guilford.
- Kleinfeld-Mansbach, I., & Greenbaum, C.W. (1999). Developmental maturity expectations of Israeli fathers and mothers: Effects of education, ethnic origin, and religiosity. *International Journal of Behavioral Development, 23*(3), 771-797.
- Kochanska, G., Kuczynski, L., & Radke-Yarrow, M.R. (1989). Correspondence between mothers' self-reported and observed child-rearing practices. *Child Development, 60*(1), 56-63.
- Kondracki, N.L., Wellman, N.S., & Amundson, D.R. (2002). Content analysis: Review of methods and their applications in nutrition education. *Journal of Nutrition Education and Behavior, 34*(4), 224-230.
- Lewin-Epstein, N., Stier, H., & Braun, M. (2006). The division of household labor in Germany and Israel. *Journal of Marriage and Family, 68*(5), 1147-1164.
- Lincoln, Y.S., & Guba, E.G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Beverley Hills: Sage Publications.
- Lomsky-Feder, E. (1996). A woman studies war: Stranger in a man's world. *The Narrative Study of Lives, 4*, 232-242.
- Lutzky, S.M., & knight, B.G. (1994). Explaining gender differences in caregiver distress: The roles of emotional attentiveness and coping styles. *Psychology and Ageing, 9*(4), 513-519.
- Mahler, M.S. (1968). *On human symbiosis and the vicissitudes of individuation, Vol. 1: Infantile psychosis*. New-York: International Universities Press.

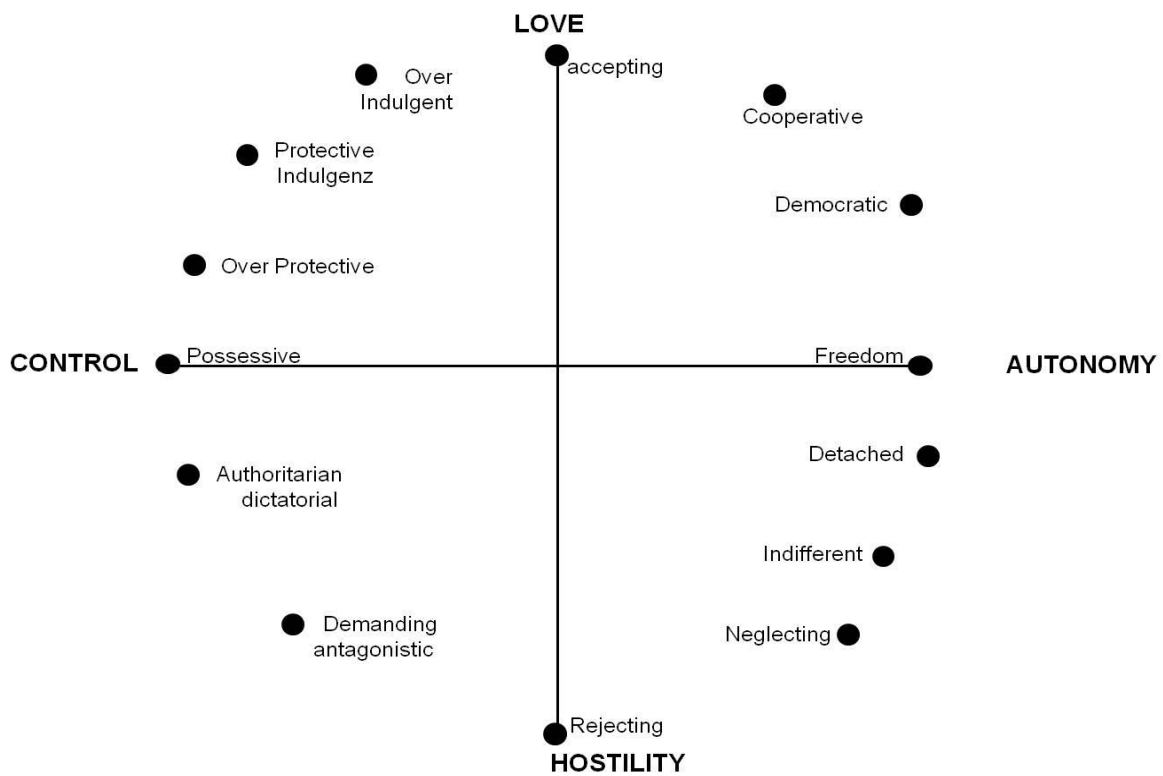
- McBride, B.A., & Mills, G. (1993). A comparison of mother and father involvement with their preschool age children. *Early Childhood Research Quarterly*, 8(4), 457-477.
- McDermott, J.F., & Fukunaga, C. (1977). Intercultural family interaction patterns. In W.S. Teng, J.F. McDermott, & T.W. Maretzki (Eds.), *Adjustment in intercultural marriage* (pp.81-92). Honolulu: University Press of Hawaii.
- McFadden, J. (2001). Intercultural marriage and family: Beyond the racial divide. *The Family Journal*, 9(1), 39-42.
- McGillicuddy-De Lisi, A.V., & De Lisi, R. (2007). Perceptions of family relations when mothers and fathers are depicted with different parenting styles. *The Journal of Genetic Psychology*, 186(4), 425-442.
- McWilliams, N. (1994). *Psychoanalytic diagnosis: Understanding personality structure in the clinical process*. New York: Guilford Press.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Mirsky, J. (2001). Psychological independence among immigrant adolescents from the Former Soviet Union. *Transcultural Psychiatry*, 38(3), 363-373.
- Mirsky, J., & Peretz, Y. (2006). Maturation opportunities in migration: Separation-individuation perspective. *International Journal of Applied Psychoanalytic Studies*, 3(1), 51-64.
- Moon, M., & Hoffman, C.D. (2008). Mothers' and fathers' differential expectancies and behaviors: Parent× child gender effects. *The Journal of Psychology*, 164(3), 261-279.

- Ninio, A., & Rinott, N. (1988). Fathers' involvement in the care of their infants and their attributions of cognitive competence to infants. *Child Development, 59*(3), 652-663.
- Papalia, D. E., Olds, S. W., & Feldman, R. D. (2002). *A child's world: Infancy through adolescence (9th ed.)*. New York, NY: McGraw Hill.
- Peterson, B.D., Eifert, G.H., Feingold, T., & Davidson, S. (2009). Using acceptance and commitment therapy to treat distressed couples: A case study with two couples. *Cognitive and Behavioral Practice, 16*(4), 430-442.
- Ragen, D.T., & Fazio, R. (1977). On the consistency between attitudes and behavior: Look to the method of attitude formation. *Journal of Experimental Social Psychology, 13*(1), 28-45.
- Rapoport, T., & Lomsky- Feder, E. (2002). "Intelligentsia" as an ethnic habitus: The inculcation and restructuring of intelligentsia among Russian Jews. *British Journal of Sociology of Education, 23*(2), 233- 248.
- Remennick, L. (2001). "All my life is one big nursing home": Russian immigrant women in Israel speak about double caregiver stress. *Women's Studies International Forum, 24*(6), 685-700.
- Remennick, L. (2005). Cross cultural dating patterns on an Israeli campus: Why are Russian immigrant women more popular than men? *Journal of Social and Personal Relationships, 22*(4), 435-454.
- Remennick, L. (2007). "Being a woman is different here": Changing perceptions of femininity and gender relations among Former Soviet women living in Greater Boston. *Women's Studies International Forum, 30*(4), 326-341.

- Ryan, G.W., & Bernard, H. R. (2000). Data management and analysis methods. In N.K. Denzin, & Y.S. Lincoln (Eds.), *Handbook of qualitative Research (2nd ed.)*(pp. 769-802). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Roer-Strier, D., & Rivlis, M. (1998). Timetable of psychological and behavioral autonomy expectations among parents from Israel and the Former Soviet Union. *International Journal of Psychology, 33*(2), 123-135.
- Rosenthal, M.K., & Roer-Strier, D. (2001). Cultural differences in mothers' developmental goals and ethnotheories. *International Journal of Psychology, 36*(1), 20-31.
- Schaefer, E.S. (1959). A circumplex model for maternal behavior. *Journal of Abnormal and Social Psychology, 59*(2), 226-235.
- Schaefer, E.S. (1965). A configurational analysis of children's reports of parent behavior. *Journal of Consulting Psychology, 29*(6), 552-557.
- Schuman, H., & Johnson, M.P. (1976). Attitudes and behavior. *Annual Review of Sociology, 2*, 161-207.
- Seto, A., & Woodford, M.S. (2007). Helping a Japanese immigrant family cope with acculturation issues: A case study. *The Family Journal, 15*(2), 167-173.
- Shelton, B.A., & John, D. (1996). The division of household labor. *Annual Review of Sociology, 22*, 299-322.
- Shor, R. (1999). Inappropriate child rearing practices as perceived by Jewish immigrant parents from the Former Soviet Union. *Child Abuse & Neglect, 23*(5), 487-499.
- Solomon, B.S., Bradshaw, C.P., Wright, J., & Cheng, T.L. (2008). Youth and parental attitudes toward fighting. *Journal of Interpersonal Violence, 23*(4), 544-560.

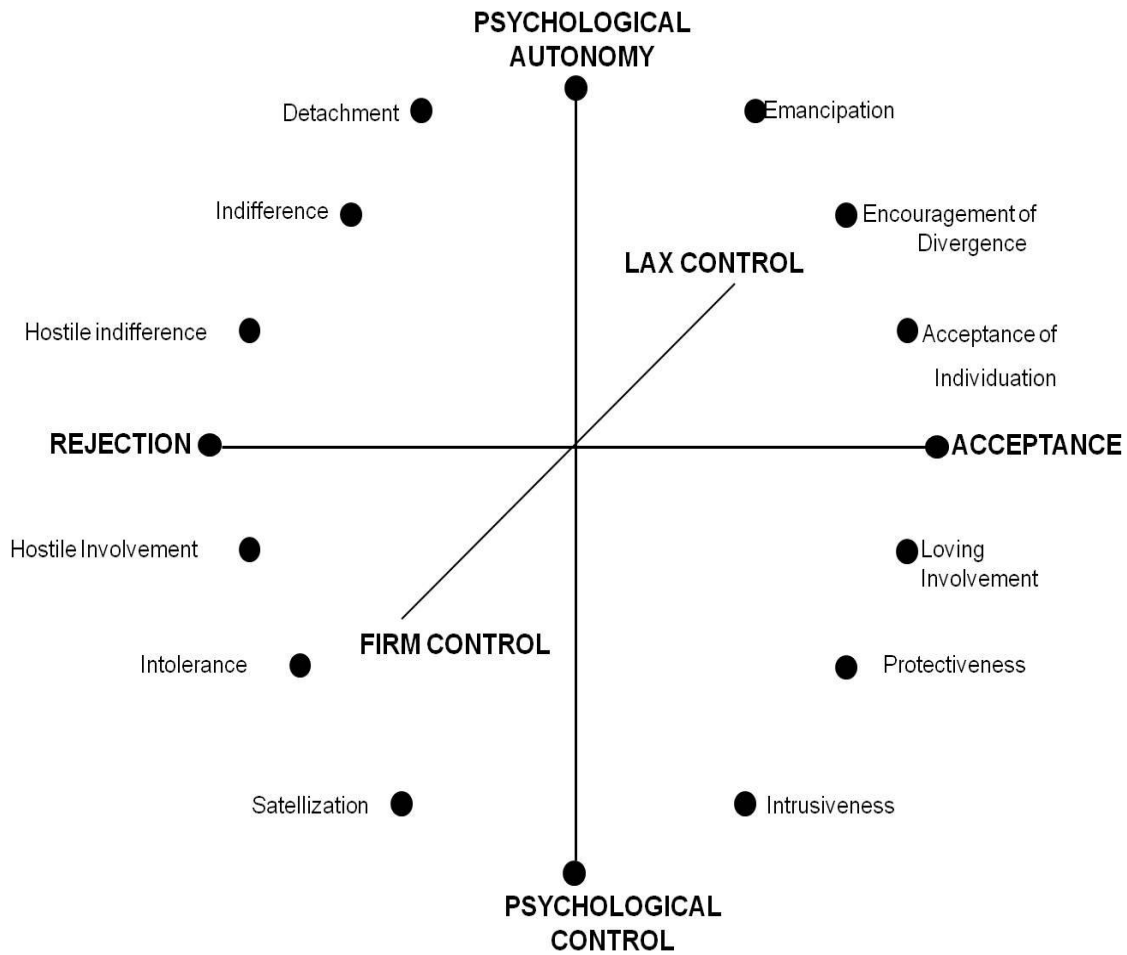
- Suizzo, M.A. (2004). French and American mothers' childrearing beliefs: Stimulating, responding and long-term goals. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 35*(5), 606-626.
- Sullivan, C., & Cottone, R.R. (2006). Culturally based couple therapy and intercultural relationships: A review of the literature. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families, 14*(3), 221-225.
- Starrels, M.E. (1994). Gender differences in parent-child relations. *Journal of Family Issues, 15*(1), 148-165.
- Walsh, S., Shulman, S., & Maurer, O. (2008). Immigration distress, mental health status and coping among young immigrants: A 1-year follow-up study. *International Journal of Intercultural Relations, 32*(5), 371-384.
- Watts, R.E., & Henriksen, R.C. (1999). Perceptions of a white female in an interracial marriage. *The Family Journal, 7*(1), 68-70.
- Wicker, A.W. (1969). Attitudes versus action: The relationship of verbal and overt behavioral responses to attitudes objects. *Journal of Social Issues, 25*(4), 41-78.
- Winsler, A., Madigan, A.L., & Aquilino, S.A. (2005). Correspondence between maternal and paternal parenting styles in early childhood. *Early Childhood Research Quarterly, 20*(1), 1-12.
- Youakim, J. M., 2004. Marriage in the context of immigration. *The American Journal of Psychoanalysis, 64*(2), 155-165.

נספח מס' 1: מודל השטחות של שייפר (Schaefer, 1959) להתנהגות הורית*

* עובד על-ידי Becker (1964)

נספח מס' 2: מודל 3 המימדים של שייפר (Schaefer, 1965) להתנהגות הורית

נספח מס' 3 : מדריך ראיון

שאלה פותחת :

האם תוכלי לספר לי על החוויה שלך במשפחה בה מוצא האישה בברה"מ לשעבר ובעלה יליד הארץ ממוצא מזרחי?

שאלות ממוקדות שלא מן הטקסט :

- בין בני זוג יש מפעם לפעם חילוקי דעות לגבי האופן בו מגדלים את הילדים. האם אתה יכול ללתת לי דוגמה לחילוקי דעות שהיו ביניכם?
- מה לדעתך הדבר הכי חשוב ביותר שהורים צריכים לתת לילדים שלהם כשהם מחנכים אותם?
למה?
במה זה בא לידי ביטוי?
מה הדבר השני הכי חשוב?
מה אתה חושב שבן זוגך היה עונה על זה?
- מי הוא לדעתך הורה טוב?
- באיזו שפה אתה מדברים בבית? איזו שפה חשוב לך שהילד ילמד? ולבן זוגך?
- לאיזה סוג של גן אתה חושב שהילד שלך צריך ללכת? למה? ובן זוגך?
- באילו דרכים אתה מבטאת את האהבה והחיבה שלך כלפי הילד?
- חשוב על מקרה שבו הילד שלך ניסה לעשות משהו והצליח. איך הגבת? איך בן זוגך הגיב?
- חשוב על מקרה שבו הילד שלך ניסה לעשות משהו ולא הצליח. איך הגבת? איך בן זוגך הגיב?
- כשהילד בוכה בלילה, מה אתה עושה? למה? מה בן זוגך עושה?
- מה אתה חושב שילד בגיל של X צריך לעשות בזמנו הפנוי? מה בן זוגך חושב?
- האם אתה חושב שהורה צריך לבלות עם הילד בזמנו הפנוי?
- האם אתה חושב שהילד צריך ללמוד להעסיק את עצמו לבד?
- מה אתה מצפה שהילד שלך ידע לעשות בגיל שבו הוא נמצא? מה בן זוגך מצפה לדעתך?
- האם אתה מרוצה מההתקדמות של X ביחס לגילו? ממה בדיוק?
- באיזה גיל אתה מצפה שהילד שלך יתחיל -
 - לזחול
 - ללכת
 - לדבר
 - לקרוא ולכתוב
 - להיגמל מחיתולים
 - להיגמל ממוצץ

- להחליט לבד מה הוא רוצה ללבוש?
- להחליט לבד מה הוא רוצה לאכול?
- להחליט לבד מה הוא רוצה לעשות בזמנו הפנוי?
- להחליט באיזה משחק הוא רוצה לשחק?
- להחליט לבד באיזו שעה ללכת לישון?
- להגיד : אני רוצה או אני לא רוצה?
- להישאר לבד בבית כאשר אתם יוצאים? לכמה זמן?
- לשחק לבד?
- לעזור בבית?

- אתה יכול לתת לי דוגמא למקרה שבו הילד שלך התנהג בצורה שלא מקובלת עליך? מה עשית? באילו עונשים אתה משתמש?
- האם אתה חושב שהורים צריכים להשתמש בענישה גופנית? באילו מקרים?

נספח מס' 4 : טופס הסכמה מדעת להשתתפות במחקר

אני החתום מטה:

שם פרטי ומשפחה:	
מספר תעודת זהות:	
כתובת + מיקוד:	מספר טלפון ליצירת קשר:

(א) מצהיר/ה בזה כי אני מסכים/ה להשתתף במחקר כמפורט במסמך זה.

(ב) אני מצהיר/ה בזה כי הוסבר לי על-ידי החוקרת ז'ינה בר/נועה יעקבסון:

(1) כי המחקר נערך בנושא:

חוויות של בני משפחה במשפחות מעורבות בין יוצאי עדות המזרח לבין יוצאי ברית המועצות לשעבר.

(2) כי אני חופשי/ה לבחור שלא להשתתף במחקר, וכי אני חופשי/ה להפסיק בכל עת את השתתפותי בו, כל זאת מבלי לפגוע בזכותי לקבל את הטיפול המקובל.

(3) כי מובטח שזהותי האישית תשמר סודית על-ידי כל העוסקים והמעורבים במחקר ולא תפורסם בכל פרסום כולל בפרסומים מדעיים.

(4) כי מובטחת לי נכונות לענות לשאלות שיועלו על-ידי וכן האפשרות להיוועץ בגורם נוסף (לדוגמא בני משפחה, איש טיפול וכו'), באשר לקבלת החלטה להשתתף במחקר ו/או להמשיך בו.

(5) כי בכל בעיה הקשורה למחקר אוכל לפנות ל:

בר זינה, המחלקה לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, באר-שבע
טל. 0522237320.

נועה יעקבסון, המחלקה לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, באר-שבע
טל. 0547772702

פרופ' יוליה מירסקי, המחלקה לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב,
באר-שבע טל': 08-6472319

(א) הנני מצהיר/ה כי נמסר לי מידע מפורט על המחקר ובמיוחד על הפרטים הבאים המפורטים להלן:

1. מטרת המחקר היא לבחון את חוויותיהם, עמדותיהם ומערכות היחסים של חברי המשפחה (הורים צעירים וסבים בכל המשפחה) במשפחות בהן ישנו חיבור בין דוברי רוסית ליוצאי עדות המזרח.

2. המחקר נערך בשיטות איכותניות לפיהן הנחקרים מרואיינים פנים אל פנים במקום שייבחר על ידם. הראיון מוקלט מאוחר יותר הוא יתומלל מילה במילה לצורך ניתוחו ולצורך הסקת מסקנות.

3. במידה והנחקרים יחוו צורך להמשיך בשיחות תמיכה הם יופנו על-ידי הצוות החוקר לאנשי מקצוע מתאימים.

(ב) הנני מצהירה בזה כי את הסכמתי הנ"ל נתתי מרצוני החופשי וכי הבינותי את כל האמור לעיל. כמו-כן קיבלתי עותק של טופס ההסכמה מדעת.

תאריך	חתימת המשתתף במחקר	שם חוקר המראיין

הצהרת החוקר:

ההסכמה הנ"ל נתקבלה על-ידי וזאת לאחר שהסברתי למשתתף/ת במחקר את כל האמור לעיל וכן ווידאתי שכל הסברי הובנו על-ידו/יה.

תאריך	חתימתו	שם החוקר המסביר: